

SANCTI DOCTORIS ECCLESIAE

ALBERTI MAGNI

ORDINIS FRATRUM PRAEDICATORUM
EPISCOPI

OPERA OMNIA

AD FIDEM CODICUM MANUSCRIPTORUM EDENDA
APPARATU CRITICO NOTIS PROLEGOMENIS INDICIBUS
INSTRUENDA CURAVIT
INSTITUTUM ALBERTI MAGNI COLONIENSE
LUDGERO HONNEFELDER PRAESIDE

TOMUS XXVII PARS II
DE HOMINE

MONASTERII WESTFALORUM IN AEDIBUS ASCHENDORFF

2008

19

ALBERTI MAGNI

ORDINIS FRATRUM PRAEDICATORUM

DE HOMINE

EDIDERUNT
HENRYK ANZULEWICZ
ET
JOACHIM R. SÖDER

p. V-LXXXVIII H. ANZULEWICZ
p. 1-256 J. R. SÖDER collaborante H. ANZULEWICZ
p. 256-707 H. ANZULEWICZ

MONASTERII WESTFALORUM IN AEDIBUS ASCHENDORFF

2008

⟨2.2. DE INTELLECTU AGENTE⟩

Secundo quaeritur de intellectu agente. Et quaeruntur de ipso sex. Quorum primum est, an sit intellectus agens aliquis in anima; secundum est, utrum sit in genere habitus, sicut QUIDAM videntur dicere; tertium est, utrum sit separata intelligentia, sicut dicunt QUIDAM ALII; quartum, utrum sit idem cum possibili secundum essentiam; quintum, quid sit secundum substantiam et diffinitionem; sextum est, qualiter intelligat et de modo actionis eius.

⟨2.2.1. An sit intellectus agens⟩

Primo ergo quaeritur, an sit intellectus agens.

Et videtur quod non.

(1) Sicut enim se habet species sensibilis ad sensum in eo quod perficit ipsum, ita se habet species intelligibilis ad intellectum in eo quod perficit ipsum; sed species sensibilis seipsam potest facere in sensu sine omni alio agente, quod sit species vel sensus; ergo species intelligibilis seipsam faciet in intellectu possibili sine omni alio agente, quod sit species vel intellectus. Prima patet per se. Secunda vero probatur ex hoc quod multae species sensibiles, sicut sensibilia tactus et gustus, seipsas faciunt in sensibus. Et ex hoc sequitur quod supervacuum sit ponere intellectum agentem; et cum nullum vanum sit in natura, sequitur quod intellectus agens non sit in natura.

(2) Item, forma quae per nullam excellentiam sui corrumpit suscipiens, magis conveniens est suscipienti quam illa quae per excellentiam sui corrumpit suum suscipiens; ergo si illa quae minus convenit, potest seipsam facere in suscipiente, multo magis illa quae plus convenit; sed forma sensibilis est forma per excellentiam sui corrumpens et tamen seipsam faciens in sensu; forma vero intelligibilis per excellentiam non corrumpit intellectum; ergo multo magis seipsam faciet in intellectu.

(3) Item, omnis potentia per seipsam potens suscipere a potentia anteriori nobilior et dignior et perfectior est quam illa quae per seipsam non potest hoc facere;

phantasia est potentia per seipsam sine alio agente potens suscipere speciem a sensu communi; igitur si intellectus possibilis per se sine agente non potest suscipere speciem a phantasia, perfectior et nobilior et dignior potentia erit phantasia quam intellectus possibilis, quod est impossibile; ergo intellectus possibilis non indiget agente ad hoc quod suscipiat speciem intelligibilem, et sic iterum vanum erit ponere intellectum agentem.

(4) Item detur quod intellectus agens speciem intelligibilem agit in possibili, et quaeratur, utrum agens intelligat speciem quam agit in possibili, vel non. Si dicatur quod non, cum igitur possibilis intelligat eam, imperfectior erit agens in intelligendo quam possibilis, cuius contrarium ab omnibus dicitur. PHILOSOPHUS enim dicit quod agens semper intelligit. Si vero dicatur quod intelligit eam, cum igitur intellectus nihil intelligat nisi quod est in ipso, oportebit hanc speciem esse in intellectu agente. Aut igitur semper fuit in ipso, aut aliquando est recepta. Si semper, tunc sequeretur quod species intelligibiles semper essent in anima et nulla acquisita, et hoc esset incidere in errorem PLATONIS, qui posuit nos nihil addiscere, sed recordari omnium, et hoc INFRA destrueretur. Si vero aliquando fiunt in ipso species intelligibiles, ergo antequam fiant in ipso intellectus agens erit in potentia ad illas suscipiendas; ergo nulla erit differentia inter agentem et possibilem; possibilis enim propter nihil aliud dicitur possibilis nisi quia potest suscipere species, quas non habet.

(5) Item, ordo est in viribus animae; ergo in illo ordine est accipere primum et ultimum. Prima autem vis est sensus proprius, et ultima est intellectus, et mediae sunt sensus communis et phantasia et huiusmodi. Huiusmodi autem ordo non attenditur nisi in motu specierum ad animam secundum apprehensionem; ergo primum erit movens tantum, et ultimum motum tantum, et media moventia et mota. Sed primum est species sensibilis movens sensum, ultimum autem est intellectus; ergo intellectus erit motus tantum; ergo nullus erit intellectus movens nec agens. Vel si dabitur quod aliquis movet, ille erit de mediis potentiis et erit movens et motus, et sic ipse erit in potentia ad anteriores potentias, quod non convenit intellectui universaliter agenti; ergo nullus intellectus erit agens in anima.

(6) Item, in primis et mediis potentiis non ponitur aliqua potentia agens universaliter; nullus enim est sensus universaliter agens nec aliqua phantasia; ergo nec in extremis, cum extremae sint apprehensivae sicut primae et mediae, debet poni universaliter agens. His rationibus possunt inniti QUIDAM negantes intellectum agentem esse in anima.

(7) Et quaedam adducitur a simili: Sicut enim in intellectu practico videmus quod ipse suscipit speciem boni operabilis et discernit ipsam, et tamen agit movendo corpus et organa motu processivo unus numero et essentia existens, ita videtur intellectus possibilis suscipere species scibilium et insuper agere ad hoc quod sint in ipso.

Sed contra sunt auctoritates omnium philosophorum. Dicit enim ARISTOTELES in TERTIO DE ANIMA: 'Quoniam autem sicut in omni natura aliquid est aliud quam materia in unoquoque genere, hoc autem est potentia omnia illa, alterum autem est causa et efficiens quidem est et omnia facit, ut ars ad materiam sustinuit, necesse est et in anima has esse differentias. Et huiusmodi quidem quaedam differentia est intellectus, quo omnia fiunt, ille vero quo est omnia facere'.

Item, AVERROES IBIDEM dicit quod in anima est intellectus agens, 'quo est omnia facere' secundum Aristotelem, et intellectus possibilis, 'quo est omnia fieri'.

Idem dicunt ALFARABIUS, ALKINDIUS, ALEXANDER et AVICENNA et OMNES PHILOSOPHI.

Per rationem autem probatur sic: Omne quod fit in actu ita quod educitur ex potentia, non egreditur ad actum illum nisi per id quod est in actu; intellectus possibilis fit in actu ita quod educitur ex potentia in actum illum; ergo hoc fit per aliquid quod est in actu et agens; ergo necesse est ponere intellectum agentem.

Item, in omni transmutatione necesse est ponere efficiens et subiectum et finem; in intellectu possibili est transmutatio ad species intelligibiles; ergo necesse est in ipso ponere efficiens et subiectum et finem; sed subiectum est intellectus possibilis; ergo aliquid erit efficiens et finis diversum ab intellectu possibili, quia subiectum, ut dicit PHILOSOPHUS, numquam concidit in idem cum efficiente et fine. Quaeratur ergo, utrum efficiens et finis sint idem vel non. Si non, tunc habetur propositum, quia tunc efficiens erit intellectus agens universaliter et transmutans intellectum possibilem. Si sic, tunc respectu eiusdem transmutationis idem erit efficiens et finis; sed finis est inductum et factum per transmutationem, efficiens autem inducens et faciens; ergo in eadem transmutatione idem erit inducens et faciens et inductum et factum, quod est impossibile, nec est vis in hoc quod dicitur transmutari intellectus possibilis, licet enim in eo non sit transmutatio physica, tamen est transmutatio apprehensionis.

Item, nulla forma seipsam facit in materia et subiecto; species intelligibiles sunt formae; ergo nulla earum seipsam facit in intellectu possibili. Prima probatur per hoc, quia si daretur quod aliqua forma faceret seipsam in materia et subiecto, idem esset faciens et factum, et idem esset in actu et potentia; secundum enim quod est faciens, necesse est ipsum esse actu, quia nihil facit nisi actu ens; secundum autem quod est fiens, est in

ITMN OPV BZH alp

1 De intellectu agente an sit *inser.* I' De intellectu agente (63 *add.* I') in *marg.* I' De intellectu agente, an sit aliquis intellectus agens in anima. *III. inscr.* et *iter.* in *marg.* *infer.* (*partim abs.*) B .178^a. in *marg.* B' Queritur an sit intellectus agens *inser.* a Quaestio LIII. (LV. p) De intellectu agente *inser.* *lp def.* N OPVZH 6 est *om.* O H alp | intelligat | intelligent I 7 Articulus I. An sit intellectus agens? *inser.* *lp def.* *codd.*, a; cf. *supra* v.2-3, *infra* v.8 8-9 Primo - non] Ad primum sic proceditur et videtur quod non (videtur - non] quaeritur an alp) sit intellectus agens H alp 13 sensibilis] per *add.* M | sensu P lp sensum *cet.* *codd.* a; cf. *infra* v.28 15 faciet] faciat TN 18 scit] sint P sunt BZH a *praem.* lp | gustus] que *add.* H alp 24 suum] eius BZH alp 30 multo - intellectu] etc. I 32 anteriori] interiori M O 37 et dignior *om.* B alp 38 phantasia] fantasie H alp 41 erit] est P BZH alp 43 agens] intellectus *praem.* BZH alp 47 dicitur] deberet I 53 nulla] nulli T esset *add.* H alp 56 fiunt] fuerint O Z alp fuerunt B fuerit H

1 Dispositionem textus vide supra p.396 v.5. 3 *Infra* p.403 v.52sq. - 4 Ex. gr. Liber de causis, Isaac Isr., Avic., Algazel, Dominicus Gundiss., Averr.: Vide *infra* p.408 v.13sq. Cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l p.184 v.92-95; Abubacher et Avempace, p.204 v.91-97 cum nota 95. Simon de Faversham, Quaestiones super tertium De anima q.24 (ed. Sharp p.363): 'Theofrastus, sicut recitat Albertus'. - 20-21 nullum - natura: Cf. Arist., De anima 1.3 c.12 (434 a 31); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l p.243 v.56-57, p.244 v.1 cum nota 4; *supra* p.208 v.72sq., p.221 v.26sq., p.332 v.62sq. - 47 Arist., De anima 1.3 c.5 (430 a 17-25); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l p.203 v.89-93, p.204 v.64sq. - 54 Vide Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l p.4 v.38-42 cum notis 39 et 41-42, p.34 v.41-43 cum nota 41; De nat. et orig. an. Ed. Colon. t.12 p.42 v.29-40 cum notis. Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine 1.4 tr.5 c.2 (ed. Patin p.60 v.84-85). - 55 *Infra* p.439

ITMN OPV BZH alp

3 I f.70ra

4 phantasia] fantasie I 7 motum tantum] motivum BZ motum H alp 8 species] sensus BZ 11 dabitur] dicatur O detur H alp 17 est *om.* BZH 23 adducitur] adducuntur *corr.* in *marg.* P BZH alp | enim *om.* TN 25 tamen agit] non tangit B alp 26 et] ad PV BZH alp 28 species] speciem I | scibilium et] sensibilibus BZH alp 30 Sed *om.* BZH alp 33 in] et *praem.* O BZH alp 34 omnia] prima BZH a *om.* lp 35 materiam] naturam BZH alp 36 37 et - est *om.* (hom.) B 40 agens *om.* BZH alp 42 Idem] Ibidem I item BZ quod alp 42-43 Idem - philosophi in *marg.* P' 42 et *om.* I H alp 45-46 ad - illum *om.* BZH alp 54 aliquid] aliud ITMN 55 finis] et *add.* PV BZH alp 63 autem *om.* BZH alp 63-64 ergo - faciens *om.* (hom.) P 64 et] sic inductum et factum et efficiens essent idem *add.* in *marg.* P' 66 transmutari] et *add.* ITMN 69 materia] materiam I 69-70 subiecto] substantia B alp 72 daretur] dantur TN 73 esset *om.* I 76-p.402 v.1 secundum - ens in *marg.* I'

21 quidam: Sequaces Themistii: Vide *infra* p.406 v.29 cum nota; p.412 v.51sq. cum nota, p.410 v.22 cum notis; Guill. Alv.: Vide *infra* notam ad p.402 v.40-41. - 31 Arist., De anima 1.3 c.5 (430 a 10-15); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l p.203 v.86-88.81-p.204 v.53; cf. *infra* p.411 v.38-43. - 39 Averr., De anima 1.3 comm.17 (CCAA VI, l p.436 v.8-p.437 v.27); cf. *ibid.* comm.5 (p.406 v.556-562). - 42 Alfarabius: Recte Averr., De somno et vig. (CCAA VII p.101 v.36-41). Cf. Alb., De sacram. Ed. Colon. t.26 p.281 v.37-40. | Alkindi, De intellectu et intellecto (ed. Nagy p.1 v.11sq.). | Alex. Aphr., De intellectu et intellecto (ed. Théry p.74-80). - 43 Avic., Liber VI Nat. pars 1 c.5 (ed. Van Riet p.96 v.37-p.98 v.64). | omnes philosophi: Ex. gr. Algazel: Vide *supra* p.396 v.23 cum nota. Alb., Phys. Ed. Colon. t.4 p.569 v.36-55; De anima. Ed. Colon. t.7, l p.178 v.66sq. (Anaxagoras), cf. *ibid.* p.179 v.84sq., p.192 v.78-p.206 v.79; De nat. et orig. an. Ed. Colon. t.12 p.13 v.2sq.; De intell. et int. l.1 tr.3 c.3 (Ed. Paris. t.9 p.501a); l.2 c.3-4 (p.506b-p.510a). 44-46 Cf. Alkindi, De intellectu et intellectu (ed. Nagy p.5 v.16-p.7 v.3). Alex. Hal., Summa II (n.372) p.451a cum nota 4. - 56 Vide *supra* p.327 v.57 cum nota. - 75-76 nihil - ens: Cf. *supra* v.44-46

potentia, quia nihil fit quod actu est ens, sed quod possibile est fieri. Si forte diceretur quod subiectum agit, hoc est absurdum, quia subiectum est motum, et movens et motum numquam sunt idem; igitur in apprehensione intellectiva necesse est ponere agentem intellectum, sicut ponitur possibilis et speculativus.

Item, forma non est nisi quando est in subiecto; ergo non operatur antequam sit in subiecto; si igitur forma intelligibilis esset intellectus agens, ut QUIDAM dicunt, non ageret nisi quando est in intellectu possibili; sed cum est in intellectu possibili, tunc intellectus possibilis est in actu; ergo intellectus agens non ageret nisi quando possibilis est in actu, et hoc est absurdum. Omnis enim agens agit ad hoc, ut potentia educatur in actum et non postquam est in actu.

Item, fiat argumentum AVERROIS super librum DE ANIMA, scilicet quod comparatio sensus et phantasiae ad intellectum possibilem est comparatio particularis et singularis, eo quod in sensu et phantasia non est nisi singulare et particulare. Si ergo non esset movens intellectum possibilem nisi phantasia, non moveretur intellectus possibilis nisi secundum particulare, et ita intellectus possibilis non differret a virtutibus animae sensibilis; ergo necesse est intellectum agentem ponere, qui agit universale ex particulari.

Item, universale est in particulari potentia, non actu; ergo si debeat educi in actum, necesse est quod hoc fiat ab aliquo agente, quod agens non potest esse de virtutibus animae sensibilis. Aut ergo hoc est idem cum intellectu possibili, aut non. Si non, habetur propositum, scilicet quod necesse est ponere intellectum universaliter agentem universaliter de particularibus. Si sic, tunc idem erit suscipiens universale et faciens ipsum, et idem erit movens et motum; quae omnia impossibilia sunt.

Item, in visu sic est quod lumen est agens et faciens colores potentia sensibiles actu sensibiles; sed intellectus agens, ut dicit PHILOSOPHUS, est sicut lumen in visu; ergo intellectus agens universaliter de necessitate ponetur in anima intellectiva.

Solutio: Concedimus quod intellectus agens universaliter est in anima.

(1) Ad primum quod contra hoc est dicendum est quod specierum sensibilibus quaedam sunt activae per se, quaedam autem non, et illae indigent alio agente; et sive sint activae per se sive non, non agunt tamen scipsas in sensibus, sed aguntur a suis obiectis; obiecta enim sunt prima moventia sensus. Et propter hoc illa falsa est, quae supponit quod species sensibiles agant seipsas in sensibus. Species enim sensibiles non sunt actu nisi in sensibus; ergo non agunt nisi postquam sunt in sensibus. Unde si agerent in sensum educendo ipsum de potentia ad actum, non agerent et non educerent ipsum nisi quando sensus esset in actu, quod est impossibile. Et per hoc patet quod prima sit falsa.

(2) Ad aliud dicendum quod nullus sensus ponitur agens universaliter respectu aliorum. Hoc contingit duabus de causis. Quarum una est quod sensus non sunt unius potentiae, sensibile enim visus non recipitur ab auditu, et propter hoc non potest esse agens universale ad omnia sensibilia. Sic autem non est in intellectu, quia eadem est potentia recipiendi omnia intelligibilia, quae potest habere universale agens. Secunda causa est, quia agentia in sensibus sunt obiecta, et propter hoc non ponitur sensus agens universaliter. Sed in intellectu phantasma non sufficienter movet nec universaliter, eo quod unumquodque phantasma est particulare determinatum, et ideo necesse est ponere agens universale in intellectu.

(3) Ad aliud dicendum quod phantasia non recipit nisi particulare, et propter hoc sufficienter potest moveri a sensu praecedente secundum actum facto; sed intellectus possibilis recipit universale, et ideo non sufficienter movetur a phantasia, quae non fit in actu nisi secundum particulare. Nec in hoc consideratur perfectio phantasiae et imperfectio intellectus. Intellectus enim possibilis perfectior est in eo quod recipit universale quod simplicius est particulari, et propter sui ampliorem perfectionem requirit aliud agens, sicut etiam in physicis corporibus plura movent ad corpus organicum quam ad corpus mixtum vel simplex, nec tamen corpus organicum imperfectius est corpore mixto vel simplici, sed potius perfectius et nobilior.

(4) Ad aliud dicendum quod hoc nihil est quaerere, utrum agens intellectus recipit speciem vel intelligit eam, sicut nihil est dicere, utrum lumen videt colores vel recipit ipsos. Lumen enim secundum quod est in colore, operatur unum visibile a potentia visus et non duo. Similiter intellectus agens lumine suo intellectuali operatur unum intelligibile ab intellectu possibili, cuius intellectus est agentis et possibilis; sed est agentis sicut ab ipso, et possibilis sicut in ipso, sicut etiam in physicis corporibus una est operatio agentis formae et materiae patientis, licet non eodem modo, sed ut dictum est.

(5) Ad aliud dicendum quod ratio illa tenet in ordine mobilium, quae omnia moventur secundum formam primi moventis, sed in viribus animae non est ita. Primum enim movens movet secundum formam singularem et particularem, quae est cum hic et nunc. Ultimum autem motum, scilicet intellectus possibilis, non movetur secundum formam illam, sed secundum rationem universalis, et propter hoc oportet esse aliud agens et movens.

(6) Per hoc etiam patet solutio ad sequens, quia in primis et in mediis non est nisi forma primi moventis, sed in extremis est plus, et ideo in extremis oportet ponere aliud agens.

(7) Ad ultimum dicendum quod intellectus practicus movet motus, non enim movet corpus nisi motus a specie appetibilis, sicut dicit ARISTOTELES in CAPITULO DE MOVENTE, et sic nihil prohibet intellectum possibilem movere in intelligibilibus. Cum enim motus est ab uno intelligibilium, movet alterum. Vel dicatur melius quod non est simile de practico intellectu et contemplativo. Practicus enim habet apprehensionem et appetitum, et per apprehensionem est motus, per appetitum vero movens. Sed intellectus contemplativus possibilis non habet nisi apprehensionem, et propter hoc non est nisi motus tantum et non movens.

2.2.2. Utrum sit in genere habitus

Secundo quaeritur, utrum sit in genere habitus.

Et videtur quod sic,

(1) ex duobus similibus inductis ab ARISTOTELE. Dicit enim in TERTIO DE ANIMA quod intellectus agens ad possibilem se habet sicut ars ad materiam; sed omnis ars ad materiam se habet ut habitus activus; ergo intellectus agens se habet ad possibilem ut habitus activus; ergo intellectus agens est habitus. Secunda probatur, quia ars nihil aliud est quam habitus in anima existens, ad cuius similitudinem fit aliquid in materia extrinseca. Prima vero patet ex auctoritate ARISTOTELIS. Aliud simile est, quod dicit intellectum agentem esse sicut lumen; lumen vero est esse formale colorum, et ita videtur intellectus agens nihil aliud esse quam esse formale intelligibilium; sed tale esse est habitus praecipue principiorum; ergo videtur intellectus agens esse habitus principiorum.

(2) Item, ALEXANDER dicit expresse quod intellectus agens est 'forma quae non est materialis, quae sola de natura sua est intelligibilis'; forma autem quae non est materialis et intelligibilis est habitus; ergo intellectus agens nihil aliud est quam habitus. Et in ALIO LOCO dicit

TMN OPV BZH alp 23 l f.70rb

4 motum] et movens add. O BZ 8 si igitur] sed si BZH alp 9 intelligibilis] intellectualis BZH alp 10 est] esset H alp 12-13 quando] intellectus add. PBZH alp 13 est] esset H alp | Omnis] omne H alp 16 librum] libro VH om. I 23 differret] differt IB | virtutibus] viribus B alp 28-29 virtutibus] viribus H alp 32 universalis] universaliter I 33 suscipiens] recipiens PBZH alp | suscipiens erit om. (hom.) O 36 actu sensibiles om. I 38 universaliter om. NBZH alp 42 est] obicitur BZH alp | est om. M O BZH alp 44 alio] aliquo OPV BZH alp 46 aguntur] agunt BZH alp | a] in II alp 48 seipsas] per praem. II alp 50 agunt om. I 51 sensum] subiectum O sensu BZH alp 52 non] omnia BZH a 53 sensus esset inv. I 57 quod] quia TMN BZH alp 58 sunt] est PV BZH alp | sensibile] sentire TN corr. N¹ 59 esse] facere BZH alp 65 phantasma] fantasia OP BZH 66 phantasma] fantasia OPV BZ 67 universale] esse add. BZH alp

9 Alex. Aphr., De intellectu et intellecto (ed. Thérý p. 76). Cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 204 v. 95 sqq. cum nota, p. 215 v. 51-60; De unitate intell. Ed. Colon. t. 17, l. p. 25 v. 4-6; De causis et proc. univ. Ed. Colon. t. 17, l. p. 114 v. 14-19. - 16-17 Averr., De anima l. 3 comm. 5, 30 et 31 (CCAA VI, l. p. 391 v. 127-130, p. 468 v. 7 sqq., p. 470 v. 9 sqq.), ad sensum. - 35-39 Cf. Alex. Hal., Summa II (n. 372) p. 451a. - 35-36 lumen - sensibiles: Cf. Arist., De anima l. 3 c. 5 (430 a 16-17); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 203 v. 89, p. 204 v. 56-59 cum nota 59. - 37 Arist., ibid. (430 a 15); transl. vetus: Alb., ibid. p. 203 v. 88, p. 204 v. 34-63. - 40-41 Cf. Ioh. Blund., Tract. de anima c. 25.2 n. 341 (ed. Callus/Hunt p. 93 v. 22-23). Anon., De anima et de potentiis eius (ed. Gauthier p. 51 v. 455 sqq.): 'Set non est dubium hunc intellectum esse potentiam anime, cum in potestate anime sit intelligere quando vult'. Anon., De potentiis animae et obiectis (ed. Callus p. 156 v. 19-22). Ioh. de Rupella, Tract. de divis. multipl. pot. an. pars 2 c. 19 (ed. Michaud-Quantin p. 90 v. 694-704); id., Summa de anima cons. 2 c. 116 (XXXVII) (ed. Bougerol p. 280 v. 74-75). Anon., Tract. de anima (Cod. Vindob. 597) (ed. Grabmann p. 336 v. 7). Alex. Hal., Summa II (n. 372) p. 452a (sol.). Thom. de Aq., Quaest. disp. de an. Ed. Leon. t. 24, l. p. 41 v. 160-163, p. 42 v. 184-186, 205-206. Aliter docet Guillelmus Alvernus, qui negat intellectum agentem esse in anima, cf. Guill. Alv., De anima (Opera II Suppl. p. 210a b): 'Iam igitur scire te feci per hoc intellectum agentem non esse apud animam humanam vel vim, vel partem animae ipsius, vel ipsam essentiam eius, vel habitum naturalem aut acquisitum in ea secundum intentionem eorum, videlicet qui sit lux irradians intellectum materiale et educens formas intelligibiles irradiatione sua et [et] lege de potentia in actum. (-)

TMN OPV BZH alp 55 l f.70va

5 a] ad BZH a | phantasia] fantasma H fantasiam a 6 consideratur] consideratio BZ consistit H alp 9 simplicius] superius BZH alp 10 aliud] aliud BZH alp | etiam] et O BZH alp 16 utrum] hic add. I 19 colore] corpore PBZH alp 21 intellectu] uno praem. H alp 23 ab] aliquid TN 27-29 secundum - movet in marg. P¹ 28 moventis] mobilis H | viribus] virtutibus BZH alp 36 et in] etiam O | in om. PV BZH alp 41 Aristoteles] philosophus H alp 42 movente] motore BZH alp 51 (Articulus II ip) Utrum intellectus agens sit in genere habitus inser. (et iter. in marg.) PM alp 66 in marg. T¹ Utrum sit in genere habitus ut quidam videntur dicere. v.^a inser. B. 179^a. in marg. B¹ def. N OPV ZH 55-56 ad possibilem om. O 58 agens] est habitus et add. O 61 fit] sit I 64 est] nihil aliud est quam O 65 agens om. I 66 esse om. H alp 71-72 forma - materialis iter. N 73 in - loco] alibi O

41-42 Arist., De anima l. 3 c. 10 (433 a 17-23); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 233 v. 87-p. 234 v. 91. 14-59. - 54 55 Arist., ibid. l. 3 c. 5 (430 a 10-15); transl. vetus: Alb., ibid. p. 203 v. 86-88. 81-p. 204 v. 49. - 59-60 Cf. Arist., Eth. Nic. l. 6 c. 4 (1140 a 10); transl. Gross.: Arist. Lat. XXVI, 1-3 p. 256 v. 24. Alb., Super Ethica. Ed. Colon. t. 14 p. 434 v. 71, p. 435 v. 23-24; Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 10 v. 20-22, p. 13 v. 10-11. 50-51, p. 15 v. 13-14. 28-29, p. 16 v. 50-53 cum notis. 62 Vide supra v. 54; infra p. 406 v. 48. - 63 Arist., De anima l. 3 c. 5 (430 a 15-17); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 203 v. 88-89, p. 204 v. 49-63, p. 116 v. 86-88 cum nota 88, p. 123 v. 12. Cf. Thom. de Aq., Quaest. disp. de an. Ed. Leon. t. 24, l. p. 43 v. 240-242 cum nota. - 63-66 lumen - intelligibilium: Cf. infra p. 407 v. 2-8 cum nota. - 69 Alex. Aphr., De intellectu et intellecto (ed. Thérý p. 76).

quod 'intellectus in effectu non est aliud quam forma intellecta'. Et ex hoc sequitur idem.

(3) Item, THEMISTIUS in COMMENTO LIBRI DE ANIMA dicit quod agens intellectus non differt a speculativo nisi quod speculativus dicitur in quantum est forma possibilis considerantis speciem receptam a phantasmate; agens autem in quantum perficit possibilem. Cum igitur speculativus intellectus sit habitus secundum suam substantiam, etiam agens intellectus secundum suam substantiam crit habitus.

(4) Per rationem autem probatur idem sic: Omne agens speciem suam agit in possibili, nisi ita sit quod possibile non possit suscipere illam; intellectus agens agit in possibilem; ergo speciem suam imprimit possibilem, si possibilis potest suscipere eam. Prima probatur ex hoc quod omne agens transmutat ad se patiens. Secunda vero probatur ex hoc quod possibilis non dicitur possibilis nisi respectu agentis. Cum igitur possibilis possit suscipere speciem agentis, species recepta in possibili eiusdem rationis erit cum agente; sed species recepta in possibili est habitus et forma; ergo intellectus agens habebit rationem habitus et formae.

(5) Item, quicquid agit actione habitus et non habet actionem aliam, illud est habitus; intellectus agens sic agit; ergo est habitus. Probatio primae est per dictum DAMASCENI, qui dicit res differre propriis actionibus et operationibus. Probatio secundae est quod habitus principiorum est illuminans super intelligibilia sequentia, et iste dicitur esse actus intellectus agentis; ergo intellectus agens non est nisi habitus principiorum.

(I) Quaeritur etiam iuxta hoc de duabus opinionibus intellectum agentem dicentium esse habitum. Quarum una dicit quod est habitus constitutus ex omnibus intellectibus qui sunt in anima. Altera vero dicit quod est habitus causae primae universaliter irradians

super omnia causata causae primae. Et videtur prima esse vera.

(1) Omne enim agens universaliter necesse est habere convenientiam in specie cum omnibus his quae educit in actum; intellectus agens universaliter est agens omnes species intelligibiles; ergo necesse est habere convenientiam in specie cum omnibus speciebus intelligibilibus. Prima probatur per hoc quod dicit ARISTOTELES quod agens et patiens primo sunt contraria et ultimo similia in fine actionis. Secunda vero supponitur a dictis omnium philosophorum. Ex hoc ulterius sequitur quod intellectus agens sit omnes intellectus animae vel aliquid constitutum ex omnibus.

(2) Idem videtur haberi per verbum ARISTOTELIS in TERTIO DE ANIMA, ubi dicit quod intellectus 'qui est in potentia, tempore est principalior agente in uno', hoc est in uno et eodem intelligibili possibilis intellectus prior est quam agens. Et hoc non potest esse verum nisi agens sit forma et species, quae fit in intellectu possibili, licet enim actus, ut dicitur in IX METAPHYSICAE, prior sit potentia substantia et ratione, quia potentia substantiam et esse et rationem habet ab actu, tamen potentia prior est tempore quam actus, eo quod potentia subiectum est generationis, per quam inducitur actus. Si igitur sic est de possibili et agente intellectu, ut videtur dicere PHILOSOPHUS in TERTIO DE ANIMA, agens intellectus non erit nisi species intelligibiles vel aliquid constitutum ex illis.

Pro altera autem opinione sic obicitur:

(3) Duplex est forma, ut dicit ALEXANDER, scilicet forma quae est in materia et forma quae denudata est ab ipsa. Forma vero quae est in materia, habet ordinem ad formam unam, quae est motor primi caeli, per quam omnis forma venit in materiam quae est in ipsa; ergo forma quae est separata a materia, ordinem habebit ad formam unam, quae ita universalis est intelligendo sicut

illa operando. Cum igitur omnia quae sunt intelligibilia, sint aliquo modo omnium species, irradiabuntur ab aliqua forma una quae universaliter est agens ad omnia; sed haec forma non potest esse nisi forma primae causae; ergo videtur quod intellectus agens sit exemplum et habitus primae causae in nobis.

(4) Hoc videtur etiam accipi ex verbo ΒΟΕΘII, qui dicit quod notitia primi | boni omnibus naturaliter inserta est.

Item, DAMASCENUS: 'Cognitio existendi deum omnibus naturaliter inserta est ab ipso'. Idem omnino dicit GREGORIUS NIXENUS.

Sed contra: Omne agens universaliter in aliquo genere non erit actum in aliquo illorum; intellectus est agens universaliter in genere intelligibilium; ergo non erit actus in aliquo illorum; sed omnis habitus et omnis species intellecta est accepta et acta in intellectu possibili; ergo intellectus agens nec est habitus nec aliqua species intelligibilis. Quod autem omnis habitus et omnis species intelligibilis accepta et acta sit in intellectu possibili, sumitur a verbo PHILOSOPHI in TERTIO DE ANIMA, ubi dicit quod anima potentia est omnia intelligibilia, et nihil est actu eorum antequam intelligat.

Item detur quod intellectus agens sit habitus, tunc aut erit habitus simplicium aut habitus complexorum aut utrorumque. Si primo modo, cum igitur intellectus agens semper sit in actu, ut dicit ARISTOTELES, oporteret quod omnia simplicia semper essent in anima actu, et sic nullum eorum acciperetur a sensibus, quod est falsum.

Si forte dicatur quod intellectus agens est habitus vel species unius vel plurium simplicium et non omnium, contra: Illud ergo simplex vel illa simplicia habebit

ordinem luminis et formae ad omnia alia intelligibilia, aut non. Si non, tunc nullum simplicium intelligitur per ipsum, et sic non erit universaliter agens. Si sic, si ergo ipsum est unum, tunc non erit nisi intellectus entis. Et si est plura, tunc non erit nisi intellectus decem generalissimorum. Et quocumque modo dicatur, tunc intellectus agens non iuvabit ad intellectum aliorum nisi ut intelligantur in potentia, verbi gratia, ut intelligantur in ratione entis vel in ratione substantiae vel quantitatis etc., et sic nos numquam intelligeremus hominem in ratione hominis et asinum in ratione asini. Inferiora enim in suis superioribus non sunt nisi in potentia, ut dicit PORPHYRIUS, et ARISTOTELES in SECUNDO PRIORUM quod scire in universali non est scire in propria natura.

Si vero dicatur quod ille habitus est habitus complexorum, aut ergo erit habitus principiorum aut consequentium principia. Et si hoc ultimo modo dicatur, tunc sequeretur quod omnia essent actu a nobis scita et nihil addisceremus, quod falsum est. Si vero primo modo dicatur, tunc intellectus agens erit habitus principiorum, et tunc quaeratur de generatione terminorum, qui sunt in principiis; principia enim cognoscimus in eo quod terminos scimus, et per cognitionem terminorum dicit ARISTOTELES principia sciri per experientiam. Et quaeratur, quis sit intellectus agens huiusmodi species intelligibiles. Ille enim non est habitus complexorum; complexum enim non constituit incomplexum, sed potius constituitur ab ipso.

Praeterea, intellectus incomplexorum prior est quam intellectus complexorum; prius autem non agitur a posteriori; ergo alius erit agens respectu illorum intelligibilium; et tunc quaeritur, quis sit ille, et reditur ad primam

ITMN OPV BZH alp

2 intellecta] intellectiva P BZH alp 9 intellectus om. H alp 13 possibile] possibilis O 16-17 quod - hoc in marg. P¹ 20-21 eiusdem - possibili in marg. P¹ 24 aliam] a materia BZH alp 25 est²] patet BZ per se patet H alp om. OPV | dictum dub. P exp. P¹ om. BZH alp 26 Damasceni] damascenum BZH alp 26-27 actionibus - operationibus] operationibus et actionibus ITMN 28 super om. BZH alp | intelligibilia sequentia] intelligentiam sequentium O 30 agens] agentis Y (in marg.) MN 32 intellectum] intellectuum P BZH | agentem] possibilem add. P BZ et possibilem add. H alp 33-35 constitutus - habitus in marg. N¹ 35 irradians] radians I 38 enim agens inv. I 42 speciebus om. P BZH alp 45 a] ex H alp 47 omnes] omnis IT H alp 62 intelligibiles vel] intelligibilis aut BZH alp 66 ordinem] ordinationem BZH alp 67 caeli] mobilis BZH alp 69 ordinem habebit inv. P BZ habebit ordinationem H alp

3 Themistius: Vide Averr., De anima l. 3 comm. 20 (CCAA VI, l. p. 444 v. 37 sqq., p. 448 v. 127-128), comm. 5 (p. 406 v. 567-569), comm. 36 (p. 486 v. 481-483). Cf. Themist., De anima l. 6 (ed. Verbeke p. 223 v. 77 sqq.), sed Albertus commento Themistii nondum uti potuit. Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 183 v. 49 sqq. cum nota 49, p. 217 v. 4-6 cum notis. P. Wipert, Aristotelische Lehre vom Intellectus agens, 457-458. G. Guldentops, Some Critical Observations, 240. R. A. Gauthier, Le cours sur l'Ethica nova, 89. - 26 Ioh. Dam., De fide orth. l. 2 c. 23 (PTS 12 p. 93 v. 2-8); transl. Burg. c. 37 (ed. Buytaert p. 142 v. 4-10). - 27-30 Cf. Averr., De anima l. 3 comm. 36 (CCAA VI, l. p. 496 v. 499-504). Alb., Super Ethica. Ed. Colon. t. 14 p. 451 v. 38-44 cum nota. Thom. de Aq., Quaest. disp. de an. Ed. Leon. t. 24, l. p. 44 v. 250-252 cum nota. - 33-34 Opinio attributa sectoribus doctrinae Alexandri, vide infra p. 406 v. 30-32 cum nota. Hanc relationem Alberti confusam esse putat R. A. Gauthier, Le cours sur l'Ethica nova, 89-90, ignorans corruptelam textus hoc loco in Editione Parisiensis. - 34-36 Vide infra p. 412 v. 54 cum nota. - 43 Arist., De gen. et corr. l. 1 c. 7 (324 a 11-14); transl. vetus: Arist. Lat. IX, l. p. 37 v. 14-17. Cf. Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t. 5, 2 p. 156 v. 70-71, 47-53. - 49-50 Arist., De anima l. 3 c. 5 (430 a 20-21); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 203 v. 90-91, p. 205 v. 88-95. - 53-54 Cf. Averr., De anima l. 3 comm. 20 (CCAA VI, l. p. 445 v. 50-51). - 55 Arist., Metaph. l. 9 c. 8 (1049 b 4-11). Cf. Averr., Metaph. l. 9 comm. 13 (ed. Bürke p. 54 v. 29-30). Alb., Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 422 v. 73 - p. 423 v. 62, p. 422 v. 62 - p. 423 v. 14. Arist., De anima l. 2 c. 4 (415 a 18-20); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 83 v. 59, p. 84 v. 2-4, p. 205 v. 96 - p. 206 v. 3, p. 98 v. 37-41. Thom. de Aq., Sententia libri De au. Ed. Leon.

ITMN OPV BZH alp

8 I f. 70vb

7 accipi om. P BZH alp 9 est] sit I lac. R 10 existendi] cognoscendi H alp 11 naturaliter - ipso] ab ipso naturaliter inserta est ITMN | omnino om. PV BZH alp | dicit om. M 13 aliquo] aliquorum I 14 erit] est P BZH alp | actum] actu IO BZH alp 14-15 est - universaliter] agens universaliter est agens OPV BZH alp 16 actus] actu BZH alp | habitus] actus I 17 et] est BZH alp | acta] actu I dub. P BZH alp 18 nec] non IO | nec] est add. BZH alp 20 et acta] actu BZH alp 26 utrorumque] utrumque ITMN O 30 vel] secundum BZH alp 32 contra] circa add. I | habebit] habebunt OP¹ BZH alp 34 intelligitur] intelligeretur BZH alp 36 entis] agentis ITN 40-41 in² - ratione om. BZH alp 41 in om. OPV | substantiae - quantitatis] substantia vel quantitas H alp 45 Aristoteles I om. cet. codd., edd. 48 ergo] ille habitus add. BZH alp 49 hoc om. BZH alp 50 sequeretur] sequetur P sequitur BZH alp 53 quaeratur] queritur OPV BZH alp 57 quis] quid BZH alp 58 Ille] intellectus praem. ITN | complexorum] circumplexorum I 58-59 complexum] complexus ITN | complexum non] non enim BZH alp 59 potius] potentia I 61 incomplexorum] complexorum I corr. I¹ BZH a | prior] priorum I 62 complexorum] incomplexorum I corr. I¹ BH a

7 Boeth., De cons. phil. l. 4 prosa 2 n. 12 (ed. Moerschini p. 103 v. 32-34); cf. ibid. l. 3 prosa 2 n. 4 (p. 60 v. 12-14). Alb., Super Dion. De div. nom. Ed. Colon. t. 37 p. 301 v. 31-32 cum nota; Super Ethica. Ed. Colon. t. 14 p. 7 v. 47-49, p. 228 v. 72; Summa I. Ed. Colon. t. 34, l. p. 179 v. 33-38. - 10 Ioh. Dam., De fide orth. l. 1 c. 1 (PTS 12 p. 7 v. 14-15); transl. Burg. c. 1 (ed. Buytaert p. 12 v. 22-23). Cf. Alb., Summa I. Ed. Colon. t. 34, l. p. 50 v. 69-71. Ioh. de Rupella, Tract. de divis. multipl. pot. an. pars 2 c. 13 (ed. Michaud-Quantin p. 83 v. 471-472). - 12 Nemes. Eмес., De nat. hom. c. 1 (ed. Morani p. 3 v. 3-5); transl. Burg. c. 1 (ed. Verbeke/Moncho p. 6 v. 53-55), ad sensum. - 21-22 Arist., De anima l. 3 c. 4 (429 a 21-24); ibid. c. 8 (431 b 20-23); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 178 v. 91-93, p. 179 v. 49-80, p. 223 v. 70-71, 41-62. Averr., De anima l. 3 comm. 5 (CCAA VI, l. p. 387 v. 7-26). - 27 Arist., De anima l. 3 c. 7 (431 b 16-17); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 215 v. 91, p. 214 v. 87 - p. 215 v. 3. Cf. etiam Arist., ibid. c. 5 (430 a 15-22); transl. vetus: Alb., ibid. p. 203 v. 88-92, p. 204 v. 49 - p. 206 v. 9. - 44-45 Porph., Isag. (ed. Busse p. 7 v. 2 - 3, 12-21, p. 11 v. 4 - 5); transl. Boethii: Arist. Lat. I, 6-7 p. 13 v. 2-3, 13-23, p. 17 v. 21 - p. 18 v. 1. Cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t. 1, l. p. 71 v. 63-67, p. 73 v. 83 - p. 74 v. 16, p. 75 v. 6-20, p. 89 v. 75-76, p. 90 v. 60-63. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 2 (ed. Pattin p. 58 v. 90-91). - 45 Arist., Anal. pr. l. 2 c. 21 (67 a 27-28; b 3-5); transl. Boethii: Arist. Lat. III, l. 4 p. 131 v. 4-5, 18-19. Cf. Alb., Anal. pr. l. 2 tr. 6 c. 8 et 9 (Ed. Paris. t. 1 p. 780b, p. 781bsq.). Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 2 (ed. Pattin p. 58 v. 91-92). - 51-52 Cf. supra p. 404 v. 27 sqq. cum nota. - 56 Arist., Anal. post. l. 1 c. 3 (72 b 24 - 25), l. 2 c. 19 (100 a 3-9); transl. Iacobi: Arist. Lat. IV, l. 4 p. 10 v. 19-21, p. 105 v. 18 - p. 106 v. 4.

quaestionem; ergo intellectus agens non potest esse habitus.

Praeterea obicitur contra illam opinionem quae dicit quod intellectus agens est habitus constitutus ex omnibus intellectibus; intellectus enim agens est constituens omnes intellectus; ergo si constitutus est ex illis, tunc erit constitutus ex eo quod constituit, quod non est intelligibile.

Similiter obicitur contra illam quae dicit quod intellectus agens est habitus et species primae causae in nobis. Species enim primae causae aut est quid est prima causa, aut quia est. Si primo modo, tunc oportet quod prima causa haberet rationem diffinitivam, quod est impossibile, cum sit simplicissima. Si secundo modo, tunc non erit ratio cognitionis omnium cognoscibilium.

Praeterea, quaecumque in se perfecto intellectu cognosci non possunt, illa non faciunt alia perfecte intelligi; 'deus et materia prima', ut dicunt AVICENNA et BOETHIUS, 'perfecto intellectu cognosci non possunt'; ergo non possunt facere alia perfecte intelligi.

Praeterea dicit PHILOSOPHUS in SECUNDO METAPHYSICAE quod 'dispositio nostri intellectus ad manifestissima naturae est sicut dispositio oculorum vespertilionis ad lumen solis'; ergo licet prima causa manifesta sit in se, tamen obscura et occulta erit nobis, et sic ipsa non erit intellectus agens, qui irradiat super omnia intelligibilia.

Solutio: Dicendum quod intellectus agens non est habitus, sicut bene probatum est in ultimis rationibus, licet QUIDAM aliter dicant. SEQUACES enim THEMISTI dicunt intellectum agentem non esse. SEQUACES autem ALEXANDRI dicunt intellectum agentem esse habitum constitutum ex omnibus intellectibus. ALII vero dicunt intellectum agentem esse habitum et speciem causae primae. Et nulli eorum consentimus dicentes intellectum agentem non esse habitum vel speciem accidentalem aliquam, sive sit innata ut notitia primae causae, sive acquisita per apprehensionem et abstractionem a materia. |

(1) Ad primum ergo dicendum quod exemplum Aristotelis propterea duplex est, quia scivit quod neutrum eorum habuit similitudinem cum intellectu agente nisi in parte. Ars enim ad materiam se habet ut efficiens formale, et in hoc habet similitudinem cum intellectu agente. Intellectus enim agens est ut ars et efficiens formale, intelligibilia autem sunt sicut forma artificiatum, et possibilis intellectus est ut materia artificiatum. Sed tamen ars est habitus, et intellectus agens non est habitus, et propter hoc etiam non dicit ARISTOTELES simpliciter quod intellectus agens est 'ut ars', sed quod est 'ut ars ad materiam sustinuit', idest talem habet intellectus agens comparisonem ad possibilem et intelligibilia, qualem sustinuit ars ad materiam et formam artificiatum. Secundum

YMN OPV BZH alp 38 ff. 71ra

3 4 Praeterea – constitutus *om. BZH alp* 4 agens – habitus *om. V* 5 intellectibus] intelligibilibus *O BZH alp* 7 constitutus] ex illis *add. M* ex omnibus *add. alp* | quod] non *add. BZH alp* 9 Similiter] Solutio *I* 12 quod] quia *YN* 13 diffinitivam] distinctam *BZH alp* 14 cum sit] est enim *YMN* 18 deus et *om. BZH alp* 19 possunt] potest *BZH alp* 23 sicut – oculorum] oculorum dispositio sicut *V* | sicut dispositio *inv. P BZH alp* nostri intellectus *add. N* | oculorum] et *add. I* enim *prasm. O exp. O* 27 Dicendum] dicitur *I* 29 quidam] alii *add. BZH alp* 29 30 Sequaces – esse in marg. *P* 29 enim] tamen *I* 30 31 non – agentem in marg. *N* *om. (hom.) lp* 32 intellectibus] intelligibilibus *OP BZH alp*; cf. supra p. 404 v. 34 33–34 causae primae *inv. I* 37 et] sive *P BZH alp* 40 propterea *om. ZH alp* 47 est] erit *H alp* 51 et] in *add. I*

18–19 Avic., Philos. prima tr. 8 c. 5 (ed. Van Riet p. 41 f. v. 39–44). Boeth., Contra Eut. et Nest. c. 1 (ed. Moreschini p. 209 v. 70–p. 210 v. 1); 'deus et materia prima integro perfecteque intellectu intelligi non possunt'. Cf. Alb., De IV coaeq. tr. 1 q. 2 a. 2 (Paris, BNF lat. 18127 f. 8ra; Ed. Paris. t. 34 p. 322b); 'Dicit Boethius in libro De duabus naturis [sic] in una persona Christi quia (quod *p*) materia proprio intellectu non est intelligibilis'; Phys. Ed. Colon. t. 4 p. 77 v. 47–49: 'deus et materia prima integro perfecteque intellectu intelligi non possunt, aliquo tamen modo intelliguntur, quia privatione ceterorum capiuntur' (Boeth.); De causis et proc. univ. Ed. Colon. t. 17, 2 p. 68 v. 68–p. 69 v. 4; supra p. 66 v. 11 et infra p. 424 v. 27. 21–22 Arist., Metaph. 1.2 c. 1 (993 b 9–11); Metaph. nova: ed. Darms p. 53 v. 13–15: 'Dispositio enim intellectus in anima apud illud quod est in natura valde manifestum similis est dispositioni oculorum vespertilionis apud lucem solis'. Cf. Alb., Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 92 v. 83–84. 70sq.; De incarn. Ed. Colon. t. 26 p. 181 v. 4–7 cum nota; De resurr. Ed. Colon. t. 26 p. 330 v. 72–76; De IV coaeq. tr. 4 q. 24 a. 3 part. 3 (Ed. Paris. t. 34 p. 486b), q. 38 a. 1 (p. 551b); Quaest. de raptu. Ed. Colon. t. 25, 2 p. 87 v. 37–39 cum nota; De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 217 v. 65–67. W. Kübel, Übersetzungen der Aristotelischen Metaphysik, 262sq. C. Steel, Adler und Nussbaum, 2. – 26 irradiat: Cf. Alb., Super Ethica. Ed. Colon. t. 14 p. 451 v. 29–38; De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 182 v. 20; De nat. et orig. an. Ed. Colon. t. 12 p. 23 v. 76sq.; Anal. post. 1.1 tr. 1 c. 3 (Ed. Paris. t. 2 p. 8b). 29 quidam: Alluditur ad rationes supra allegatas pro hac opinione. Cf. Alb., Super Ethica. Ed. Colon. t. 14 p. 451 v. 38–44; De causis et proc. univ. Ed. Colon. t. 17, 2 p. 114 v. 55–56 (cum nota 55): 'Et ex hoc est, quod quidam opinati sunt, quod agens intellectus habitus est, quamvis decepti sint. Quamvis enim lumen agentis receptum in rebus causatis habitus sit, tamen intellectus per seipsum agens substantia est intellectualis'. Averr., De anima 1.3 comm. 36 (CCAA VI, 1 p. 496 v. 498–504): 'quidam antiquorum'. Thom. de Aq., Quaest. disp. de an. Ed. Leon. t. 24, 1 p. 43 v. 250–252 cum nota; Sententia libri De an. Ed. Leon. t. 45, 1 p. 219 v. 26sq. cum notis. | Sequaces enim Themistii: Re vera: Alex. Aphr. et Avempace (Abū Bakr Ibn Bājja) atque Guill. Alv. Cf. Averr., De anima 1.3 comm. 5 (CCAA VI, 1 p. 393 v. 196sq., p. 397 v. 299sq.), comm. 36 (p. 489 v. 289sq., p. 490 v. 322sq.). Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 182 v. 17sq. cum nota, p. 204 v. 95–98, p. 215 v. 51–52; De intell. et int. 1.2 c. 3 (Ed. Paris. t. 9 p. 507a); supra nota ad p. 402 v. 40–41; infra p. 412 v. 51. – 30–31 Sequaces – Alexandri: Cf. Averr., De anima 1.3 comm. 5 (CCAA VI, 1 p. 404 v. 496sq.). Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine 1.4 tr. 5 c. 2 (ed. Patin p. 58 v. 96–97); infra p. 412 v. 53. – 32 Alii: Dominic. Gundiss., De anima c. 10 (ed. Muckle p. 99 v. 22sq.). Guill. Alv., De anima (Opera II Suppl. p. 211b). Ioh. de Rupella, Tract. de divis. multipl. pot. an. pars 2 c. 17 (ed. Michaud-Quantin p. 87 v. 616–622); c. 19 (p. 89 v. 668–677); c. 23 (p. 95 v. 890–897); Summa de anima cons. 2 c. 116 (XXXVII) (ed. Bougerol p. 277 v. 4–13, p. 279 v. 38–49). Cf. Thom. de Aq., Quaest. disp. de an. Ed. Leon. t. 24, 1 p. 43 v. 131–p. 41 v. 134 cum notis. Vinc. Bellovac., Speculum nat. 1.27 c. 41 (Duaci 1624 col. 1946). Petr. Hisp.: Vide M. Grabmann, Intellectus Possibilis und Intellectus Agens, 176–181, 189–199; supra p. 404 v. 34–36, v. 29: 'quidam'; infra

exemplum, quod est de lumine et coloribus, magis est simile, quia sicut lumen agens formale est colorum secundum actum, ita intellectus agens formale efficiens est intelligibile secundum actum. Sed tamen in hoc est dissimilitudo quod lumen est extrinsecum potentiae visivae, et non est de constitutione ipsius. Intellectus vero agens non est extrinsecus animae intellectivae, sed est de constitutione ipsius.

(2) Ad aliud dicendum quod si volumus sustinere dictum Alexandri, dicemus intellectum agentem esse speciem et formam, non quae est intelligibile, sed quae est forma perfectiva intellectus possibilis et animae intellectivae. Et eodem modo dicimus ad aliud, licet tamen intellectus in actu et intellectus agens non semper sint idem, quia possibilis quando habet speciem intellectam, est intellectus in actu et non intellectus agens.

(3) Ad aliud dicendum quod Themistius vocat intellectum agentem intellectum in actu, cum tamen non sit omnino idem, ut iam dictum est.

(4) Ad aliud dicendum quod duplex est agens, scilicet universale, et hoc non est determinatum in specie, et particulare, et hoc habet speciem determinatam, sicut etiam est in naturis. In generatione enim hominis movet sol sicut agens universale non determinatum, et movet homo vel potentia hominis in semine, et hoc est determinatum in specie. Species vero inducta in materia univocatur cum agente determinato et non cum agente universali. Similiter est in intellectu possibili. Illum enim movet intellectus agens ut agens universale, quod uno modo agit respectu omnium intelligibilium; phantasma autem movet ut agens particulare, et ideo forma inducta in intellectu possibili non univocatur intellectui agentis, sed naturae phantasmatis, et propter hoc intellectus hominis est, qui extrahitur de phantasmate hominis.

(5) Ad aliud dicendum quod intellectus agens non agit actione habitus. Habitus enim principiorum duplex est, scilicet ingredientium in syllogismum et non ingredientium; et uterque habitus non agit nisi probando et inferendo per habitudines terminorum. Intellectus vero

agens non agit per habitudines nec probando nec inferendo, sed potius per suam simplicitatem, ut infra declarabitur, et illam simplicitatem confert omnibus intelligibilibus.

(I) Ad aliud dicendum quod illa opinio quae dicit intellectum agentem esse omnes intellectus vel constitutum ex omnibus, falsa est.

(1) Ad rationem vero dicendum quod aliud est de agente universaliter et aliud de agente in specie determinata, ut prius dictum est. Agens enim universaliter non imprimit speciem, sed agens determinatum, et de hoc intelligitur quod agens et patiens primo sunt similia et postea dissimilia.

(2) Ad aliud dicendum quod Philosophus facit comparisonem inter intellectum possibilem et inter intellectum in actu, qui est perfectio potentiae possibilis et vocatur intellectus speculativus. Et verum est quod intellectus in actu prior est possibili substantia et ratione, sicut omnis actus prior est sua potentia. Sed intellectus actu qui est agens et efficiens, prior est possibili tempore et substantia et ratione, sicut efficiens prior est materia in physicis. Et hoc innuit ARISTOTELES IBIDEM. Postquam enim dixit quod intellectus potentia tempore principalior est in uno, statim ADDIT: 'Omnino autem neque tempore; sed non aliquando quidem intelligit, aliquando vero non intelligit', quasi dicat: Non universaliter verum est quod possibilis sit prior tempore eo qui est in actu, sed agens et efficiens prior est etiam tempore quam possibilis. 'Semper enim', ut dicit IBIDEM, 'honorabilius est agens patienti et principium materia'. Sed ille agens non aliquando quidem intelligit et aliquando non, sed semper intelligit, ut infra probabitur.

Ad aliud dicendum quod etiam illa opinio falsa est.

(3) Ad rationem autem dicendum quod verum quidem est quod omnis forma inducta per motum naturae ordinatur ad motorem primum ut ad causam. Intelligibilia vero non possunt ordinari ad formam unam nisi quae est forma entis. Et hoc patet; intelligibilia enim sunt per resolutionem, quae resolutio stat in ente et non

YMN OPV BZH alp

11 intelligibile] intelligibilis *BZH alp* 15 quia] quando intellectus *P* intellectus *add. BZH alp* 15–16 intellectam] intellectivam *O BZH alp* intellectum *P corr. in marg. P* 19 sit] sint *O* 24 universale] et *add. O* | non determinatum] non indeterminatum *O* indeterminatum *corr. O* 1 omnino determinatum *P* 2 omnino indeterminatum *V BH alp* 26 in specie *om. P BZH alp* 28 in] de *H alp* 30 phantasma] fantasia *OP BZH alp* phantasmata *lp* 31 movet] agit *I corr. sup. lin. I* 32–33 agenti] agentis *BZ* 38 uterque] videtur quod *BZH alp* 41–42 ut – simplicitatem in marg. *P* 45 omnes] omnis *I* 48 in *om. BZH alp* 48–49 determinata] determinato *YN* 51–52 similia ... dissimilia] dissimilia ... similia *YMN H alp*; cf. supra p. 404 v. 38–40 54 inter² *om. O BZH alp* 57 in *om. OPVBZH alp* 62–63 principalior] principium *YN* prior *O lp corr. in marg. O* var. lect. Arist. Lat. 64–65 aliquando] aliqua *BZH alp* vel aliquando *al. lect. sup. lin. H* *om. I* 65 vero *om. YMN* 66–67 eo – tempore *om. (hom.) V* 66 qui] quod *P BZH alp* 68 dicit] dicunt *I* dicitur *P* aristoteles *add. O* 69 patienti] patiente *P BZH alp*; var. lect. Arist. Lat. 70 et *om. I* 70–71 et – intelligit *om. (hom.) I* 75 ad¹ – primum] primum ad motorem *I* et *add. O*

2–8 sicut – ipsius: Cf. infra p. 422 v. 35–39. 19 Supra p. 14sq. – 23–26 Cf. Arist., Phys. 1.2 c. 2 (194 b 13); transl. vetus: Arist. Lat. VII, 1/2 p. 55 v. 8–9. Alb., Phys. Ed. Colon. t. 4 p. 94 v. 72–73, p. 96 v. 21–24; De caelo et mundo. Ed. Colon. t. 5, 1 p. 143 v. 60–69; Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 473 v. 76–91. Auc. Arist. (ed. Hamesse p. 145 n. 65); infra p. 456 v. 54sq. – 41 Infra p. 419 v. 73sq. – 47–52 aliud dissimilia: Cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 146 v. 32–40. – 49 Supra p. 20sq. – 61 Arist., De anima 1.3 c. 5 (430 a 18–21); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 203 v. 90–92, p. 204 v. 73–p. 206 v. 9; cf. supra p. 404 v. 49sq. cum nota. – 63 Arist., ibid. (430 a 21–22); transl. vetus: Alb., ibid. p. 203 v. 90–92, p. 205 v. 88–p. 206 v. 9. – 68 Arist., ibid. (430 a 18–19); transl. vetus: Alb., ibid. p. 203 v. 90, p. 204 v. 73–77. – 71 Infra

in alio; non autem resolvuntur in speciem causae primae, quia species causae primae non abstrahitur a causatis, licet per causata inferatur. Intellectus autem agens in quolibet universali agit simplicitatem et eodem modo, ut probabitur INFRA.

(4) Ad | aliud dicendum quod est notitia 'quia est' summum bonum, et haec infusa est omnibus, sed non potest esse lumen ad omnia intelligibilia; et est notitia 'quid est' summum bonum, et haec nulli est infusa, quia non potest comprehendi per sermonem diffinitivum.

⟨2.2.3. Utrum intellectus agens sit intelligentia separata vel non⟩

Tertio quaeritur, utrum intellectus agens sit intelligentia separata vel non.

Et videtur quod sic.

(1) Dicit enim ARISTOTELES in TERTIO DE ANIMA quod 'hic intellectus', scilicet agens, 'separatus et immixtus et impassibilis, substantia actu est'. Non potest autem dici esse separatus nisi a materia et magnitudine; immixtus autem per privationem mixtionis cum phantasmate et particulari; impassibilis autem, eo quod nihil recipit; substantia vero actu ens, eo quod respectu nullius est in potentia, sed perfectus perfectione completa. Cum igitur hoc non conveniat animae humanae vel partibus eius, quae imperfecta et possibilis est ad virtutes et scientias, oportebit intellectum agentem esse substantiam et intelligentiam, quae nec sit anima humana nec pars eius.

(2) Item, ARISTOTELES: 'Separatus intellectus solum est hoc quod verum est, et hoc solum immortale et perpetuum est'. Cum igitur intelligentia nuda et separata sit tantum verorum, sicut dicit AVICENNA, et sit immortalis et perpetua, ut probatur in XI METAPHYSICAE, videtur intellectus agens esse intelligentia separata.

(3) Item, ALGAZEL in V TRACTATU suae PHYSICAE de intellectu agente sic dicit: 'Causa intellectus possibilis est

substantia nuda a materia, quod intelligitur de intelligentia agente'; sed nullus actus corporis vel pars eius potentialis est substantia nuda a materia; ergo intellectus agens non est actus corporis vel pars eius potentialis.

(4) Item, ALGAZEL IBIDEM: 'Sensus de intelligentia agente est quod semper est agens in animas incessanter. Et haec omnino est de numero substantiarum intelligibilium, de quibus iam certificatum est in tractatu divinorum', idest in metaphysica. 'Quae dignior est omnibus illis, ut hoc attribuatur ei quae est intelligentia ultima decem intelligentiarum'. Ex hoc expresse accipitur quod intellectus agens est decima intelligentia in numero secundarum intelligentiarum, et ita intellectus agens est intelligentia separata et non pars animae nec anima.

(5) Item, ALGAZEL expresse dicit quod intellectus agens non est in corpore, sed irradiat super animam rationalem communicando ei de luce bonitatis suae. Cum igitur hoc proprium sit intelligentiarum separatarum, intellectus agens erit intelligentia separata.

(6) Item, AVICENNA in IX suae METAPHYSICAE ponit duplicem ordinem intelligentiarum separatarum. Quaedam enim est intelligentia prima, quae est motor universitatis et principium primum totius esse. Secundae autem intelligentiae sunt in decem ordinibus, ut ipse dicit, quarum prima movet caelum uniforme, quod est primum mobile, secunda movet sphaeram stellarum fixarum, et tertia sphaeram Saturni, quarta sphaeram Iovis, quinta sphaeram Martis, sexta sphaeram Solis, septima sphaeram Veneris, octava sphaeram Mercurii, nona sphaeram Lunae. De decima vero dicit sic: Decima est 'intelligentia, a qua fluit super nostras animas, et haec est intelligentia mundi terreni, et vocamus eam intelligentiam agentem'. Ex hoc expresse accipitur quod intellectus agens est intelligentia separata decimi ordinis intelligentiarum secundarum.

(7) Idem omnino dicit ALGAZEL in sua METAPHYSICA, quia dicta Algazelis non sunt nisi abbreviatio dictorum Avicennae.

(8) Item, ISAAC in libro DE DIFFINITIONIBUS dicit quod ratio creatur in umbra intelligentiae, et VULT quod intelligentia sit substantia separata intellectualis, apud quam semper praesentia sunt universalialia rerum, quae illuminant super animas rationales, et per hoc innuitur quod intelligentia agens sit substantia separata.

(9) Per rationem autem videtur idem probari. Videmus enim quod in corporibus quantum ad motum mixtionis et generationis et alterationis secundum naturam primum movens et agens est separatum a materia miscibilium et generabilium et alterabilium secundum naturam. Primum enim movens est caelum; ergo videtur a simili quod in spiritualibus id quod est movens primum in alteratione intellectus possibilis, sit substantia separata. Cum igitur primum movens sit intellectus agens, intellectus agens erit substantia separata.

(10) Item, omnis dispositio tenebrarum quae est in inferioribus, removetur per influentiam lucis a corpore superiori, quod loco, substantia et natura separatum est ab inferioribus. Cum igitur similis dispositio tenebrarum sit ex phantasiis et ignorantia intellectus possibilis, debet removeri huiusmodi tenebra per influentiam alicuius quod separatum est substantia et natura ab intellectu possibili.

(11) Item, secundum PHILOSOPHOS superiora composita sunt ex motore et mobili, et non faciunt vim, utrum motor ille sit intelligentia vel anima vel utrumque. Similiter homo compositus est ex motore et mobili; ergo sicut se habet mobile hominis ad mobile superius, sic se habebit motor hominis ad motorem superiorem; sed mobile hominis accipit influentiam et impressionem a mobili superiori. Dicit enim ARISTOTELES in SECUNDO DE GENERATIONE ET CORRUPTIONE quod 'omne tempus et vita mensuratur periodo'; ergo motor hominis influentias et impressiones accipiet a motore superiori. Cum igitur motor principalis et primus uniuscuiusque mobilis sit intelligentia, sicut concorditer dicunt PHILOSOPHI, anima rationalis quantum ad intellectum possibilem impressiones

et influentias accipiet ab intelligentia separata. Cum autem proprium agentis sit influere super possibilem de luce sua, intellectus agens erit intelligentia separata.

(12) Item, in COMMENTO SUPER TERTIAM PROPOSITIONEM LIBRI CAUSARUM dicit ALFARABIUS quod 'causa prima creavit esse animae mediante aladith, idest intelligentia, et postquam creavit esse animae, posuit eam sicut instrumentum intelligentiae, quod efficiat operationes suas', scilicet intelligentiae. Ex hoc accipitur, ex quo anima quantum ad intellectum possibilem est instrumentum intelligentiae separatae, quod actiones eius fluunt ab intelligentia separata in ipsam, sicut actio instrumenti fluit in instrumentum a movente primo; et sic intellectus agens iterum erit intelligentia separata.

(13) In hoc etiam videtur consentire TOLETANUS in suo libro DE ANIMA, qui dicit quod intellectus, idest intelligibilia, fluunt in intellectum possibilem secundum conversionem ad intelligentiam agentem, secundum quod possibilis petit ab ipsa intelligentia agente.

(14) Fortius autem ad idem obicitur sic: Intellectus agens aut agit in possibilem actione suae substantiae, aut alicuius formae existentis in ipso. Si primo modo, cum sua substantia sit eodem modo se habens et una, non faceret in possibili actionem nisi uno modo se habentem et unam, quod manifeste falsum est, cum sint multa intelligibilia secundum quae intellectus possibilis efficitur in actu. Si secundo modo, tunc intellectus agens habebit species et formas omnium intelligibilium, quia secundum unam speciem non posset agere diversa intelligibilia; ergo habebit penes se specialitates et generalitates omnium rerum. Aut igitur habet eas per acceptionem, ita quod quandoque non habuerit, aut semper est et fuit in actu secundum ipsas. Si primo modo, tunc intellectus agens esset in potentia et non differret a possibili. Si secundo modo, tunc intellectus agens erit intelligentia plena formis minus et magis universalibus. Cum igitur hoc sit proprium intelligentiae separatae, intellectus agens erit intelligentia separata.

ITMN OPV BZH alp 6 I f.71rb

4 simplicitatem] simplicitate P BZ alp corr. H¹ simpliciter H 5 probabitur] probatur OPBZ 6 quia] quod BZ que H a que est praem. O 11-12 utrum ... non (vr^a add. Z) inser. B in marg. infer. Z (Articulus III. lp) Utrum intellectus agens sit intelligentia separata inser. et iter. in marg. I¹ inser. alp 67 in marg. I¹ 6 in marg. P¹ def. MN OV H 13-14 intelligentia] potentia Y 18 est] ens H lp al. lect. sup. lin. I¹ praem. ITMN; cf. infra v.22 20 et om. OPBZH alp 23 perfectus - completa] completus perfecta completionem BZH alp 27 nec¹] non BZH alp | anima om. ITN BZH alp 32 xi] 12° H 36-37 intelligentia] intellectu H alp 37-39 sed - potentialis om. H 45 quae] quod BZH alp 47 agens I om. cel. codd., edd. | in om. BZH alp 52 rationalem] irrationalem IT corr. I¹ | ei de] eidem BZH alp | luce] lucem H alp 55 ix] x ITN xi BZ alp 12° II 62-63 Iovis] idvis (conf.) I om. B 68 expresse om. P BZH alp | expresse accipitur inv. I

5 Infra p.419 v.73sq. - 13-14 Cf. Thom. de Aq., Quaest. disp. de an. Ed. Leon. t.24, l p.38 v.1sq. - 16 Arist., De anima 1.3 c.5 (430 a 17-18); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l p.203 v.89-90, p.204 v.64-72. 28 Arist., ibid. (430 a 22-23); transl. vetus: Alb., ibid. p.203 v.92, p.206 v.10-21. - 30 intelligentia nuda: Cf. Algazel, Metaph. pars 1 tr.4 c.3 (ed. Muckle p.112 v.1), tr.5 (p.120 v.23, p.121 v.4.8). - 31 Avic., Philos. prima tr.8 c.6 (ed. Van Riet p.414 v.95sq.). - 32 Arist., Metaph. 1.12 c.6 (1071 b 20-22); Metaph. nova 1.11 text.30. Cf. Alb., Metaph. Ed. Colon. t.16 p.485 v.89-90.36sq. - 34 Algazel, Metaph. pars 2 tr.5 c.1 (ed. Muckle p.184 v.2-3). - 40 Algazel, ibid. c.3 (p.184 v.4-10). - 50 Algazel, ibid. c.2 (p.184 v.17-20). - 55 Avic., Philos. prima tr.9 c.3 (ed. Van Riet p.474 v.2sq., p.475 v.20sq.). - 59 Avic., ibid. (p.475 v.25-p.476 v.30). Cf. Algazel, Metaph. pars 1 tr.5 (ed. Muckle p.121 v.3-26). Alb., Anal. post. 1.1 tr.1 c.1 (Ed. Paris. t.2

ITMN OPV BZH alp 28 I f.71va

1 Item] Idem I 2 creatur] causatur OPV BZ alp 3 separata] et add. BZH alp 4 semper om. P BZH alp | praesentia] principia H alp 5 animas rationales] animam rationalem BZH alp 6 intelligentia] intellectus H alp 9 et¹ om. BZH alp 14-15 possibilis intellectus in marg. P¹ 16 intellectus agens om. (hom.) ITN BZ alp 21 phantasiis] fantasia I 22 removeri] removere B alp | huiusmodi tenebra om. H | tenebra] tenebram BZ alp 34 periodo] determinata praem. H alp 35 accipiet] accipit P BZH alp 39 accipiet] accipit BZH alp 44 alidit O 46 quod] quo V H alp 48 intellectum] intelligentiam P BZH alp 50 in] per I 52 intellectus agens] intelligens BZ | agens om. H alp 54-55 intelligibilia] intelligentia BZ alp 63 manifeste] maxime BZH alp 67 posset] potest H alp 70 habuerit] habuit PV BZH alp 71 et] aut I

1 Isaac Isr., De diff. (ed. Muckle p.313 v.25-27). Cf. Alb., II Sent. d.1 a.13 (Ed. Paris. t.27 p.39a); supra p.155 v.31, infra p.466 v.16. - 2 Isaac Isr., ibid. (p.309 v.25-28). 7-12 Videmus caelum: Cf. Moses Maimon., Liber de uno deo benedicto (ed. Kluxen p.177 v.19-39); infra p.413 v.49-52, p.586 v.7sq. - 25 Ex. gr. Avic., Philos. prima tr.9 c.3 (ed. Van Riet p.474 v.3-p.475 v.19). Algazel, Metaph. pars 1 tr.4 c.3 (ed. Muckle p.104 v.30-p.105 v.5, p.106 v.12sq.). Averr., De subst. orbis c.1 (Venetiis 1560 f.319E). Cf. Alb., De IV coacq. tr.3 q.16 a.2-3 (Ed. Paris. t.34 p.436 p.447b); De causis et proc. univ. Ed. Colon. t.17,2 p.52 v.15sq. - 32-33 Arist., De gen. et corr. 1.2 c.10 (336 b 12-13); transl. vetus: Arist. Lat. IX,1 p.75 v.12. Cf. Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t.5,2 p.204 v.67-68, p.205 v.41-42. - 37 Vide supra v.25. - 42-43 Liber de causis § 3 (ed. Patin p.52 v.13-14.16-18). Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t.17,2 p.79 v.77.78, p.80 v.78.13-19.22-26; infra p.478 v.1-2. 55 Iovis] idvis (conf.) I

simplicior, quod falsum est; ergo intellectus agens non erit compositus, et sic non habebit species rerum apud se; ergo non erit intelligentia separata, eo quod 'omnis intelligentia est plena formis'.

Item, si intellectus agens est intelligentia habens formas, ut DICUNT, aut easdem quas habet, ponit in intellectu possibili, | aut alias. Si easdem, tunc species quae sunt in anima, non abstrahuntur a rebus extra, et sic a sensibus in nullo iuvatur intellectus possibilis. Si autem alias ponit in ipso, tunc quaeritur, quae sint illae. Si dicitur quod abstractae sint a rebus, tunc vanae sunt illae quae ponuntur in intellectu agente; et sic iterum intellectus agens non erit intelligentia separata quae sit plena formis, ut DICUNT.

Item, si est intelligentia separata habens formas, aut semper agit in intellectum possibilem secundum formas illas, aut non semper. Si semper, cum in sua actione semper imprimat formas, sequeretur quod intellectus possibilis semper haberet formas in se; et cum scire sit habere formas scibilium in intellectu possibili, sequeretur quod homo semper sciret, quod falsum est; ergo non semper agit. Quaeratur ergo, quid impediatur ipsum ab actione. Aut enim impeditur ex hoc quod est separatus, aut ex hoc quod non est cum phantasmate. Si primo modo, tunc semper impeditur, quia semper est separatus, ut dicunt QUIDAM. Si secundo modo, contra: Habenti formas idem facit phantasma praesens et absens quoad rationem universalis. Quod probatur sic: Habens habitum eundem habitum non accipit a phantasmate, quia sic haberet bis eundem; intellectus agens habet habitum formae; ergo in agendo nihil recipit a phantasmate; ergo sine phantasmate erit in eadem actione, et sic sequitur primum inconueniens quod semper erimus aequaliter scientes, quod falsum est; ergo intellectus agens non est intelligentia separata habens formas, ut DICUNT.

Item, si intellectus agens est intelligentia separata habens formas universales, aut aequaliter se habet ad in-

tellec-tum possibilem in scientia et ignorantia, aut inaequaliter. Si aequaliter, tunc homo in scientia et ignorantia aequaliter erit sciens et ignorans, quod est impossibile. Si inaequaliter, contra: Possibilis semper est in potentia, et agens semper est actu, et nihil est medium inter eos quod impediatur agentem ab actione sua vel possibilem a passione; ergo intellectus agens semper aget in possibilem et possibilis semper recipit; et sic intellectus possibilis semper erit sciens et numquam ignorans.

Solutio: Dicendum quod sapientes, qui fuerunt ante nos, diversificati sunt in positione intellectus agentis, sicut partim SUPRA tactum est. QUIDAM enim omnino agentem dixerunt non esse, sed tantum possibilem et speculativum. Et QUIDAM dixerunt ipsum esse habitum, et illi diversificati sunt in tres opiniones. QUIDAM enim dixerunt eum esse habitum et speciem primae causae, QUIDAM vero habitum principiorum, QUIDAM autem habitum, qui est in omnibus speciebus intelligibilibus. ALII vero dixerunt ipsum esse intelligentiam separatam agentem decimi ordinis, et cum intelligentiae moveant non motae, sicut desideratum movet desiderantem et desiderium, dixerunt quod intelligentia agens mundi terreni movet intellectum possibilem humanae animae, sicut desideratum movet desiderium, ita scilicet quod sicut anima caeli movet caelum ad hoc quod conformetur intelligentiae agenti, ita etiam intellectus humanus possibilis movet hominem ad hoc quod conformetur intelligentiae agenti decimi ordinis; et hoc modo fluunt bonitates ab intelligentia agente in intellectum possibilem. Sed nos nihil horum dicimus. Sequentes enim Aristotelem et Averroem dicimus caelum non habere animam praeter intelligentiam, ut SUPRA in QUAESTIONE DE CAELO determinatum est. Et similiter dicimus intellectum agentem humanum esse coniunctum animae humanae, et esse simplicem et non habere intelligibilia, sed agere ipsa in intellectu possibili ex phantasmatibus, sicut expresse dicit AVERROES in COMMENTO LIBRI DE ANIMA.

TMN OPV BZH alp 7 If.72ra

5-6 formas] formam PBZH a 16 agit] ait I 17 in om. TMN 19 sit] scit I 24 non om. PBZH alp 26 quidam om. TMN 27 facit] est H alp om. BZ a 29 habitum² om. PBZH alp 33 sequitur] sequeretur PBZH alp om. I 39-41 aut - ignorantia om. (hom.) Y 43 est] in V add. P BZH alp 44 agentem] agentes BZH a corr. H¹ 45 possibilem] passibilem BZ alp 46 possibilem] passibilem B alp 54-55 et - habitum in marg. P¹ 63 desiderium] desiderantem BZH alp 65-67 ita - agenti in marg. P¹ om. (hom.) H 68 in] ad P BZH alp

3-4 Liber de causis § 9 (10) (ed. Pattin p.70 v.8). Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t.17,2 p.117 v.56.37-39; Super Dion. De div. nom. Ed. Colon. t.37 p.170 v.34-35. Cf. Ioh. de Mechlina, Tract. de homine l.4 tr.5 c.2 (ed. Pattin p.57 v.58-59). 6 Vide supra v.3-4 cum nota. 14 Vide supra v.3-4 cum nota. 26 Alex. Aphr., De intellectu et intellecto (ed. Thér. p.76-81). Isaac Isr.: Vide supra p.409 v.13sq. Algazel: Vide supra p.408 v.34sq. Avic.: Vide supra p.408 v.55sq. Cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t.7,1 p.204 v.95-97 cum nota, p.215 v.51-52 (Alex. Aphr.), p.221 v.12-14 (Averr.); supra p.408 v.13sq. 36 Vide supra v.6.14, v.26 cum notis. 49-76 sapientes - de anima: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.42 (Duaci 1624 col.1947). 51 Supra p.408 v.13sq. | Quidam: Vide supra p.406 v.29sq. cum nota. 53 quidam: Vide supra p.406 v.29: 'quidam', p.406 v.30-32 cum notis. 54 Quidam: Vide supra p.404 v.34-36, p.406 v.32-34 cum notis. 56 quidam: Vide supra p.403 v.63, p.404 v.29sq. cum notis. | quidam: Sequaces Alexandri, vide supra p.406 v.30-32 cum nota. 57 Alii: Avic., vide supra p.408 v.55sq. cum notis. Aliam sententiam Albertus attribuit Avicennae in Super Ethica. Ed. Colon. t.14 p.451 v.44 47: 'dicit Avicenna et quidam sanioris sensus philosophi, quod intellectus agens est pars humanae animae essentialis (...)'. 71 Alb., De IV coaeq. tr.3 c.16 a.2 (Ed. Paris. t.34 n.439b-n.446a): a.1 (p.438b). 76 Averr., De anima l.3 comm.5 (CCAA VI,1 p.389 v.71sq. p.390 coaeq. tr.3 c.16 a.2 (Ed. Paris. t.34 n.439b-n.446a): a.1 (p.438b). 76 Averr., De anima l.3 comm.5 (CCAA VI,1 p.389 v.71sq. p.390 coaeq. tr.3 c.16 a.2 (Ed. Paris. t.34 n.439b-n.446a): a.1 (p.438b). 76 Averr., De anima l.3 comm.5 (CCAA VI,1 p.389 v.71sq. p.390 coaeq. tr.3 c.16 a.2 (Ed. Paris. t.34 n.439b-n.446a): a.1 (p.438b).

(1) Ad primum ergo dicendum quod intellectus agens dicitur separatus, eo quod non est actus alicuius partis corporis, ut dictum est in obiectione. Nihilominus tamen est pars animae intellectualis, quia anima intellectiva sic est actus corporis, quod non secundum quamlibet partem eius situm habet in organo, ut SUPRA determinatum est.

(2) Ad aliud dicendum quod Aristoteles loquitur ibi de intellectu agente prout ipse est formale esse universalis, sicut lumen formale esse est coloris. Omne enim universale suum formale esse habet ab intellectu agente, licet per respectum ad materiam habeat esse aliud, ut INFRA determinabitur in QUAESTIONE DE INTELLIGIBILI. Dicunt tamen QUIDAM quod dictum hoc intelligitur de intellectu speculativo quoad habitum principiorum, qui quodammodo connaturalis est nobis, et dicitur immortalis, hoc est incorruptibilis, quia non cedit in oblivionem, et dicitur perpetuus, eo quod non est in potentia.

(3-5.7) Ad aliud dicendum quod in veritate SEQUENTES AVICENNAM dixerunt intellectum agentem esse intelligentiam separatam et irradiare super intellectum possibilem in animabus, et hoc, quia intellectus agens non determinat aliquam partem corporis nec recipit aliquid a phantasmate. Et in his duobus convenit cum intelligentia angelica separata, sed tamen differt in hoc quod actio intellectus agentis est super phantasmata abstrahendo universale de phantasmatibus, quod non facit intellectus angelicus. Tamen propter duo, in quibus convenit cum eo, dicitur ab ALGAZELE quod non est in corpore. Neque enim est in corpore ut virtus sita in organo corporis, sicut vires animae sensibilis, nec est in corpore

ut recipiens a phantasmatibus corporum, sicut intellectus possibilis.

(6) Et per hoc etiam patet solutio ad dicta AVICENNAE. Cum enim ordines intelligentiarum secundum Avicennam determinentur secundum ordines et numerum mobilium, et intellectus agens quem dicit esse decimam intelligentiam, moveat hominem et animam humanam, non erit intelligentia illa agens extra hominem et animam humanam.

(8) Ad aliud dicendum quod Isaac facit vim in intelligentia, sicut etiam SUPRA determinavimus. Intelligentia enim cum sit tantum verorum, ipsa est sine inquisitione et studio contemplativa veri, cuius prima obumbratio est inquisitio et contemplatio veri per studium, et propter hoc nihil loquitur ibi de intellectu agente. Consequenter enim DICIT quod etiam sensibilis est in umbra rationis creata et vegetabilis in umbra sensibilis.

(9) Ad aliud dicendum quod transmutatio quae est in materia, ordinatur ad motum caeli, qui facit transmutari materiam generabilium et corruptibilium, ut dicitur in LIBRO DE UNO DEO. Sed in anima est forma separata et abstracta, nec est ibi motus proprie loquendo, et propter hoc oportet quod sit ab agente coniuncto, quod agat universalialia de particularibus.

(10) Ad aliud dicendum quod sicut in exterioribus corporibus per influentiam lucis a superiori corpore abiguntur tenebrae, ita etiam quoddam lumen descendit ab intelligentiis separatis super animam, quando animabus revelantur occulta in quibusdam somniis et prophetiis; sed talis non est actio intellectus agentis, ut INFRA patebit.

TMN OPV BZH alp 25 If.72rb

2-3 partis corporis inv. TMN 9 esse in marg. N¹ om. Y 13 intelligibili] intellectu BZH alp 14 intelligitur] est intelligendum BZH alp 22 animabus] intelligentiam Y corr. in marg. Y¹ animalibus BZH a 23 corporis om. H alp 26 actio] actus PBZH alp 30-31 ut - corporis in marg. P¹ 30 sita] sua P¹ BZ alp 34 etiam om. I 36 determinentur] determinantur IPV corr. P¹ 37 esse decimam inv. I 41-42 intelligentia] sicut in intellectu add. H alp 47 enim] etiam TPBH alp et Z | etiam] et I om. TPBZH alp 51 materiam] per praem. BZH a 53 nec] non BZ ideo non H alp 57-58 abiguntur] ambiguntur IP corr. P¹ abiciuntur BZH alp 58 tenebrae] tenebra TMN | etiam] et I quod P quod etiam BZH alp 60 somniis] sompnis O lect. anceps Z

p.221 v.9-20 (cum nota 9): 'Nos autem in paucis dissentimus ab Averroce, qui inducit istam quaestionem in commento super librum De anima. Convenit tamen Averroes cum omnibus aliis fere philosophis in hoc, quod dicit intellectum agentem esse separatam et non coniunctum animae. Et tunc supponit istam propositionem quae et necessaria est, quod omne quod est separatam et efficitur coniunctum, habet aliquam causam suae coniunctionis. Et tunc quaeritur, quae sit illa causa coniunctionis, per quam intelligentia agens formaliter coniungitur possibili, ut sic anima efficiatur intelligens separatas substantias'. 6 Supra p.408 v.16sq. - 13 Infra p.443 v.7sq. - 14 quidam: Cf. Avic., Liber VI Nat. pars 1 c.5 (ed. Van Riet p.96 v.37 - p.100 v.89). Algazel, Metaph. pars 2 tr.4 c.5 (ed. Muckle p.175 v.3 22). Averr., De anima l.3 comm.36 (CCAA VI,1 p.497 v.505sq.); supra p.396 v.23, p.398 v.61. 19-33 sequentes - possibilis: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.42 (Duaci 1624 col.1947). 19-20 sequentes Avicennam: Algazel, vide supra p.408 v.50.71. Dominic. Gundiss., De anima c.10 (ed. Muckle p.94 v.26sq.). Cf. Alb., Anal. post. l.1 tr.1 c.3 (Ed. Paris. t.2 p.8b); Super Ethica. Ed. Colon. t.14 p.451 v.29sq. 29 Algazel, Metaph. pars 2 tr.5 c.1-2 (ed. Muckle p.184 v.3sq. v.13sq.); ibid. pars 1 tr.5 (p.121 v.7-8); cf. supra p.408 v.34sq.40sq. 34-35 Vide supra p.408 v.55sq. 35-40 Cum - humanam: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.42 (Duaci 1624 col.1947). 42 Supra p.409 v.1sq. - 47 Isaac Isr., De diff. (ed. Muckle p.314 v.4-9, p.315 v.3-5, p.313 v.22-24). 52 Moses Maimon., Liber de uno deo benedicto (ed. Kluxen p.177 v.19-39). Cf. Alb., De resurr. Ed. Colon. t.26 p.244 v.20-23 cum nota 23; De IV coaeq. tr.2 q.4 a.2, versio pristina (Wien, Bibl. d. Dominikanerkl. 150/120 f.88rb; Ed. Paris. t.34 p.362b): 'Et hoc patet per philosophum in Libro de uno deo, qui dicit sic: Omnis motus inventus in materia generabili et corruptibili reducitur ad motum caeli, qui fecit moveri hanc materiam generabilem et corruptibilem, ut recipiat formam'; ibid. tr.4 q.72 a.1 (p.737a); infra p.586 v.7sq.; supra p.409 v.8-12; I Sent. d.37 a.24 (Ed. Paris. t.26 p.264a). C. Rigo, Rezeption des Moses Maimonides, 29-35. 58 61 quoddam - prophetia: Cf. Avic., Liber VI Nat. pars 1 c.5 (ed. Van Riet p.96 v.37 - p.100 v.89).

(11) Ad aliud dicendum quod corpus hominis immutatur ab agente coniuncto et ab agente separato. Et agens coniunctum voco quattuor primas qualitates, agens autem separatum caelum et stellas. Et similiter anima quoad intellectum possibilem immutatur a duobus motoribus, scilicet a motore coniuncto, qui est intellectus agens, et a motore separato, qui est intelligentia angelica influens in revelationibus.

(12) Ad aliud dicendum quod anima non est instrumentum intelligentiae, ita quod intellectus agens sit intelligentia separata, sed quia movetur ab ipsa duobus modis. Uno modo secundum quod per motum superiorum movetur corpus, qui motus corporis pervenit ad animam. Alio modo secundum quod influit ei de bonitatibus, quas ipsa accipit a causa prima.

(13) Ad aliud dicendum quod Toletanus intendit dicere quod anima rationalis non habet thesaurum, super quem convertatur, sed postquam habet habitum scientiae, convertitur ad ipsum et ad intellectum agentem, et sic efficitur considerans in actu, non sic quod accipiat formas ab agente sicut ab intelligentia separata.

(14) Ad aliud dicendum quod intellectus agens agit per suam substantiam et non per aliquam speciem intelligibilem, quam habeat apud se. Ad id autem quod contra obicitur, dicendum quod diversitas actionis intellectus agentis non est ex intellectu agente, sed ex phantasmate. Et hoc est quod dicit AVERROES in COMMENTO SUPER TERTIUM DE ANIMA: 'Manifestum est, quoniam quando omnia speculativa fuerint in nobis existentia in potentia, tunc et agens continuatur nobis in potentia, quia non continuatur nobis nisi per illa; et cum fuerint existentia in nobis in actu, tunc et ipse continuatur nobis in actu'. Actio enim intellectus agentis determinatur ad phantasma, et sic determinata movet intellectum possibilem et educit eum in actum, sicut actio luminis determinatur ad colores, et sic determinata visum educit in actum. Et per hoc patet quod intellectus agens non est substantia separata plena formis.

(15) Ad id quod obicitur de Platone, dicendum quod Plato posuit universalia rerum esse in intellectu possibili, et doctrinam esse reminiscentiam, quod INFRA improbabitur. Boethius autem loquitur de intellectu principiorum qui secundum aliquid naturalis est nobis, et est de communioribus principiis, quibus scitis non de necessitate scitur res; et propter hoc dicit quod 'singula perdit', quia ignorat principia propria rei.

(16) Ad dictum Aristotelis dicendum sicut SUPRA expositum est, et quod ipse dicit quod non reminiscimur, propterea dicit, quia ex hoc quod intellectus agens possibilem conducit in actum, crederet aliquis quod doctrina esset reminiscentia, eo quod intellectus agens semper est in anima, et possibilis semper potest converti ad ipsum. Et ideo dicit Aristoteles quod hoc non sequitur, eo quod intelligere possibilis intellectus non sit tantum ex agente, sed etiam ex phantasmate, propter quod etiam intellectus possibilis corruptibilis est non secundum sui substantiam, ut dicit COMMENTATOR, sed secundum habitum scientiae acceptum | a phantasmatibus per actionem agentis intellectus, quem scilicet habitum quandoque habet et quandoque non habet.

(17) Ad aliud dicendum quod bene concedimus quod intellectus agens nihil recipit, quia aliter non esset agens universaliter. Et bene concedimus etiam quod intellectus agens non intelligit intellectu causato a rebus, si haec praepositio 'a' notat causam efficientem, quia res suas similitudines non faciunt in intellectu agente; immo per hunc modum intellectus possibilis intelligit intellectu causato a rebus. Si autem haec praepositio 'a' notat materiam, quam causam tamen non notat proprie, tunc bene concedimus quod intellectus agens intelligit intellectu causato a rebus, quia intellectus eius est super res abstrahendo ab eis universale. Intellectus enim agentis est sicut si videamus extra mittentes nihil intus suscipientes; sic enim visio esset supra res et ageret in eis visibilitatem. Intellectus autem possibilis est sicut si videamus intus suscipientes et nihil extra mittentes; sic enim

<2.2.4. Utrum intellectus agens sit idem cum possibili secundum essentiam>

Quarto quaeritur, utrum intellectus agens sit idem cum possibili secundum essentiam.

Et circa hoc quacruntur duo. Quorum primum est, utrum intellectus agens sit pars animae; secundum autem utrum sit idem cum possibili vel compars eius in eadem anima existens.

<2.2.4.1. Utrum intellectus agens sit pars animae>

Ad primum proceditur sic:

(1) Dicit ARISTOTELES in TERTIO DE ANIMA quod in omnibus 'honorabilius est efficiens patienti et principium materia', et dicit hoc de intellectu agente et possibili; sed efficiens et patiens numquam possunt esse eadem naturae eo quod sunt contraria, ut probatur in PRIMO DE GENERATIONE ET CORRUPTIONE; ergo videtur quod intellectus agens et possibilis non possint esse partes eiusdem naturae. Cum igitur possibilis sit pars animae, agens non erit pars animae.

(2) Item, in corporibus ita videmus quod nullum totum componitur ex partibus, quarum una sit agens in alteram, et altera patiens ab altera, nisi ipsum sit compositum ex contrariis. Huius probatio est in elementis et in caelo et aliis simplicibus corporibus; ergo multo magis erit in spiritualibus substantiis. Cum igitur anima rationalis sit spiritualis substantia, ipsa non erit composita ex partibus agentibus et patientibus ad se invicem; sed tales partes sunt intellectus agens et possibilis, ut dicit PHILOSOPHUS; ergo non erit composita ex agente et possibili. Cum igitur possibilis sit pars animae rationalis, agens non poterit esse pars.

res agit in visum et generat in eo suam similitudinem. Ex hoc autem quod agens sic intelligit intellectu non causato a rebus, non sequitur quod sit intelligentia separata, eo quod intellectus intelligentiae separatae est determinatus ad formam quam habet. Intellectus autem agens determinatur ad phantasma, quod est extra se.

(18) Ad aliud dicendum quod intellectus agens non est a seipso nec intelligit a seipso hoc modo quod non sit causatus ab alio, immo est causatus a causa prima, et quod intelligit, habet a causa prima; sed hoc modo non intelligit ab alio intelligibili quod in ipso faciat suam similitudinem et speciem. Unde patet quod non sequitur quod intellectus agens sit causa prima.

(19) Ad aliud dicendum quod in anima humana nihil divinius est et nobilius intellectu agente, et propter hoc non habet aliquid perficiens se, sed intelligit per suam substantiam. Intellectus tamen eius requirit aliquid extra se, ad quod terminetur sicut ad materiam, et per hoc differt ab intellectu primae causae.

(20) Ad aliud dicendum quod intellectus primae causae est causa entis in esse, quia ab ipso fluit ens; sed sic agens intellectus non est causa, sed in eo quod abstrahendo agit simplicitatem in universalibus, causat nostram scientiam, quae est in intellectu possibili.

(21) Ad aliud dicendum quod Augustinus in libro De magistro intendit quod omne lumen nostri intellectus est a causa prima et sine ipso nihil possumus facere; sed naturam illuminandi super intelligibilia intellectus agens habet ab ipso et sub ipso.

(22) Ad ultimum dicendum quod vis est in hoc quod dicit Apostolus: 'Non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis quasi a nobis'. In hoc innuit quod quaedam intelligibilia non intelligimus nisi gratia dei illuminante, sicut ea quae sunt supra rationem; quaedam autem rationabilia intelligimus a nobis, sed non quasi ex nobis, sed ex virtute agentis intellectus, quae data est nobis a deo.

IMN OPV BZH alp

5-6 formam - ad om. (hom.) V 6 agens] agentis IP¹ 9 causatus² | creatus IMN alp 9-10 et prima om. (hom.) BZ 14 in sup. lin. H¹ om. P BZ a 15 divinius] dignius BZH alp 21 quia] quod BZH a ita quod lp 24 in om. IMN 28 naturam] natura BZH alp | intelligibilia] intelligentiam H alp 29 habet] agit BZH alp 31 Non quod inv. IMN BZH alp; cf. supra p. 411 v.35 | simus] sumus BZH alp 31-32 cogitare aliquid inv. O BZH alp; cf. supra p. 411 v.35 32 a] ex BZH alp; cf. supra p. 411 v.36 | In] ex BZH alp 37-38 Utrum intellectus agens sit idem cum possibili inser. et iter. in marg. I¹ in marg. M 68 in marg. I¹ Utrum intellectus agens idem sit (sit idem Z) in essentia cum possibili et primo utrum agens sit pars anime. VII (VII³ Z) inser. B in marg. infer. Z 181^a in marg. B¹ Utrum intellectus agens sit pars anime inser. a Articulus IV. Utrum intellectus agens sit idem cum possibili secundum essentiam? inser. lp def. N OPV H 43 compars] pars BZH alp 45-46 Utrum intellectus agens sit pars anime inser. et iter. in marg. I¹ in marg. M Articuli quarti particula I. Utrum intellectus agens sit pars animae? inser. lp def. cet. codd., a; sed cf. supra nota ad v.37 49 patienti] patiente BZH alp 54 possint] possunt OP BZH alp 54-55 partes om. BZH alp 58 in] ad I 61 et] in add. V BZH alp 64 ad] a BZH alp 67 possibilis] intellectus add. H alp

2-6 Cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l p.204 v.91-99. - 32-36 In - deo: Cf. Alex. Hal., Summa II (n.372) p.452b (ad 1). 42 utrum - animae: Cf. Ioh. de Rupella, Summa de anima cons.2 c.116 (XXXVII) (ed. Bougerol p.277 v.1-2 cum nota app. I). Alex. Hal., Summa II (n.372) p.451b (III). Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.43 (Duaci 1624 col.1947). Alb., Super Ethica. Ed. Colon. t.14 p.749 v.66sq. - 42-44 utrum - existens: Cf. Ioh. de Rupella, Summa de anima cons.2 c.115 (XXXVI) (ed. Bougerol p.276 v.1sq.). Ps.-Rob. Gross., Summa philosophiae tr.11 c.12 (ed. Baur p.472 v.24sq.). - 48-56 Dicit - animae: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.43 (Duaci 1624 col.1947-48). - 48 Vide supra p.407 v.68 cum nota. - 53 Arist., De gen. et corr. l.1 c.7 (323 b 29-324 a 9); transl. vetus: Arist. Lat. IX, l p.36 v.22-p.37 v.12. Cf. Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t.5,2 p.156 v.62-69, 18-42. - 66 Arist., De anima l.3 c.5 (430 a 10-18); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l p.204 v.91-99.

IMN OPV BZH alp 58 I f.72va

8 in revelationibus] revelationes H lp 18 postquam] potius quam BZ potius H alp 19 convertitur] et praem. H alp 20 sic²] sicut I 22- p.415 v.6 Ad - se in marg. infer. P¹ 25 actionis om. BZH a 27 est om. I 29 fuerint] fuerunt O BZ alp corr. O¹ 30 tunc potentia in marg. I¹ 31 fuerint] fuerunt BZ 35 possibilem et def. (lac. in membr.) O | sicut] sic BZH a corr. H¹ 40 rerum om. BZH alp 44 45 de² res] est (esse a) necesse quod sciatur ars BZH alp 46 ignorat] nescit M 64 si] sed P¹ V BZ alp 69 tamen om. BZH alp 71 eius] non add. BZH a | est - res] super res est I V 72 agentis] agens P¹ V H lp 73 videamus] videmus I V videremus O | mittentes] et add. BZH alp

3 agens - qualitates: Cf. Arist., De gen. et corr. l.2 c.2 (329 b 22-32); transl. vetus: Arist. Lat. IX, l p.54 v.25-p.55 v.9. Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t.5,2 p.179 v.60-65, p.180 v.54 p.181 v.14. - 7-8 intelligentia - revelationibus: Cf. supra p.413 v.58-61 cum nota. - 12-14 Uno - animam: Cf. Alb., De IV coaeq. tr.3 q.18 a.1 (Ed. Paris. t.34 p.450a-b). H. Anzulewicz, Fatum, 507-534, impr. 511sq. - 14 15 Alio - prima: Cf. Liber de causis §1 (ed. Pattin p.46 v.1sq.). Avic., Philos. prima tr.9 c.3 (ed. Van Riet p.476 v.29-30). Alb., II Sent. d.1 a.12 (Ed. Paris. t.27 p.34a; Avic.); De causis et proc. univ. Ed. Colon. t.17,2 p.67 v.73sq., v.28sq.; supra p.41 v.49sq., p.53 v.3sq., p.86 v.63sq.; infra p.599 v.45sq. - 27 28 Averr., De anima l.3 comm.36 (CCAA VI, l p.500 v.599-603); cf. infra p.438 v.64. - 33-38 Actio - formis: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.51 (Duaci 1624 col.1954). - 33-37 Actio - actum: Cf. Alb., De IV coaeq. tr.1 q.1 a.6 (Ed. Paris. t.34 p.316b); De anima. Ed. Colon. t.7, l p.205 v.66-75. - 41 Infra p.440 v.58sq.; cf. supra p.400 v.51sq., p.410 v.1-2 cum nota. 47 Supra p.410 v.7-9. - 57 Averr., De anima l.3 comm.20 (CCAA VI, l p.446 v.94sq., p.449 v.155sq.). - 62-p.415 v.6 intellectus - se: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.51 (Duaci 1624 col.1954). 72 - p.415 v.1 Intellectus - similitudinem: Cf. supra p.189 v.51sq.; infra p.417 v.46-48, p.419

(3) Item, nihil idem numero est in actu et potentia simul et semel. Cuius probatio est, quia quod est in potentia, non est, et quod est in actu, est; unde si aliquid simul et semel esset in actu et potentia, ipsum simul et semel esset et non esset, quod est impossibile; ergo nihil idem numero simul et semel erit in actu et potentia; sed anima rationalis est aliquid idem numero; ergo non simul erit in actu et potentia; sed | agens est semper in actu, possibile autem in potentia; ergo non simul erit agens et in potentia existens. Cum igitur anima in potentia sit omnia, ut dicit PHILOSOPHUS, ipsa non erit agens, et ita intellectus agens non erit pars eius.

(4) Item, efficiens est agens et movens et habet motum, quo movet a seipso et non ab alio, possibile autem est passum et motum habens motum, quo movetur ab alio et non a seipso, et propter hoc nullum indivisibile potest esse in actu et potentia, quia idem indivisibile esset agens et patiens et movens et motum et habens motum a se et non habens a se; sed anima rationalis est quoddam indivisibile et simplex; ergo non potest esse simul in actu et potentia. Cum igitur sit in potentia, eo quod possibilis sit pars eius, non erit in actu, et ita intellectus agens non erit pars eius.

Sed contra: Actus et potentia sunt primae partes et essentialia compositi; cum igitur anima rationalis sit quoddam compositum, ut SUPRA probatum est, ipsa habebit in se partes actu et potentia; sed potentia est possibilis intellectus principium, actus autem agentis; ergo tam possibilis quam agens sunt partes animae rationalis.

Item, animae est actus; ergo multo magis convenit ei agere quam pati. Cum igitur habeat intellectum possibilem partem sui, multo magis etiam habebit agentem.

Solutio: Concedimus quod intellectus agens est pars animae. SUPRA enim docuimus quod diversitas proprietatum et potentiarum animae fluit a diversitate principiorum componentium ipsam, quae principia sunt 'quod est' et 'quo est', vel actus et potentia, si clargato nomine sumantur. Et propter hoc dicimus quod intellectus agens est pars potentialis animae fluens ab eo

quod est 'quo est', sive actus; possibilis autem est pars animae fluens ab eo quod est 'quod est', sive potentia.

(1) Ad primum autem dicimus quod est efficiens respectu primi esse, sive actus primi; et est efficiens respectu secundi esse, sive actus secundi. Et primo modo dictum efficiens semper est extrinsecum patienti, quia est contrarium in forma et idem in materia cum patiente, ut dicit PHILOSOPHUS. Secundo autem modo dictum efficiens potest esse idem cum forma perfectiva rei et intrinsecum ei quod efficitur, et tale efficiens est intellectus agens, est enim actio sua respectu intelligibilium et non respectu animae. Similiter potentia possibilis est ad intelligibilia et non ad esse. Et propter hoc intellectus agens et possibilis possunt esse intrinsecae partes animae rationalis.

(2) Ad aliud dicendum quod nihil homogenium in natura habet unam partem agentem in aliam et aliam patientem ab altera, ita quod actio et passio sit ad esse primum; sed quoad esse secundum habet unam efficientem et alteram receptivam, et sic est de intellectu agente et patiente in anima rationali.

(3) Ad aliud dicendum eodem modo quod nihil idem est in actu et potentia simul et semel; sed idem bene potest esse agens respectu alicuius formae accidentalit et possibile ad illam recipiendam, licet non secundum idem. Et sic anima rationalis eadem existens respectu intelligibilium est agens et possibilis, sed non secundum idem, sed secundum agentem agens et secundum possibilem suscipiens.

(4) Ad ultimum dicendum quod anima rationalis est indivisibilis et simplex eo modo quo SUPRA determinatum est; et est divisibilis secundum potentias, etiam sicut SUPRA dictum est, similiter non movetur aliqua specie motus physice, licet ibi sit transmutatio secundum species intelligibiles; et in illa transmutatione est pars eius movens et pars eius mota; et propter hoc ipsa est movens et mota secundum diversas partes eius, quod nihil est inconveniens, sicut etiam animal secundum animam est movens et secundum corpus est motum, et sic idem est movens et motum, sed non secundum idem.

ITMN OPV BZH alp 8 If.72vb

3 unde] ergo BZH alp 9 autem om. BZH alp 13-14 et² - motum] habitum M 13 et habet] habens TNO 18 esset] est BZ a non est lp 19 et - se] et non habens motum a se in marg. H¹ et ab alio lp om. (hom.) PBZ a 21 simul om. PBZH alp 22 sit] est H alp 22-23 in - erit om. (hom.) alp 24 potentia] potentie PBZ alp | primae om. I 26 quoddam] quiddam IN 33 Concedimus] dicimus O BZH alp 35 fluit] fiunt BZH alp 39 potentialis] possibilis PBZ om. lp | potentialis animae] anime possibilis H a 40-41 sive - est¹ in marg. N¹ 41 quod²] quo I | quod² est om. (hom.) TM PBZ alp 45 quia] quod BZH alp 51 animae] similiter add. P simpliciter corr. in marg. P¹ simpliciter add. BZH alp | possibilis om. BZH alp | intelligibilia] intellectiva BZ alp intellectum H 54 homogenium] homogeneum VBZ 56 et passio om. P BZH alp | sit] sint O 58 et¹ alteram in marg. H¹ om. BZ alp 61 in om. IH 70 etiam] et PBZH alp | etiam sicut] sicut et V 71 est] et add. I 72 physice] physici H alp 75 partes] species O | nihil] non BZH alp

11 Arist., ibid. c.7 (431 a 21); transl. vetus: Alb., ibid. p.223 v.70.43-54. - 26 Supra p.401 v.31sqq., p.415 v.65-66. - 33-41 Cf. J. Vennebusch, Interpretation von De anima III,5, 154-158, impr. 155. - 33-34 Concedimus - animae: Cf. Anon., De anima et de potentiis eius (ed. Gauthier p.51 v.453-455). Anon., De potentiis animae et obiectis (ed. Callus p.156 v.21-23). Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l.p.195 v.68-72, p.204 v.91sqq.; Super Ethica. Ed. Colon. t.14 p.750 v.59sqq. - 34 Supra p.91 v.10-p.92 v.62. - 34-41 diversitas - potentia: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.43 (Duaci 1624 col.1947). - 39-41 intellectus - potentia: Cf. infra p.421 v.17sqq. - 47 Vide supra p.415 v.53; cf. supra p.257 v.5sqq. 54 homogenium: Cf. Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t.5,2 p.154 v.44-45, p.194 v.10. - 69 Supra p.81 v.13sqq.

⟨2.2.4.2. Utrum intellectus agens sit idem cum possibili vel compars eius in eadem natura animae existens⟩

Secundo quaeritur, utrum intellectus agens sit idem cum possibili vel compars eius in eadem natura animae existens.

Et videtur quod sic.

(1) In separatis enim a materia non est differentia agentis et patientis; sed intellectualis natura est separata a materia; ergo in ipsa non erit differentia agentis et patientis. Prima probatur ex hoc quod omne patiens reducitur ad materiam. Secunda probatur per hoc quod intellectualis natura non utitur corpore ut organo.

(2) Item dicit ARISTOTELES in TERTIO PHYSICORUM quod 'in perpetuis non differt esse et posse'; sed intellectus est perpetuus; ergo in ipso non differt esse et posse; sed agens est secundum esse et possibilis secundum posse; ergo agens et possibilis non differunt in natura intellectuali. Prima patet per auctoritatem Aristotelis. Secunda scribitur in SECUNDO DE ANIMA, ubi dicitur quod intellectus solus separatus est a vegetativo et sensitivo sicut perpetuum a corruptibili.

(3) Item, in potentia visiva sic est quod eadem potentia abstrahit sensibilia et recipit ea. Et si forte dubitetur de visu, tunc hoc erit verum in ceteris sensibus, quia illi abstrahunt et recipiunt formas sensibiles; ergo videtur quod similiter sit in intellectu quod eadem potentia abstrahit intelligibilia et recipit ea. Cum igitur intellectus agens sit abstrahens et possibilis recipiens, idem erit intellectus agens et recipiens.

Sed contra: Impossibile est idem secundum idem esse movens et motum; sed anima rationalis secundum intellectum agentem est movens et secundum possibilem mota; ergo impossibile est intellectum agentem et possibilem esse idem.

ITMN OPV BZH alp 30 If.73va

1-3 Utrum ... existens inser. I¹ Utrum intellectus agens sit idem cum possibili vel pars eius. viii^a inser. B 182^a in marg. B¹ (Articuli quarti particula II. lp) Utrum intellectus agens sit idem cum possibili in marg. M inser. alp def. ITN OPV ZH 5 compars] pars V BZH alp | natura] materia alp 8 a materia om. H | materia] natura BZ alp 12 per] ex BZH alp 14 Item] Idem I 18-19 in - intellectuali] secundum naturam (materiam alp) intellectualem BZH alp 19 patet] probatur ITN 21 solus om. BZH alp | separatus est] separatur ITMN O separatus V | vegetativo] vegetativa ITMN O | sensitivo] sensibili (dub.) I sensicio N sensitiva O 25 illi] illa ITMN 33-34 possibile] est add. H alp 37-39 anima - potentia om. (hom.) I 39 ut] idem quod H alp 42 possibile] possibilem BZ possibilem est alp 43 secundum idem om. H alp 47 nullius] est add. BZH alp 57 pati] patientis corr. P¹ BZH alp 60-61 est - posse] differentia (inter add. alp) esse et posse est PV BH alp differentia est et posse cum Z 61 scilicet] secundum P BZH alp 66 esse sup. lin. P¹ om. BZH a | reducitur] reducuntur BZH a | ad] a PV BZ a id add. lp | formam] forma V corr. H¹ alp 67 quod est iter. I

4-6 utrum ... existens: Cf. supra nota ad p.415 v.42-44. - 8 13 In - organo: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.43 (Duaci 1624 col.1948). - 14 Arist., Phys. l.3 c.4 (203 b 30); transl. vetus: Arist. Lat. VII, 1/2 p.114 v.4. Cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t.4 p.174 v.72, p.175 v.17-19. Auct. Arist. (ed. Hamesse p.148 n.103). - 20 Arist., De anima l.2 c.2 (413 b 24-27); cf. ibid. l.3 c.5 (430 a 17-18.22 23); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l.p.76 v.79-80.6-p.77 v.18, p.203 v.89.92, p.204 v.64-72, p.206 v.10-20; supra p.82 v.41, p.84 v.72; infra p.464 v.15sqq. - 24-26 Et - sensibiles: Cf. supra p.185 v.17sqq., p.257 v.60sqq., p.264 v.58sqq. - 31-34 Impossibile mota: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.43 (Duaci 1624 col.1948). - 37 39 anima - potentia: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 41-42 anima - patiens: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 44-48 secundum - est: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 46 Arist., De anima l.3 c.5 (430 a 14-15); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l.p.203 v.88, p.204 v.45-47; cf. supra p.401 v.31-38. - 48 Supra p.403 v.15sqq., p.410 v.28sqq., p.414 v.61sqq.; cf. infra p.419 v.68-70. - 50-51 intellectus - differt: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.43 (Duaci 1624 col.1948). - 53-59 dicendum - intelligibilium: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 64-68 Et - perpetuis: Cf. supra p.416 v.34-38 cum nota. 70-p.418 v.1 quamvis - actu: Cf. supra p.258 v.30sqq.

Item, impossibile est idem secundum idem esse in actu et in potentia; anima rationalis secundum intellectum agentem est in actu et secundum possibilem in potentia; ergo ut prius.

Item, impossibile est idem secundum idem esse agens et patiens; anima secundum intellectum agentem est agens et secundum possibilem patiens; ergo ut prius.

Item, impossibile est idem secundum idem esse omnium susceptible et nullius susceptible; secundum intellectum autem possibilem anima est omnium susceptible, ut dicit PHILOSOPHUS; secundum agentem autem nullius susceptible, eo quod ipse universaliter est agens, ut PRIUS habitum est; ergo agens et possibilis non sunt idem.

Solutio: Dicimus quod intellectus agens et possibilis non sunt idem, sed differunt, ut probant ultimae obiectiones.

(1) Ad primum autem dicendum quod quaedam sunt separata a materia physica et corporum, et in illis non est actio et passio physica, sed tamen potest esse in eis agens respectu alicuius dispositionis advenientis sine motu physico, et patiens cuius pati est suscipere dispositionem illam; et sic est in intellectuali natura respectu intelligibilium.

(2) Ad aliud dicendum quod est differentia esse et posse secundum tempus, scilicet quod posse praecedit esse per viam generationis et temporis, et sic non differunt esse et posse nisi in solis generabilibus et non in perpetuis, et de hoc intelligitur dictum Aristotelis. Et est differentia secundum essentiam inter esse et posse, secundum quod esse reducitur ad 'quo est' et formam et agens, et posse reducitur ad id 'quod est' et possibile, et sic esse et posse differunt in perpetuis.

(3) Ad aliud dicendum quod in sensibus agunt obiecta et non ipsi sensus; quamvis enim sensus iudicent sensata, tamen hoc iudicium non est nisi sensuum existentium

in actu, sicut etiam intellectus possibilis ens in actu iudicat de intelligibili, sed non movet motu intellectus agentis, sicut nec sensus movet motu obiecti sensibilis.

2.2.5. Quid sit intellectus agens secundum substantiam et diffinitionem)

Deinde quaeritur, quid sit intellectus agens secundum substantiam et diffinitionem.

Et dicit ARISTOTELES quod intellectus agens est intellectus 'quo est omnia facere', et intelligitur de omnibus intelligibilibus, quia ipse agit omnia intelligibilia.

Sed contra: (1) Quaedam sunt intelligibilia per se, ut dicit AVICENNA; quae autem sunt intelligibilia per se, non fiunt intelligibilia ab alio; ergo videtur quod intellectus agens non facit omnia intelligibilia esse intelligibilia.

(2) Item, nihil eodem modo se habens facit diversa; intelligibilia sunt diversa; ergo non fiunt ab aliquo eodem modo se habente; intellectus agens est eodem modo se habens; ergo non omnia intelligibilia fiunt ab ipso; ergo intellectus agens non est 'quo est omnia facere'. Prima probatur per hoc quod habetur in SECUNDO DE GENERATIONE ET CORRUPTIONE, ubi dicit ARISTOTELES quod idem eodem modo se habens non facit nisi idem. Quod vero intelligibilia sint diversa, per se patet. Quod autem intellectus agens eodem modo se habeat, sic probatur: Quicquid nihil est recipiens et nihil amittens, semper permanet in dispositione una et est eodem modo se habens; intellectus agens est huiusmodi; ergo semper permanet in dispositione una et eodem modo se habet.

(3) Item, intelligibilia sunt quaedam magis intelligibilia et quaedam minus, et quaedam sunt intelligibilia per se, et quaedam per aliud; ista igitur diversitas intelligibilitatis necesse est quod sit ab intellectu agente, eo quod ipse facit omnia intelligibilia; omnis enim diversi-

tas quae est in factis, est ab universaliter agente. Quacatur ergo, quomodo hoc possibile sit, cum intellectus agens eodem modo se habeat.

(I) Iuxta hoc iterum quaeritur de hoc quod dicit ARISTOTELES quod non omnino tempore possibilis praecedit intellectum in actu existentem, et per hoc innuit quod agens prior tempore est possibili. Videtur enim hoc esse falsum, quandocumque enim anima habet agentem, habet etiam possibilem, et e converso.

(II) Item quaeritur iuxta hoc de eo quod dicit ARISTOTELES de agente quod 'separatus est solum hoc quod verum est, et hoc solum immortale et perpetuum est'. Dicit enim ARISTOTELES quod 'indivisibilem intelligentiam in his est in quibus non est falsum; in quibus autem falsum et verum est, iam compositio quaedam intellectum est'. Ex hoc accipitur quod falsum et verum non sunt nisi in compositione. Et hoc etiam expresse habetur in PRAEDICAMENTIS ET PERI HERMENEIAS. Si igitur separatus intellectus qui est agens, est eius quod est verum, agens intellectus erit compositus; sed nullus intellectus est compositus nisi recipiens intelligibilia composita; ergo agens intellectus est recipiens intelligibilia composita; sed quicumque intellectus recipit intelligibilia composita, recipit etiam simplicia; ergo agens intellectus recipit intelligibilia composita et simplicia.

Quod si concedatur, contra: Quicumque intellectus recipit intelligibilia composita et simplicia, est possibilis ad ea quae recipit; intellectus agens recipit huiusmodi intelligibilia; ergo est possibilis ad illa; sed omnia intelligibilia sunt simplicia vel composita; ergo agens intellectus possibilis est ad omnia intelligibilia; ergo agens intellectus est 'quo est omnia intelligibilia fieri' et non 'quo est omnia facere', quod est contra PHILOSOPHUM.

(III) Quaeritur etiam iuxta hoc, quomodo intellectus agens 'solus sit immortale et perpetuum'. Intellectus enim possibilis non corrumpitur nec moritur, sicut

nec intellectus agens; non ergo solus intellectus agens immortalis est et perpetuum.

(IV) Item quaeritur, secundum quid diversum intellectus agens dicatur esse immortale et perpetuum.

Solutio: Dicendum quod intellectus agens secundum substantiam et diffinitionem est potentia et principium activum intelligibilem, et propter hoc dicit Philosophus quod est intellectus 'quo est omnia facere'.

(1) Ad primum ergo quod obicitur in contrarium, dicendum quod licet quaedam secundum se denudata sint a materia, ut ipse intellectus et quaedam alia, tamen alio modo faciunt phantasma in anima sensibili, scilicet secundum quod ex suis operibus et motibus cognoscuntur, et tunc abstrahendo intellectus agens facit ea esse intelligibilia.

(2) Ad aliud dicendum quod omnia intelligibilia inquantum intelligibilia sunt in eodem modo, et illum modum agit in eis intellectus agens, et determinabitur in SEQUENTI QUAESTIONE. Quod autem intelligibilia sunt diversa, hoc est inquantum sunt diversorum intelligibilia, et hoc non habent ab intellectu agente. Unde bene concedimus quod intellectus agens eodem modo se habens facit idem in omnibus intelligibilibus.

(3) Ad aliud dicendum quod quaedam esse magis intelligibilia et quaedam minus non est ab intellectu agente. Haec enim propositio falsa est quod omnis diversitas factorum sit a faciente. Quaedam enim facta sunt secundum potestatem rei factae et non facientis, sicut patet in actione solis in ceram et lutum et aërem et colorem.

(I) Ad id quod iuxta hoc quaeritur, scilicet utrum agens tempore praecedat possibilem, dicendum quod duplex est ordo temporis, scilicet secundum successionem prioris et posterioris, et secundum ordinem transmutationis. Et secundum ordinem quidem successionis prioris et posterioris neuter intellectus praecedit alium. Secundum ordinem autem transmutationis, quae est secundum intelligibilia, agens praecedit possibilem, in transmutatione enim illa primo movet agens et deinde movetur possibilis, et per motum tertio efficitur in actu.

(II) Ad id quod ulterius quaeritur, dicendum quod separatus intellectus non est idem quod agens intellectus; sed intellectus speculativus est separatus a materia et appendiciis materiae. Unde de illo intellectu loquitur ibi Aristoteles, qui est principium scientiae, et ille est habitus principiorum, ut dicit in POSTERIORIBUS, et ille tantum est circa verum. Sed quia huic non directe convenit esse immortale et perpetuum, idcirco dicendum est aliter, scilicet quod intellectus agens est tantum hoc quod verum est, quia suum esse est formale esse intelligibilem verorum, idest eorum quae vere sunt intelligibilia. Sicut enim lumen formale esse est colorum, qui vere sunt colores, sic se habet intellectus agens ad intelligibilia, quae vere sunt intelligibilia.

Ad id quod obicitur quod verum non est nisi in compositione, dicendum quod duplex est verum, scilicet quod significat hoc de hoc vel in hoc, et hoc est quod significat aliquid esse, et hoc non est nisi in compositione. Et est verum quod est ab entitate et forma rei, quod significat aliquid et non aliquid esse, sicut dicimus verum aurum, et sic 'separatus est solum', quod vere intelligibile est et circa verum intelligibile, idest quod nihil habet praeter esse intelligibile.

(III) Ad id quod ulterius quaeritur, dicendum quod principium immortalitatis possibilis intellectus est ab intellectu agente, sicut et esse suum est ab agente.

(IV) Ad aliud dicendum quod propter simplicitatem substantiae et incorruptibilitatem dicitur intellectus agens immortalis. Perpetuus autem dicitur, eo quod nihil recipit per transmutationem, quia PROBATUR EST quod nullius rei est receptibilis.

2.2.6. Qualiter intelligat, et de modo actionis eius)

Ultimo quaeritur, qualiter intelligat, et de modo actionis eius.

Et obicitur sic:

IMN OPV BZH alp 63 IL73rb

2 intelligibili] intelligibilibus IPV 4-5 Quid - diffinitionem *in scr.* I¹ B (ix^a add.) in marg. infer. 70 in marg. I¹ 183^a in marg. B¹ Sequitur questio *in scr.* M Queritur (Q.) Articulus V. *lp* quid sit intellectus agens secundum substantiam *in scr.* alp def. N OPV H 13-14 ab intelligibilia *om. (hum.)* V 18 fiunt] sunt O 23 sint] sunt M O BZH alp 25 nihil] enim BZH alp 26 permanet] manet V BZH alp 26-27 et - habens *om.* H alp 29 sunt quaedam *inv.* IMN O H alp 31 igitur *om.* I | diversitas] vero add. I 34 universaliter] universali BZH alp 38 omnino] omni O 41 quandocumque] quicumque I 42 etiam *om.* BZH alp 48 quaedam *om.* PV BZH alp 49 intellectuum] intelligibilium BZH alp 56-57 intelligibilia composita *inv.* I 61 ea] illa I | intellectus agens *inv.* IMN O 68 solus] solum BZH alp

8-14 Et - intelligibilia: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.44 (Duaci 1624 col.1948). - 8 Arist., De anima l.3 c.5 (430 a 15); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l. p.203 v.88, p.204 v.19-49. - 12 Avic., Philos. prima tr.8 c.6 (ed. Van Riet p.414 v.1-7); cf. ibid. tr.1 c.5 (p.41 v.80-82). - 20-21 Arist., De gen. et corr. l.2 c.10 (336 a 27-28); transl. vetus: Arist. Lat. IX, l. p.74 v.16-17. Cf. Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t.5,2 p.203 v.76, p.204 v.32-33, De IV coacq. tr.1 q.1 a.1 (Ed. Paris. t.34 p.308b); tr.4 q.24 a.1 (p.475a); supra p.75 v.21 sqq.; infra p.583 v.55sq. loh. de Mechlinia, Tract. de homine l.4 tr.5 c.2 (ed. Patin p.61 v.19-21). - 23 Quod - diversa: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.44 (Duaci 1624 col.1948). - 29-30 quaedam - minus: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 38 Arist., De anima l.3 c.5 (430 a 20-21); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l. p.203 v.90-91, p.205 v.88- p.206 v.3. - 44 Arist., ibid. (430 a 22-23); transl. vetus: Alb., ibid. p.203 v.92, p.206 v.10-21. - 46 Arist., ibid. c.6 (430 a 26-28); transl. vetus: Alb., ibid. p.207 v.54-55.23-37; De praedic. tr.1 c.7 (Ed. Paris. t.1 p.165b); Peri p.206 v.10-21. - 46 Arist., ibid. c.6 (430 a 26-28); transl. vetus: Alb., ibid. p.207 v.54-55.23-37; De praedic. tr.1 c.7 (Ed. Paris. t.1 p.165b); Peri p.206 v.10-21. - 51 Arist., Cat. c.4 (2 a 4-10); transl. ant.: Arist. Lat. I, l. 5 p.7 v.4-9. Cf. Alb., De praedic. tr.1 c.7 (Ed. Paris. t.1 p.165a-b). | Arist., Peri herm. c.1 (16 a 12-18); transl. Boethii: Arist. Lat. II, l.1 p.5 v.14- p.6 v.3. Cf. Alb., Peri herm. l.1 tr.2 c.2 (Ed. Paris. t.1 p.382b). - 66 Arist., De anima l.3 c.5 (430 a 14-15); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l. p.203 v.88, p.204

IMN OPV BZH alp

1 solus] solum P BZH alp 7 activum] actuum MBH 12 phantasma] fantasiam BZH alp 17 in exp. P¹ *om.* V BZH alp 18 et] ut H alp *om.* BZ 23 facit] ad add. BZH a exp. H¹ 24 esse magis] magis sunt IMN 26 quod] et P BZ exp. P¹ *om.* IV H 27 factorum] formarum I BZH alp; cf. supra p.418 v.34 | sit] fit BZH alp 29 ceram] terram O BZH alp corr. in marg. H¹ 31 praecedat] precedit I 32 scilicet sup. lin. O¹ *om.* IMN PV BZ 33-35 et² posterioris in marg. P¹ 35 intellectuum] intellectus O H intelligibilium B alp | praecedat] precedit I PV corr. P¹ 37 praecedat] precedit I 38 et *om.* IMN H alp 39 tertio] tertium H alp 45 dicit] dicitur BZH alp | et] quia PV BZH alp 46 directe] recte I 50 vere] vera H alp 51 qui] que IMN quod BZ quando alp 51-52 qui - colores] et sup. lin. H¹ 52 sunt] est P BZ a corr. P¹ est esse *lp* | colores] coloris P BZ alp corr. P¹ 57 et - est] vel non esse BZH alp | hoc *om.* P | nisi] ut H alp 61 intelligibile *om.* P BZH alp | idest *om.* BZH alp 68 immortalis] et add. P BZH alp del. P¹ | autem dicitur *om.* BZH alp | dicitur *om.* P 71-72 Qualiter intelligat intellectus agens. Et de modo actionis eius *in scr.* et iter. in marg. I¹ 71 in marg. I¹ de modo actionis intellectus agentis in marg. M Qualiter intellectus agens intelligat et de modo actionis eius. ix^a *in scr.* B in marg. infer. 71 184^a in marg. B¹ Utrum intellectus agens intelligat equaliter *in scr.* a Articulus VI. Qualiter intellectus agens intelligat, et de modo actionis eius? *in scr.* *lp* def. N OPV H

5-8 Dicendum - facere: Cf. Alb., De intell. et int. l.2 c.3 (Ed. Paris. t.9 p.506b-p.508b). Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.44 (Duaci 1624 col.1948). - 10-14 licet tunc: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 16-18 omnia - agens: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 19 Infra v.73sq. - 19-21 Quod - agente: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 22 23 intellectus - intelligibilibus: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 27-39 Quaedam - actu: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.44 (Duaci 1624 col.1948-49). - 45 Arist., Anal. post. l.2 c.19 (100 b 10-12); transl. Iacobi: Arist. Lat. IV, l.4 p.106 v.22- p.107 v.2. Cf. Alb., Anal. post. l.2 tr.5 c.2 (Ed. Paris. t.2 p.231bsq.). Auct. Arist. (ed. Hamesse p.321 n.123). - 69 Supra p.400 v.42

sequitur quod non intelligat se, licet enim non semper intelligat se ut intelligibile distinctum ab aliis, tamen semper intelligit se ut actum intelligibilem vel intellectus possibilis, ut SUPRA ostendimus per simile in lumine et coloribus.

(5) Ad aliud dicendum quod dictum Philosophi verum est. Sed duplex est intellectus intelligentiae, scilicet in se secundum quod ipsa distincta intelligitur ab aliis intelligibilibus, et sic non semper intelligit se, sed quandoque. Alius est intellectus quando intelligentia intelligit se in intelligibilibus aliis, et hoc duobus modis fit secundum quod intelligentia duobus modis habet se ad intelligibilia, scilicet ut subiectum et ut actus. Ut subiectum intelligit se intellectus possibilis in intelligibilibus; ut actus autem intelligibilem intelligit se intellectus agens, et hoc semper, quia intellectus agens semper est actus intelligibilem vel intellectus possibilis vel utrorumque.

(6) Ad aliud dicendum quod intelligentia praedictis modis reddit super essentiam suam.

(7) Ad aliud dicendum quod intellectus potest intelligere se ex coniunctione quae est per identitatem, quae pro tanto dicitur magis completa, ut dicit COMMENTATOR IBIDEM, quia idem est intellectus et intellectum et

scientia et scitum et sciens, quod non contingit in aliis intelligibilibus.

(8) Ad aliud dicendum quod intellectus agens semper intelligit se aliquo illorum modorum praehabitorum, sed non semper intelligit se ut intelligibile distinctum ab aliis. Ad hoc enim non sufficit sola praesentia sui apud se, sed etiam exigitur, ut convertatur supra se per actum intelligendi.

(9) Ad aliud dicendum quod actus intellectus agentis in intelligibilibus est simplicitas naturae universalis; sed haec non est extra intellectum possibilem in actu, sed in potentia. Nec est omnino simile de lumine et colore, quia lumen secundum esse formale, quod habet in natura, est actus coloris. Sed actus intellectus agentis est esse formale universalis secundum quod est intentio et ratio. Et si quaeritur, secundum quid phantasma movet intellectum possibilem, dicendum quod secundum naturam universalis, quae est in ipso, licet non sit in eo ut universalis, sed ut particularis. Et propter hoc phantasma movens est in potentia movens respectu intellectus agentis, et haec natura quae est in particulari, per actum agentis efficitur actu universalis in intellectu possibili.

(10) Et per hoc patet solutio ad sequens obiectum.

HM OPV BZH alp 38 hinc usque ad p. 429 v. 35 def. N

1 non¹ om. BZH a 1-2 licet - se om. (hom.) T a 2 ut om. P BZH alp 4 ut] sicut YMN O 4-5 lumine - coloribus] coloribus et lumine I 10 quando] quod BZ quo H alp 11-12 secundum] scilicet P secundum add. in marg. P¹ scilicet secundum BZH 12 habet se inv. OP BZH alp 14-15 in agens om. BZH alp | actus] actum P 21 se om. BZH alp 26 dicendum] intelligendum I 30 se per om. BZH alp 34 haec] hoc YM BZ 37 est²] et BZ add. P del. P¹ 39 si sup. lin. H¹ ad id quod lp om. P BZ a | quaeritur] queratur P BZH | phantasma] fantasia P BZH alp 41-43 licet ... eo ... movens est] licet ... ipso ... movens ... in marg. (partim abs.) P¹ 42 phantasma] fantasia BZH alp 43 movens² om. YM 45 in] et BZ a add. H

4 Supra p. 421 v. 42 67. - 22-23 Commentator ibidem: Liber de causis § 14 (15) (ed. Patin p. 79 v. 52-59). Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t. 17, 2 p. 138 v. 67-70. 23-36; supra p. 420 v. 49 cum nota, infra p. 436 v. 3-11 cum nota ad v. 5. - 36-39 lumen - ratio: Cf. supra p. 403 v. 63sq., p. 407 v. 2sq., p. 413 v. 10sq., p. 419 v. 51sq.

⟨2.3. DE INTELLECTU POSSIBILI⟩

Deinde quaeritur de intellectu possibili. Et quaeruntur quinque, scilicet quid sit; et utrum sit simplex vel compositus; et de gradibus suae potentiae; et utrum sit corruptibilis vel incorruptibilis; et qualiter remanebit post mortem.

⟨2.3.1. Quid sit⟩

Ad primum proceditur sic:

Dicit ARISTOTELES in TERTIO DE ANIMA quod intellectus possibilis est 'quo est omnia fieri'. Et intelligitur sic: in quo ut in subiecto est fieri omnia intelligibilia.

Sed contra: (1) Dicit AVERROES quod omnis ratio subiecti reducitur ad materiam; sed intellectus possibilis non est ex materia; ergo non potest esse subiectum, et sic non est in ipso fieri omnia intelligibilia ut in subiecto.

(2) Item, in SEX | PRINCIPIIS habetur quod 'forma accidentalis contingens est compositioni'. Cum igitur intelligibilia sint formae accidentales, non erunt ut in subiecto nisi ut in aliquo composito; sed possibilis non est compositus, ut INFRA probabitur; ergo intelligibilia non erunt in ipso.

(3) Praeterea, nihil est susceptibile formae accidentalis nisi quod alteratur secundum ipsam; intellectus possibilis non alteratur secundum aliquid, ut probatur in VII PHYSICORUM; ergo non est susceptibilis formae accidentalis.

(4) Praeterea, non videntur omnia intelligibilia fieri in intellectu possibili. Omne enim quod intelligitur, intelligitur per formam aliquam, quae est in intellectu; igitur quod nullam habet formam, non potest intelligi; sed prima materia nullam habet formam; ergo prima materia non potest intelligi, et sic intellectus possibilis non est in quo est omnia fieri.

(5) Item, quod omnino est simplex, non est ex additione; deus omnino est simplex; ergo deus non erit ex additione. Inde ulterius: Quicquid non est ex additione, non habet formam quae abstrahatur ab ipso, per quam intelligatur; deus non est ex additione; ergo non habet formam, per quam intelligatur, et sic iterum intellectus possibilis non est in quo est omnia fieri.

Sed contra: Quod non contingit intelligi, non contingit significare sermone et ratione; ergo a destructione consequentis quod contingit significare sermone et ratione hoc contingit intelligi; sed deum et materiam primam et omnia alia contingit significari sermone et ratione; ergo deum et materiam primam et omnia alia contingit intelligi, et sic reddit dictum PHILOSOPHI quod intellectus possibilis est in quo est omnia fieri.

Solutio: Dicendum cum Philosopho quod possibilis intellectus est potentia passiva, si passio large sumatur ad physicam et non physicam, secundum quod diffinitur in V METAPHYSICAE, scilicet quod potentia passiva est principium transmutationis ex alio secundum quod est aliud. Possibilis enim intellectus transmutatur ex alio, quod est intellectus agens, et sua transmutatio est exitus de potentia intelligendi ad actum intelligendi. Et in hac ratione potentiae passivae diffinitur a Philosopho per SUPERIUS datam diffinitionem.

(1) Ad primum ergo dicendum quod licet anima intellectiva non sit ex materia, tamen principia suae essentiae

HM OPV BZH alp 14 If. 74ra

1 De - possibili (72 add. in marg. T¹) inscr. I¹ in marg. T¹ in marg. M De - possibili quid sit. xi^a inscr. B in marg. infer. Z 185^a in marg. B¹ Queritur quid sit intellectus possibilis inscr. a Quacstio LIV. (I.VI. p) De intellectu possibili inscr. lp def. OPVH 2 scilicet] Primo p om. BZH al | et] Secundo p om. I 5 (Articulus I. lp) Quid sit intellectus possibilis inscr. I¹ lp def. YM OPV BZH a; sed cf. supra nota ad v. 1 (app. I) 8 intelligitur] intelligit O intellectu BZ 10 Averroes] avicenna T 14 19 Item - ipso om. O 15-16 intelligibilia] intelligentie BZH alp 16 ut exp. B¹ om. ZH alp 18 intelligibilia] intelligentie BZH alp 22 ut] quod O sicut BZH alp 24 videntur] videtur OP 24 26 fieri - intelligitur] nisi lp om. a 25-26 intelligitur om. BZ 28 nullam] non H alp 28-29 prima materia om. H alp 38 intelligi] intelligere BZH alp 39 significare] significari T PV figurare alp 39-41 ergo - ratione in marg. P¹ 40 significare] significari YM P¹ V BZ a figurari lp 48 et] quod I corr. sup. lin. I¹ 50 alio] aliud I 56 Nota quomodo intellectus possibilis habet potentiam similem materie nota marg. I¹ | anima om. I

1 Dispositionem textus vide supra p. 396 v. 5. 7-9 Cf. Alb., De intell. et int. l. 2 c. 4 (Ed. Paris. t. 9 p. 508bsq.). - 7-8 Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 1 (ed. Patin p. 54 v. 51-52). - 7 Arist., De anima l. 3 c. 5 (430 a 14-15); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 203 v. 88, p. 204 v. 45-47, cf. ibid. p. 179 v. 51-60. - 7 23 intellectus - physicorum: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 45 (Duaci 1624 col. 1949). - 10 Averr., De anima l. 3 comm. 17 (CCAA VI, 1 p. 436 v. 20-p. 437 v. 24); comm. 14 (p. 428 v. 8-p. 429 v. 34); cf. l. 2 comm. 4 (p. 134 v. 42-43). Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 223 v. 49-54. - 14 Ps.-Gilb. Porr., De sex princ. c. 1 n. 1 (Arist. Lat. I, 6-7 p. 35 v. 3): 'Forma vero est compositioni contingens'. Cf. Alb., De sex princ. Ed. Colon. t. 1, 2 p. 4 v. 6-29. - 18 Infra p. 424 v. 50sq. - 22-23 Arist., Phys. l. 7 c. 3 (247 a 28sq.); transl. vetus: Arist. Lat. VII, 1/2 p. 267 v. 8sq. Cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t. 4 p. 533 v. 72sq., v. 58sq., p. 534 v. 18sq. 44 Vide supra v. 7. - 46-55 Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 1 (ed. Patin p. 54 v. 46-52), ad verbum. - 46-51 Cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 202 v. 31-90. H. Anzulewicz, Aspekte der Sinnespsychologie, 6; id., Konzeptionen und Perspektiven der Sinneswahrnehmung, 209-214. - 46-p. 424 v. 18 Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 45 (Duaci 1624 col. 1949). 49 Arist., Metaph. l. 5 c. 12 (1019 a 20); Metaph.

sunt 'quod est' et 'quo est'. Et sicut in 'quo est' fundatur intellectus agens, ita in 'quod est' fundatur intellectus possibilis, et habet potentiam similem materiae. Et propter hoc ALEXANDER in libro DE INTELLECTU ET INTELLECTO vocat ipsum intellectum hylealem.

(2) Ad aliud dicendum quod licet possibilis intellectus non sit compositus, tamen ipse est potentia animae intellectivae compositae, et gratia sui anima intellectiva efficitur subiectum intelligibile, sicut etiam compositum ex materia et forma substat accidentibus non gratia formae, sed gratia materiae.

(3) Ad aliud dicendum quod duplex est alteratio, scilicet physica, ad quam quinque exiguntur, quae SUPRA notavimus, et haec non est in intellectu. Est etiam alteratio secundum genus, scilicet quando subiecto eodem manente mutatio fit in qualitatibus quibuscumque, et illi alterationi subiacet anima intellectiva secundum possibilem intellectum.

(4) Ad aliud dicendum quod ens non potest abstrahi a prima materia, quia ante ens nihil est. Unde posito intellectu non intelligitur materia nisi per intellectum entis, et non specificatur sub ente per formam speciei vel generis positam, sed per privationem, si materia prima est id quod est non existens aliqua formarum substantialium vel accidentalium nec compositum ex ipsis. Et quia materia prima non specificatur nisi per intellectum privationis, propterea dicunt BOETHIUS et AVICENNA quod materia prima non intelligitur perfecto intellectu.

(5) Ad aliud dicendum quod deus intelligitur ex causis, quae faciunt phantasmata in anima, et quia ipse est causa non commixta suis causis, ut dicit PHILOSOPHUS, sed in infinitum distans ab ipsis, propterea ipse non intelligitur perfecto intellectu. Et ideo dicit PHILOSOPHUS quod 'deus est superior narratione. Et non deficiunt linguae a narratione eius nisi propter narrationem

esse ipsius, quoniam ipsa est supra omnem causam et non narratur nisi per causas secundas, quae illuminantur a lumine causae primae'. Et propter hoc dicit PROLEMAEUS in PRINCIPIO ALMAGESTI quod 'theologicum genus scientiae et naturale sola aestimatione cognoscuntur et non scientiae veritate comprehenduntur. Theologicum videlicet, quia numquam videtur neque comprehenditur, naturale vero propter motionem materiae et levitatem sui cursus et velocitatem suae alterationis et parvitatem suae morae'. Et hoc dictum in theologicis praecipue verificatur de deo, et in naturalibus praecipue in materia prima.

⟨2.3.2. Utrum possibilis intellectus sit simplex vel compositus⟩

Secundo quaeritur, utrum possibilis intellectus sit simplex vel compositus.

Et videtur quod compositus.

(1) Omne enim quod est ex additione, est compositum; intellectus possibilis est ex additione; ergo est compositus. Veritas primae patet per se et per diffinitionem simplicis. Simplex enim est, cui non est pars aliqua. Secunda probatur ex hoc quod ista duo nomina intellectus et possibilis non dicunt idem, sed duas naturas coniungunt in intellectu possibili.

(2) Item, saepius probatum est SUPRA quod nihil est susceptibile formae accidentalis nisi prius susceperit formam substantialem; sed intellectus possibilis suscipit formas accidentales, ut scientias; ergo prius habet formam substantialem, et sic iterum reddit quod ipse est compositus.

Sed contra: Dicit ARISTOTELES quod tria sunt principia transmutationis et motus, scilicet materia, forma et

privatio. Et secundum hoc oportet quod potentia materiae nihil ponat aliud a privatione et materia; et quia privatio non facit compositionem aliquam, ideo remanet materia simplex; ergo a simili potentia intellectus possibilis non dicet aliquid aliud a privatione et essentia ipsius intellectus. Cum igitur privatio non inducat compositionem aliquam, remanebit quod intellectus sit possibilis et simplex.

Solutio: Dicimus intellectum possibilem esse simplicem.

(1) Ad primum autem dicendum quod potentia non ponit nisi naturam intellectus possibilis, qua ipse susceptibilis est intelligibile; et haec natura non est aliud ab ipso. Sicut enim materia per seipsam susceptibilis est formarum, ita intellectus possibilis per seipsum est susceptibilis intelligibile; et sic idem est dictum per possibile et per intellectum, sed sub alia ratione, quae tamen ratio nihil addit, eo quod est ratio privationis.

(2) Ad aliud dicendum quod anima intellectiva composita est; sed pars eius quae est intellectus possibilis, non est composita, sicut etiam compositum ex materia et forma partes suae essentiae non habet compositas, scilicet materiam et formam; aliter enim esset abire in infinitum.

⟨2.3.3. De gradibus potentiae intellectus possibilis⟩

Tertio quaeritur de gradibus potentiae intellectus possibilis.

(1) Et videntur esse tres per similitudinem materiae. Est enim materia indisposita, et est materia disposita, et est materia perfecta sub forma. Similiter est intellectus possibilis, qui dicitur hylealis ab ALEXANDRO, indispositus; et est intellectus dispositus per principia prima, qui-

bus ignoratis ignoratur scientia, et quibus scitis non de necessitate scitur; et est intellectus sub scientia. Hoc etiam videtur dicere ARISTOTELES in SECUNDO DE ANIMA, ubi dicit quod 'est sciens aliquod, sicut si dicamus hominem scientem, quoniam ipse scientium est'. Per hoc enim non ponitur nisi materialis potentia ad sciendum.

(2) Item dicit: 'Est sciens sicut iam dicimus scientem habentem grammaticam'. Et per hoc innuit potentiam, quae est perfecta per habitum.

(3) Item dicit quod 'cum non sit simpliciter quod potentia dicitur sic, sed aliud utique sicut si dicamus puerum posse militare, aliud autem sicut in actate existentem, sic se habet sensitivum' et scitivum. Et intendit dicere quod potentia ante habitum non dicitur uno modo, sed una est, sicut potentia militandi in puero, quae est materialis et indisposita. Alia est sicut potentia militandi in iuvene, quae est potentia disposita, quia iam talis cognoscit arma militiae. Eandem distinctionem ponit AVICENNA.

Sed contra: Potentia intellectus possibilis non est nisi ad intelligibile; ergo habito intelligibili erit potentia perfecta; sed primis propositionibus habitis habetur intelligibile; ergo potentia erit perfecta, et sic non erunt nisi duo gradus potentiae, scilicet hylealis et perfecta.

Item, materia in potentia est ad formam, et quando habet eam quae maxime est forma, scilicet substantialem, tunc est perfecta; ergo a simili cum intellectus possibilis sit in potentia ad intelligibile, erit ipse maxime perfectus, quando attingit maxime intelligibile; sed prima principia sunt maxime intelligibilia; ergo quando attingit illa, erit maxime perfectus et ita iterum cessat gradus mediae potentiae, scilicet dispositae. Sed contra hoc est, quia secundum hoc sciens principia prima esset magis perfectus secundum intellectum quam sciens artem.

(4) Quaeritur etiam iuxta hoc, utrum intellectus possibilis sit in potentia ad omne intelligibile. Et videtur

TM OPV BZH alp 60 I f.74rb

9 etiam] et H alp 14 notavimus] nominavimus BZH alp 21 intellectu non] uno intelligibile B alp | nisi om. H alp 23 positam] positivam M PV BZ alp om. H | si I sic TM OPV lp sicut BZH a 25 nec] ut BZ alp vel H 27 propterea] preterea Y BZ a 29-30 causatis] causis H alp 31 commixta] permixta P BZH alp 34 deus] causa prima Liber de causis | narratione] natura et ratione Y ratione M corr. M¹ 35-36 narrationem esse] dignitatem lp 36 esse] cause BZ a | ipsius] superius I | ipsa] ipse H alp 38-39 Ptolemaeus] ptholomeus IY PV H a ptholomeus M BZ tholomeus O 42 quia] quod V BZH a | neque] nec P BZH alp 45 parvitatem] parvitate I | in om. H alp | theologicis] theologicum BZH alp 47 in] de H alp 48-49 [Articulus II. lp] Utrum intellectus possibilis sit simplex vel compositus (XII^a add. Z) inser. I¹ in marg. MB in marg. infer. Z inser. alp 73 in marg. I¹ 186^a in marg. B¹ def. OPVH 50 possibilis intellectus inv. BZH alp 53 ... xxvi pecia in marg. (initio f. 99va) partim abs. Z 56 Quid sit simplex nota marg. I¹ 59 in sup. lin. P¹ om. BZ alp | intellectu] intellectui alp 63 habet] habuit BH alp habuerit Z

3-5 et - hylealem: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 1 (ed. Pattin p. 54 v. 52-55). 3 habet - materiae: Cf. Alex. Hal., Summa II (n. 373) p. 453b (ad 2). Alb., De intell. et int. l. 2 c. 4 (Ed. Paris. t. 9 p. 508bsq.). - 4-5 Alex. Aphr., De intellectu et intellecto (ed. Théry p. 74-76. 81). - 8-9 gratia - intelligibile: Cf. Ioh. de Mechlinia, ibid. (p. 54 v. 55). - 13 Supra p. 258 v. 51 sqq. 27 Boeth. et Avic.: Vide supra p. 406 v. 18 cum nota. - 31-32 Liber de causis § 19 (20) (ed. Pattin p. 89 v. 97-98). Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t. 17, 2 p. 158 v. 74. 40-41. - 33-34 Liber de causis § 5 (6) (ed. Pattin p. 59 v. 22-27). Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t. 17, 2 p. 91 v. 53-55, p. 90 v. 90 - p. 91 v. 2. - 38-39 Ptolem., Almag. dict. l. c. 1 (Venetiis 1515 f. 2r). - 56 Cf. Alb., De IV coaeq. tr. 3 q. 7 a. 3 (Paris, BNF lat. 18127 f. 26ra; Ed. Paris. t. 34 p. 405a): 'Quinto modo dicitur simplex, quod non habet partes, tamen habet positionem in continuo, et hoc modo dicitur punctus simplex'; Super Euclidem l. 1 diff. 1 (Wien, Bibl. d. Dominikanerkl. 80/45 f. 105v; ed. Tummers p. 4 v. 23 - p. 5 v. 9). Euclid., Elementa l. 1 diff. 1; transl. Adelardi versio 1 (ed. Busard p. 31 v. 3): 'Punctus est illud cui pars non est'; infra p. 449 v. 65. - 60 Ex. gr. supra p. 51 v. 35 sqq., p. 60 v. 16 sqq., p. 69 v. 50 sqq., p. 91 v. 53 sqq., p. 372 v. 62 sqq. - 66 Arist., Phys. l. 1 c. 7 (190 b 29 sqq.); transl. vetus: Arist. Lat. VII, 1/2 p. 33 v. 15 sqq. Cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t. 4 p. 53 v. 55 sqq., v. 48 sqq., v. 39-40. Averr., Phys. l. 1 comm. 66-67 (Venetiis 1562 f. 39vI, 40rA). Auct. Arist. (ed. Hamesse p. 141 n. 17);

TM OPV BZH alp

2 privatione - materia] materia et privatione I privatione materie BZH alp 5 essentia] esse BZ 11 Nota quid dicat potentiam intellectus possibilis nota marg. I¹ 12 intellectus possibilis om. H | possibilis om. BZ alp 25-26 De - possibilis (XII^a add. B) inser. I¹ in marg. M inser. B 74 in marg. I¹ 187 in marg. B¹ [Articulus III. lp] Utrum sint tres gradus intellectus possibilis inser. alp def. OPV ZH 29 per] propter H alp 30 est^a om. P BZH alp 31 Similiter] sic P et sic BZH alp 32 33 indispositus] et dispositus BZH alp et corr. H¹ 33 et - dispositus om. alp | et est om. H | est om. PV BZ 36-37 in - dicit] ubi dicit in secundo de anima P BZH a 37 est om. P (lac.) V BZH alp | aliquod] aliquid H alp var. lect. Arist. Lat. 38 scientium] scibilium BZH alp 40 dicit] duplex BZH a om. lp | dicimus] diximus BZH alp 42 est perfecta] facta est BZH alp perfecta est corr. H¹ 43 simpliciter] simplex M P BZH alp 44-45 puerum] non add. O 45-46 existentem] existente P 46 sic - habet om. O | et scitivum] et scientificum lp om. H 50 potentia om. O 56 potentia] eius add. P BZH alp | erit perfecta inv. P BZH alp 59 scilicet om. BZH alp 59-60 substantialem] substantiale IY substantialis BZH alp 64 cessat] cessabit BZH alp 68 Questio utrum sit in potentia ad omne intelligibile nota marg. I¹ | etiam om. H alp 69 omne] esse Y

29-31 Et - forma: Cf. supra p. 257 v. 69 sqq. Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 98 v. 42 - p. 99 v. 34. - 29-33 Et - prima: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 46 (Duaci 1624 col. 1949). - 29-39 Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 1 (ed. Pattin p. 54 v. 55 - p. 55 v. 63). - 32 Vide supra p. 424 v. 4 cum nota. - 35-42 et - habitum: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 46 (Duaci 1624 col. 1949-50). - 36 Arist., De anima l. 2 c. 5 (417 a 22-24); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 98 v. 77 78. 44-64. Cf. Anon., Lectura in librum De anima (ed. Gauthier p. 280; text. Arist.). - 40-51 Item militiae: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 1 (ed. Pattin p. 55 v. 63-66). - 40 Arist., De anima l. 2 c. 5 (417 a 24-25); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 98 v. 78-79. 65-70. - 43 Arist., ibid. (417 b 30-32); transl. vetus: Alb., ibid. p. 100 v. 83-85, p. 101 v. 1-10. - 46-57 Et - perfecta: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 46 (Duaci 1624 col. 1950). - 52 Avic., Liber VI Nat. pars 1 c. 5 (ed. Van Riet p. 95 v. 23 - p. 96 v. 36); cf. supra p. 397 v. 65-66. - 68-69 Quaeritur - intelligibile: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 1 (ed. Pattin p. 54 v. 55 - p. 55 v. 63).

quod non. Dicit enim ARISTOTELES in TERTIO DE ANIMA quod 'ipse seipsum potest intelligere'; sed nihil est in potentia ad seipsum; ergo intellectus possibilis non est in potentia ad omne intelligibile.

(5) Iuxta hoc iterum quaeritur, utrum una potentia intelligit omnia intelligibilia. Et videtur quod non. Dicit enim PHILOSOPHUS in libro DE ANIMA quod 'uniuscuiusque actus habet fieri in propria materia'; sed intelligibilia non sunt actus unus nec unius; ergo non habent fieri in uno tamquam in propria materia; ergo intellectus possibilis per unam potentiam non potest suscipere omnia intelligibilia.

(6) Item dicit ARISTOTELES quod 'sicut potentia sensitiva est ad sensibilia, ita intellectiva est ad intelligibilia'; sed potentia sensitiva diversificatur secundum diversitatem sensibilibus; ergo et intellectiva diversificabitur secundum diversitatem intelligibilium; ergo sicut habemus plures sensus, ita habebimus plures intellectus possibiles.

(7) Item, materia generabilium et corruptibilium dividitur essentialiter per diversitatem formarum substantialium et oppositionem contrariorum. Similiter potentia animae quae est sensus, substantialiter dividitur per diversitatem formarum sensibilibus. Auditus enim non est in potentia ad colorem, nec e converso visus ad sonum; ergo a simili videtur quod intellectus possibilis substantialiter dividatur penes diversitatem intelligibilium; et sic iterum sequitur quod plures intellectus possibiles substantialiter differentes sint in anima.

(8) Item, cum tripliciter res abstrahantur, ut dicit ARISTOTELES, quaeritur, utrum eadem potentia possibilis intellectus sit ad intelligibilia tripliciter abstracta. Et videtur quod non. Id enim quod distinguit, generat differentiam; sed actus distinguit potentiam; ergo generat differentiam potentiae. Intelligibile autem separatum

a motu et materia diversum est ab intelligibili separato a motu et non a materia; et haec duo diversa sunt ab illo intelligibili quod nec a motu nec a materia separatur; ergo videtur quod talia intelligibilia faciant differre potentiam intellectus possibilis; sed talia intelligibilia sunt metaphysica, mathematica et naturalia; ergo non eodem intellectu possibili intelligimus illa tria.

Contra hoc est quod dicit ARISTOTELES quod intellectus possibilis est, in 'quo est omnia fieri'. Item dicitur quod eadem intelligentia possibili aliter se habente intelliguntur naturalia et mathematica et metaphysica; sed naturalia accipiuntur per extensam intelligentiam, mathematica vero et metaphysica per circumflexam.

Solutio: Dicendum quod tres sunt gradus intellectus possibilis ad scientiam, sed ad intelligibile non sunt nisi duo. Scientia enim est habitus constitutus ex compositione intelligibilium, et propter hoc primus gradus potentiae ad ipsam est intellectus humanus hylealis, qui de numero et natura scientiae est. Secundus autem est habitus principiorum, quae sunt quasi instrumenta ad acquirendam scientiam. Tertius autem gradus est, quando habet scientiam et potest considerare quando vult. Ad intelligibile autem non sunt nisi duo gradus, scilicet ante intelligibile et sub ipso, eo quod intelligibile non habet dispositionem praecedentem se in intellectu possibili.

(1–3) Et per hoc patet solutio ad tria prima.

(4) Ad id quod iuxta hoc quaeritur, utrum ipse sit in potentia ad intelligibile quod est ipse, dicendum quod ipse seipsum duobus modis intelligit, scilicet ut intelligibile distinctum ab aliis intelligibilibus, et sic non semper intelligit se in actu, quia cum non simul plura possumus intelligere, sequeretur, si semper intelligeret se sic in actu, quod numquam intelligeret aliquod aliorum

intelligibilium in actu; tamen non est in potentia ad se secundum quod sic intelligibilis est, eo quod omnis virtus intellectiva potest converti supra se quando voluerit, sicut habetur in LIBRO DE CAUSIS. Alio modo intelligit se cum omnibus intelligibilibus ut subiectum ipsorum non distinctum ab ipsis, et sic iterum in potentia non est ad se, sed ad intelligibilia. Et hoc patet per verba ALEXANDRI in libro DE INTELLECTU ET INTELLIGIBILI sic dicentis: 'Cum intelligit intellecta, intelligit seipsum, eo quod cum intelligit intellecta, ipse fit intellectus; nam quia ipse est intellectus qui est in effectu, et ipse intelligit ea, ipse et intellectum fiunt unum quiddam; sed cum non intelligit ea, est aliud ab eis. Similiter dicitur quod sensus sentit seipsum, sed cum sentit sensata, tunc per hanc actionem ipse et sensata ab eo fiunt unum quid'.

(5) Ad id quod ulterius quaeritur, utrum una potentia intelligit omnia intelligibilia, dicendum quod duplex est potentia, scilicet indisposita et habitualis, et una est potentia intellectus possibilis indisposita, sed non una habitualis. Dictum autem Philosophi intelligitur de actibus illis qui sunt actus in diversa ratione; sed omnia intelligibilia secundum comparisonem ad intellectum sunt actus unus, quia sunt in ratione simplicis abstracti a materia et ab appendiciis materiae, et habent diversitatem per comparisonem ad res intellectas, ut INFRA probabitur.

(6) Ad aliud dicendum quod non est omnino simile de potentia intellectiva et sensitiva. Sensitiva enim est potentia organica, quae corrumpitur ab excellenti sensibili, et idcirco non potest suscipere omnia sensibilia, quia organum suum non est fabricatum ad naturam omnium sensibilibus. Intellectus autem est potentia sine organo et idcirco potest suscipere omnia intelligibilia.

(7) Ad aliud dicendum quod licet materia generabilium et corruptibilium dividatur a forma, tamen non est ita de potentia intellectus possibilis. Forma enim gene-

rabilius est forma dans esse, et sicut non est unum esse omnium generabilium, ita non potest esse una numero materia; sed in intellectu sunt formae, quae sunt intentiones rerum non existentes principia essendi, sed cognoscendi, et propter hoc potentia intellectus possibilis non distinguitur penes illas.

(8) Ad aliud dicendum quod tripliciter formae sunt abstractae secundum rationem diffinitivam. Et ratio huius diversitatis signabitur INFRA, cum disputabitur de intelligibilibus. Sed tamen secundum rationem intelligibilium uno modo abstrahuntur, scilicet ut universale separaretur a particulari per abstractionem a materia et materiae appendiciis.

⟨2.3.4. Utrum intellectus possibilis sit corruptibilis vel non⟩

Quarto quaeritur, utrum intellectus possibilis sit corruptibilis vel non.

Videtur quod sic.

(1) Quaecumque enim potentia inest alicui alio mediante, illam necesse est corrumpi corrupto illo quo mediante inest; intellectus possibilis est potentia quae non inest nisi mediante phantasia; ergo necesse est ipsam corrumpi corrupta phantasia. Prima patet per se. Secunda probatur per hoc quod intellectus possibilis non abstrahit nisi a phantasmate, ut dicunt AVICENNA et AVERROES.

(2) Item, ARISTOTELES in PRIMO DE ANIMA: 'Maxime videtur proprium animae intelligere. Si autem esset hoc phantasia quaedam, aut non est sine phantasia, non contingit neque hoc sine corpore esse'.

(3) Item, quaecumque potentia corruptibilis est corrupta aliqua parte corporis, ipsa non manet corrupto corpore; intellectus possibilis est talis potentia; ergo

ITM OPV BZH alp 29 If.74va

4 omne] esse I' 5 Questio utrum una potentia intelligit omnia intelligibilia nota marg. I' 7–8 uniuscuiusque] unusquisque H alp 16 sensibilibus] sensuum B alp 16–17 sensibilibus – diversitatem in marg. H' om. (hom.) Z' ergo – diversitatem in marg. P' 17 intelligibilium ergo] intellectuum et ita BZH alp 27–28 possibiles om. O 29 abstrahantur] attrahantur I abstrahuntur alp 40 metaphysica mathematica] mathematica et metaphysica ITM B alp mechanica et metaphysica Z methaphysica mathematica H 42 est quod] etiam ITM 44–45 intelliguntur] ut add. P BZH a omnia add. lp 45 mathematica – metaphysica] metaphysica et mathematica IT' meth^{ca} P mathematica et meth^{ca}. corr. in marg. P' meth^{ca} et me^{ca} Z mathematica et methaphysica H 47 vero om. B alp 55 acquirendam] inquirendum OV acquirendum P 55–56 gradus – quando om. B alp 55 gradus est om. ZH 58 intelligibile] intelligibile] intelligere ... intelligere BZH alp 62 Nota intellectus possibilis intelligit se duobus modis nota marg. I' 67–68 se – intelligeret om. (hom.) I'

1 Arist., De anima 1.3 c.4 (429 b 9–10); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, 1 p.198 v.85, p.199 v.40 55. – 7 Arist., De anima 1.2 c.2 (414 a 25–27); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, 1 p.77 v.77, p.78 v.22–27; cf. supra p.59 v.1. – 13 Arist., De anima 1.3 c.4 (429 a 17–18); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, 1 p.177 v.76–77, p.178 v.49–58. – 15–16 potentia – sensibilibus: Cf. supra p.266 v.54sq. – 30 Arist., De anima 1.2 c.6 (418 a 8sq.); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, 1 p.102 v.73sq., v.71sq. Cf. U. Dähnert, Erkenntnislehre des Albertus Magnus, 30sq.; supra p.421 v.12 cum nota. – 33 Cf. Arist., De anima 1.2 c.4 (415 a 18–19); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, 1 p.83 v.59, p.84 v.1sq. Auct. Arist. (ed. Hamesse p.179 n.56). Alb., Quaest. de consc. II. Ed. Colon. t.25, 2 p.238 v.29–30 cum nota; supra p.93 v.26, p.94 v.61, p.98 v.41, p.102 v.1sq., p.143 v.61, p.147 v.45sq., p.404 v.55; infra p.455 v.15, p.484 v.54. – 34–40 Intelligibile – naturalia: Cf. supra p.4 v.53sq.; infra p.447 v.64sq. – 42 Vide supra p.423 v.7 cum nota. – 43 Arist., De anima 1.3 c.4 (429 b 10–22); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, 1 p.199 v.85–91, 73–p.201 v.58. – 48–60 Dicendum – possibili: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. 1.27 c.46 (Duaci 1624 col.1950). – 48–50 Dicendum – duo: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine 1.4 tr.5 c.1 (ed. Pattin p.55 v.68–70). – 54–55 habitus – scientiam: Cf. supra p.414 v.42sq. – 58–60 scilicet – possibili: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine 1.4 tr.5 c.1 (ed.

ITM OPV BZH alp 56 If.74vb

9–10 intellecta ... intellecta] intellectu ... intellectu P BZH alp | intelligit² – intellecta om. (hom.) ITM 10 cum om. BZH alp | fit] sit BZH alp 11 est² inest ITM | ea] tunc cum ipse intelligit se est ipse intellectus, cum enim intelligit ea add. Alex. Aphr. 12 ipse] ipsum BZH a | quiddam] quidem BZH a quid lp 15 quid] quidem BZH a 16 Nota de duplici potentia nota marg. I' 22 comparisonem] compositionem I Z operationem M 24 ab om. YO 33 suscipere] recipere BZH alp 38 non] neque BZH alp | sunt²] in add. I 40–41 non – cognoscendi] sunt H alp om. BZ 45 signabitur] assignabitur corr. O' significabitur BH alp 46–47 Sed – abstrahuntur in marg. P' 47–48 separatur] separatur I VH 50–51 Utrum – corruptibilis (corporalis B) vel non inser. et iter. in marg. I' inser. B 75 in marg. I' (Articulus IV. lp) utrum intellectus possibilis sit corruptibilis in marg. M inser. alp 188^a in marg. B' def. OPV ZH 54 Videtur] enim add. I et praem. M O BZH alp 56 illam] illa BZ a 58–59 ergo – phantasia in marg. P' | ipsam] eam OPV BZH alp 64 intelligere] intellective BZH a | Si] sed alp | autem – hoc] hec autem esset BZH a hoc aut est lp | esset hoc] hoc est et P 65 aut] autem BZH a corr. H' 65–66 non² – hoc] nec hoc contingit H alp 66 neque] nec BZ | corpore] corruptione BZH alp 69–p.428 v.1 intellectus – corpore in marg. P' om. (hom.) BZH a

4 Liber de causis § 12 (13) (ed. Pattin p.74 v.91), cf. § 14 (15) (p.79 v.50–51). Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t.17, 2 p.127 v.76, p.126 v.73sq.; p.138 v.67, 19–23. – 4–8 Alio – intelligibili: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine 1.4 tr.5 c.1 (ed. Pattin p.55 v.81–84). – 7–8 Alex. Aphr., De intellectu et intellecto (ed. Théry p.77–78). – 16–20 Ad – habitualis: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine 1.4 tr.5 c.1 (ed. Pattin p.55 v.85–86). – 20–25 Dictum – intellectas: Cf. Ioh. de Mechlinia, ibid. (p.55 v.86–91). – 25 Infra p.443 v.7sq. – 45 Infra p.443 v.7sq. 55 62 Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. 1.27 c.47 (Duaci 1624 col.1951). – 61 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c.5 (ed. Van Riet p.127 v.39–47), c.6 (p.137 v.70–73), c.1 (p.81 v.78–80); cf. ibid. pars 1 c.2 (p.120 v.26sq.), c.5 (p.96 v.44–46). – 62 Ex. gr. Avert., De anima 1.3 comm. 18 (CCAA VI, 1 p.439 v.71–78), comm. 20 (p.448 v.136sq.), comm. 30 (p.469 v.22sq.). – 63 Arist., De anima 1.1 c.1 (403 a 21–22).

corrumpitur corrupto corpore. Prima patet per se. Secunda probatur per hoc quod si media cella quae logica dicitur, corrumpatur, corrumpitur usus intellectus et rationis. Dicit enim IOHANNITIUS quod cogitatio et ratio est in cerebro in medio capitis, phantasia autem in fronte et memoria in occipitio.

(4) Item, nulla potentia est in natura, quae non possit perducere ad actum; ergo omnis potentia passiva complebitur per aliquam activam et moventem; sed intellectus possibilis est potentia passiva; ergo si intellectus possibilis non corrumpitur, movens suum non corrumpetur; sed movens suum est phantasma; ergo phantasma non corrumpetur, quod falsum est; ergo intellectus possibilis corrumpitur.

Sed contra: Quicquid inest alicui substantialiter, non corrumpitur nisi corrupta substantia illius cui inest; intellectus possibilis animae rationali inest substantialiter; ergo non corrumpitur nisi corrupta substantia animae rationalis; sed substantia animae rationalis est incorruptibilis, ut dicit PHILOSOPHUS; ergo et intellectus possibilis.

Item, potentia materiae non potest abstrahi ab ipsa materia. Si enim abstraheretur, non esset materia simplex, et esset aliqua materia quae non posset esse subiectum alicuius formae; ergo similiter a substantia intellectiva non potest separari potentia, qua subicitur intelligibilibus; sed substantia est perpetua et incorruptibilis, ut INFRA probabitur; ergo et potentia intellectus possibilis.

Item dicit AVERROES in III DE ANIMA quod intellectus possibilis est incorruptibilis secundum suam substantiam, sed corruptibilis per species quae sunt in ipso, sicut Micales musicus corrumpitur cum desinit habere musicam, et tamen Micales non corrumpitur.

Item, in quo est omnia fieri in generabilibus et corruptibilibus, est incorruptibile et ingenerabile; hoc enim est materia, quae subiectum est transmutationis; ergo similiter erit in intelligibilibus quod id in quo est omnia intelligibilia fieri, erit incorruptibile; sed hoc est intellectus possibilis; ergo intellectus possibilis est incorruptibilis.

Contra hoc totum videtur esse dictum PHILOSOPHI, qui dicit quod 'passivus intellectus corruptibilis est, sine quo nihil intelligit' alibi.

Solutio: Dicendum quod intellectus possibilis secundum suam substantiam et potentiam est incorruptibilis, sed corruptibilis est per accidens, scilicet per actum qui est in ipso. Et haec corruptio non est nisi obliquo intelligibilium. Et sic intelligitur dictum Philosophi.

(1) Ad primum autem quod contra hoc est, dicendum quod intellectus duobus modis intelligit, scilicet per formas intelligentiarum separatarum, et hunc modum accipit ipse ab intelligentia prima, et utitur ipso post mortem. Alio modo intelligit a phantasmate abstrahendo universale, et hoc modo utitur in corpore. Unde licet quendam actum intelligendi intellectus possibilis habeat mediante phantasia, non tamen potentiam intelligendi habet mediante ipsa nec omnem actum intelligendi accipit ab ipsa. Quod autem intellectus possibilis actum intelligendi quendam habeat ab intelligentiis separatis, patet per hoc quod saepe SUPRA est habitum in QUAE- STIONE DE REVELATIONE SOMNIORUM, quod anima intellectiva est instrumentum intelligentiae. Praeterea hoc probabitur iam statim in SEQUENTI ARTICULO.

(2) Ad aliud dicendum quod ex dicto Aristotelis non sequitur nisi quod quidam actus intelligendi corrumpatur, scilicet qui est ex phantasmate. Et hoc idem dicit AUGUSTINUS et APOSTOLUS in EPISTULA AD CORINTHIOS: 'Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam

sicut et cognitus sum'. Et IBIDEM: 'Ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est'.

(3) Ad aliud dicendum quod intellectus possibilis non corrumpitur ex corruptione mediae cellulae nisi quoad illum actum qui est ex phantasmate. Si autem quaeritur, quare non sit in actu alio, dicendum quod fortiores motus in anima semper excludunt debiliores. Unde cum motus sensuum et phantasiarum in habentibus corruptum caput sint fortiores interioribus motibus intellectus, non ita deprehenduntur motus intellectus nisi quandoque in revelatione, quas revelationes ARISTOTELES in SECUNDO DE SOMNO ET VIGILIA vocat veras intelligentias sine phantasmate existentes, ut SUPRA habitum est.

(4) Ad aliud dicendum quod potentia intellectus possibilis post mortem complebitur ab intellectu agente et a formis, quae sunt in intelligentiis separatis, et ideo non erit supervacua. Dicunt enim PHILOSOPHI quod anima post mortem convertitur ad motorem primum, et hoc est finis prosperitatis eius.

<2.3.5. Qualiter intellectus possibilis intelligit post mortem>

Ultimo quaeritur, qualiter intellectus possibilis intelligit post mortem.

Et dicunt QUIDAM quod animae intellectivae inest duplex intelligendi potentia. Una scilicet in se, secundum quam intelligit per formas ordinis universi, sicut dictum est SUPRA de angelis. Alia inest ei in comparatione ad corpus, secundum quam intelligit accipiendo a phantasmate, et illa utitur in corpore.

Sed contra: (1) Quaecumque potentia inest alicui in se non derelinquens substantiam eius, magis inest ei substantialiter quam illa quae inest ei in comparatione

ad aliud; potentia intelligendi per formas ordinis universi inest animae in se non derelinquens substantiam eius etiam post mortem; potentia autem intelligendi ex phantasmate non inest ei nisi in comparatione ad corpus; ergo inest ei magis substantialiter quam ista. Inde ulterius: Quaecumque potentia magis est substantialis, magis parata est ad actum quam illa quae est accidentalis; potentia intelligendi per formas ordinis universi magis est substantialis animae quam potentia intelligendi ex phantasmate; ergo magis debet esse parata ad actum. Et ex hoc sequitur quod anima in corpore praecipue debet intelligere per formas ordinis universi, et non ex phantasmate.

Praeterea quaeritur, per quem modum illae formae sint in anima. Aut enim sunt a natura, aut per illuminationes intelligentiarum. Si primo modo, tunc semper sunt in anima et in corpore et extra corpus, et ita anima in corpore existens posset intelligere per ipsas sine phantasmate.

(2) Praeterea, secundum hoc non esset necesse quod anima coniungeretur corpori, sine corpore enim haberet intellectum omnium quemadmodum intelligentiae separatae.

(3) Praeterea, cum veriori et certiori modo cognoscantur res per huiusmodi formas quae sunt in intelligentiis separatis quam per formas acceptas ex phantasmatibus, quod patet ex hoc, quia in intelligentiis separatis non est opinio et ignorantia, sed certa scientia, in hominibus autem est opinio et ignorantia, videtur male agere creator cum anima rationali ponendo eam in corpore, in quo acciperet infirmioremodum cognoscendi quam haberet ex seipsa.

Si propter hoc dicatur quod huiusmodi formae fiunt in anima per illuminationes intelligentiarum, contra: AVICENNA dicit in IX METAPHYSICAE suae quod intelligentia non movet animam nisi sicut desideratum movet

YM OPV BZH alp

2 cella] cellula BZH alp 3 corrumpatur] corrumpitur PBZH alp etiam add. H alp | usus] visus I om. Z 4 cogitatio] cognitio BZH alp 5 est] sunt H alp 6 et - occipitio om. H | occipitio] occipitio BZ occipit alp 7 possit] potest H alp 8 perducit] produci PBZH alp 11-13 corrumpetur ... corrumpetur] corrumpitur ... corrumpitur IP 12-13 sed - corrumpetur om. (hom.) alp 12 fantasia ... fantasia BZH 15 contra om. PBZ | inest alicui] est in aliquo BZH alp 27-28 incorruptibilis] corruptibilis Y 33 Micales] micalus OPVBZ homo H alp | cum] dum PV BZH alp 34 Micales] micalus O corr. PVBZ homo H alp 35-38 fieri - omnia om. (hom.) YM 40 est] erit H alp 47 in] ex YM 52 utetur] utitur BZH alp 55 possibilis om. Y 58 autem] tamen I 65 quod om. IBZ 67 augustinus et apostolus corr. M¹ apostolus et (etiam add. H) augustinus cel. codd., a | Augustinus et om. lp

2-4 si - rationis: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 47 (Duaci 1624 col. 1951). 4-6 Dicit - occipitio: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. (col. 1951). 4 Iohannitius (Hunain Ibn Ishâq), Isagoge § 15 (ed. Maurach p. 154): 'De ordinativa et discretiva et compositiva virtute haec procedunt: fantasia in fronte, cogitatio vel ratio in cerebro, memoria in occipitio'. Cf. T. Ricklin, Traum der Philosophie, 71; infra p. 463 v. 21. 20 Arist., De anima l. 3 c. 5 (430 a 22-23); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 203 v. 92, p. 206 v. 10-33. 55-62. Cf. H. Anzulewicz / C. Rigo, Reductio ad esse divinum, 392sq., 410sq., impr. 393. 22-29 potentia - possibilis: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 47 (Duaci 1624 col. 1950). 28 Infra p. 464 v. 9sq. 30-34 Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 47 (Duaci 1624 col. 1950). 30 Averr., De anima l. 3 comm. 5 (CCAA VI, l. p. 407 v. 592-594, p. 401 v. 424sq.). 33-34 Micales - corrumpitur: Cf. Arist., Anal. pr. l. 1 c. 33 (47 b 30-34); transl. Boethii: Arist. Lat. III, l. 4 p. 75 v. 6-9. Alb., Anal. pr. l. 1 tr. 7 c. 3 (Ed. Paris. t. 1 p. 657b); Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 166 v. 34-36. 41-42 Contra - est: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 47 (Duaci 1624 col. 1951). 41 Arist., De anima l. 3 c. 5 (430 a 24-25); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 203 v. 93, p. 206 v. 30-33. 44-62 Dicendum - intelligentiae: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 47 (Duaci 1624 col. 1951). 47-48 obliquo intelligibilium: Cf. supra p. 306 v. 52sq., p. 380 v. 41sq. 50-54 intellectus - corpore: Cf. infra p. 473 v. 14sq. 60-61 Supra p. 363 v. 68sq., p. 385 v. 66sq., p. 390 v. 57sq., p. 413 v. 58-61, cf. infra p. 473 v. 14sq. 61-62 anima - intelligentiae: Vide supra p. 390 v. 31. 63 Infra p. 429 v. 23sq. 67-68 1 Cor. 13, 12. Aug. Vide Alb., De resurr. Ed. Colon. t. 26 p. 327 v. 79-82 cum nota; supra p. 390 v. 31. 63 Infra p. 429 v. 23sq. Super Dion. De div. nom. Ed. Colon. t. 37 p. 10 v. 55-63 cum nota 62; cf. id., Quaest. de visione dei in patria. Ed. Colon. t. 25, 2 p. 98 v. 36-38 cum

YM OPV BZH alp

18 I f. 75ra

35 hinc iterum praebet textum codex N (f. 97ra)

1 et] nunc add. PBZH alp 6-7 quaeritur] queratur BZH alp 12 quas] post I 17 in] ab O om. Y 20 prosperitatis] perspicuitatis PBZH alp 21-22 (Articulus V. lp) Qualiter (Quomodo M) - mortem (etc. add. B) inser. I in marg. M inser. B alp 76 in marg. Y¹ ... 89^a in marg. (partim abs.) B¹ def. OPVZH 28 angelis] singulis BZH alp 31 potentia] in se add. BZH alp 39-40 est - magis] est substantialis magis est in marg. P¹ 40 parata est inv. O BZH alp | est] om. V 41 per formas om. I 44 anima] anime I 46 non] est add. I 47 questio per quem modum ille (ille om. M) forme (ordinis universi add. M) sint in anima nota marg. I¹ M 51 posset] potest H alp 55 intellectum] intelligentiam O 60 quia] quod PBZH alp 61-62 sed - ignorantia in marg. N¹ P¹ 62 videtur] videretur I 62-63 videtur - agere] male ageret YM 63 rationali] rationabili Y; sed cf. infra p. 430 v. 56 64 acciperet] capit H alp | infirmiore] infirmiore BZH alp 65 quam] quod I 68 ix] xi OPV lp x P BZ a

1 1 Cor. 13, 9-10. 4-14 dicendum - existentes: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 47 (Duaci 1624 col. 1951). 7-8 fortiores - debiliores: Vide supra p. 379 v. 24. 12-13 Vide supra p. 363 v. 69. 14 Ibid.; supra nota ad p. 428 v. 60. Cf. Alb., De nat. et orig. an. Ed. Colon. t. 12 p. 28 v. 41-44. 16-20 post - prosperitatis: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 47 (Duaci 1624 col. 1951). 18 philosophi: Vide infra p. 465 v. 53. 58, p. 466 v. 8. 23, p. 473 v. 18. Cf. Alb., De IV coaeq. tr. 1 q. 1 a. 3 (Ed. Paris. t. 34 p. 312b), tr. 3 q. 16 a. 1 (p. 436b); 1 Sent. d. 2 a. 5 (Ed. Paris. t. 25 p. 60a); De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 221 v. 90sq., p. 224 v. 84-90; De nat. et orig. an. Ed. Colon. t. 12 p. 37 v. 80-82; Ethica l. 1 tr. 7 c. 17 (Ed. Paris. t. 7 p. 133b); De XV probl. Ed. Colon. t. 17, l. p. 40 v. 56-59. H. Anzulewicz, Platonische Tradition bei Albertus Magnus, 233 cum nota 86. 25 quidam: Ex. gr. Liber de causis § 3 (ed. Pattin p. 51 v. 98sq.); § 9 (10) (p. 70 v. 8sq.). Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t. 17, 2 p. 79 v. 72sq., v. 50sq., p. 117 v. 56sq., v. 37sq. Avic., Liber VI Nat. pars 1 c. 5 (ed. Van Riet p. 93 v. 00-p. 94 v. 14); Philos. prima tr. 3 c. 8 (ed. Van Riet p. 162 v. 26-36). Cf. Alb., Super Dion. De div. nom. Ed. Colon. t. 37 p. 121 v. 56sq.; De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 167 v. 5-29; supra p. 428 v. 50-62 cum notis; infra p. 430 v. 59sq. 28 Alb., De IV coaeq. tr. 4 q. 21 a. 2 (Ed. Paris. t. 34 p. 477a, p. 478b-p. 480a); cf. Super Ethica. Ed. Colon. t. 14 p. 767 v. 64-74: 'forma universi esse'; De intell. et int. l. 2 c. 11 (Ed. Paris. t. 9 p. 519a, p. 520a): 'forma mundi'. 68 Avic., Philos. prima tr. 9 c. 3

desiderium; hoc autem est movens non motum, a quo abstrahitur forma desiderabilis; ergo oportet quod anima post mortem formas abstrahat ab intelligentiis. Et quaeratur modus abstractionis, et non erit facile fingere.

Propter hoc dicunt QUIDAM ALII quod quaedam sunt intelligibilia per seipsa, sicut separata a motu et a materia, quaedam autem sunt cum motu et materia, vel cum materia tantum. Et ea quae sunt cum motu et materia, sunt sensibilia facientia phantasmata per sensum proprium vel per sensum communem, et intelliguntur duobus modis, scilicet per suam essentiam vel per suum esse, hoc est per suam quiditatem diffinitivam et per esse suae naturae, quod habent in substantia. Cum autem per suas quiditates non faciant phantasmata, intellectus eorum sic consideratorum non abstrahitur a phantasmate, et sic possunt intelligi ab intellectu sine phantasia existente post mortem. Per suum esse autem adhuc considerantur duobus modis, scilicet per comparisonem ad substantiam, in qua sunt, et sic cognoscuntur per substantiam, sicut habetur in PRIMO DE ANIMA quod 'utile est quid est cognoscere ad cognoscendum causas accidentium substantiis'. Considerantur etiam secundum suas formas, quas agunt in aliis sive corporeis sive incorporeis; corporeis sicut frigidum agit in calidum, incorporeis sicut sensibilia agunt in animam sensibilem. Dicunt igitur quod substantia quae phantasma non facit, per se intelligibilis est, et hoc sive sit quiditas accidentis sive substantiae. Similiter accidens secundum suum esse, quod habet in substantia, intelligibile est intellectu deveniente in accidens per substantiam, et sic dicunt intellectum possibilem post mortem intelligere substantiam et accidens. Sed illo modo quo accidentia agunt suas formas in aliis, non intelliguntur post mortem, quia sic phantasmata faciunt, et anima post mortem non est coniuncta phantasiae.

Sed contra: Omne quod intelligitur, actu vel habitu est in anima; substantiae et quiditates rerum post mor-

tem intelliguntur; actu et habitu ergo sunt in anima. Inde ulterius: Omne quod est in anima actu et habitu, aut est concretum illi aut acquisitum; substantiae et quiditates rerum sunt in anima actu et habitu; ergo sunt concretatae vel acquisitae. Si concretatae, tunc etiam fuerunt in anima in corpore existente, et sic non necesse fuit ipsas abstrahere; sic etiam incidimus in errorem PLATONIS, scilicet quod omnium scibilium species sunt in anima, et quod quisque discit, immemor recordatur. Si autem sunt in anima per acquisitionem, cum ille modus non possit esse nisi per abstractionem, oportebit quod anima post mortem abstrahat a rebus essentias et quiditates rerum.

Solutio: Sine praecudio melioris sententiae dicimus quod anima post mortem intelligit per formas ordinis universi sicut et intelligentia separata. Quae autem sint formae tales, sufficienter explanatum est in QUAESTIONE DE ANGELIS. Et concedimus quod illae formae concretatae sunt animae rationali.

(1) Ad id autem quod obicitur in contrarium, dicendum quod potentia intellectiva una est in utroque modo intelligendi. Quod autem anima duplicem modum habet intelligendi, est propter duplicem comparisonem ipsius. Sicut enim supra habitum est, ipsa est una in substantia habens quasdam vires affixas corpori et quasdam non affixas, et propter hoc habet unum modum intelligendi per comparisonem ad corpora, alium autem per comparisonem ad substantias separatas, quibus ipsa est similis per hoc quod est substantia perpetua et incorruptibilis et separabilis. Et si obicitur quod si huiusmodi formae sunt in anima, quod non indiget abstrahere alias, dicendum quod formae illae non sunt unius rationis cum his quae abstrahuntur. Illae enim formae sunt ad rem et non sunt rerum rationes, eo quod comparantur ad universale et particulare eodem modo. Formae autem quae abstrahuntur, sunt rationes rerum universales, et propter hoc etiam scientiae non

sunt unius rationis hinc inde. Quod autem anima modo non agit per formas illas, hoc est quia fortiores motus in comparisonem ad corpus excludunt alios qui sunt debiliores. Omnes enim motus exteriores, ut habetur in libro DE SOMNO ET VIGILIA, fortiores sunt interioribus.

(2) Ad aliud dicendum quod anima est in corpore, eo quod dependet ad ipsum substantialiter, ita scilicet quod propter quasdam potentias suas non creatur nisi

in corpore, licet non corrumpatur corrupto corpore, et secundum illam comparisonem accipit perfectionem scientiae in ipso, quae est per abstractionem, et ideo proficit ei quod coniungitur cum corpore.

(3) Ad aliud dicendum quod anima non convertitur ad intelligentiam nisi per formam quam habet apud se, sicut DIXIMUS de conversione angeli ad angelum in QUAESTIONE DE ANGELIS.

⟨2.4. DE INTELLECTU SPECULATIVO⟩

Deinde quaeritur de intellectu speculativo. Et quaeruntur quinque. Quorum primum est, quid sit intellectus speculativus; secundum utrum ipse sit actu res scita, ut videtur dicere ARISTOTELES; tertium utrum ipse sit unus et idem numero in omnibus animabus rationalibus, ut videtur dicere AVERROES; quartum utrum species intelligibiles sint in ipso sicut in loco vel sicut in materia; quintum utrum habitus eius post considerationem manet in ipso vel in memoria vel omnino non manet in anima rationali.

⟨2.4.1. Quid sit intellectus speculativus⟩

Ad primum proceditur sic:

Dicit ALEXANDER in libro DE INTELLECTU ET INTELLIGIBILI quod intellectus speculativus, sive adeptus, est, 'cum intelligit et habet habitum, ut intelligat, et est potens assumere formas intellectuum per suam virtutem vel potentiam, quae est in ipso'.

Item, AVICENNA: 'Intellectus in effectu', sive speculativus, 'est, qui intelligit quotiens vult intelligere sine labore acquirendi'.

Sed contra primam sic obicitur: (1) Intellectus possibilis est, qui intelligit etc.; ergo videtur quod intellectus possibilis sit speculativus. Prima probatur per hoc quod accidens non mutat substantiam; et sic videtur quod

licet habeat formam intelligibilem, quod adhuc sit intellectus possibilis.

(2) Item, intellectus speculativus est intellectus in effectu et actu; omne autem quod est in actu, diffiniri debet per actum suum; ergo intellectus speculativus per actum debet diffiniri, et sic male dicit quod sit potens assumere formas intellectuum per suam virtutem vel potentiam, quae est in eo.

(3) Praeterea, in hoc non videtur differre ab intellectu possibili, quia intellectus possibilis potens est per suam virtutem assumere formas intellectuum.

(4) Item, nihil assumitur quod iam habetur; intellectus speculativus iam habet formam intellectuum; ergo non est adhuc potens assumere eas per suam virtutem.

TMN OPV BZH alp 46 If.75rb

2-3 anima] ipsa H alp 5 Propter] et praem. I 6 seipsa] se BZH alp | separata O BZH alp 7 vel] quaedam O corr. in marg. P¹VB add. ZH a et quaedam lp 10 vel] et OP BZH alp 13 suae] suum I 14 faciant] faciunt PV BZH alp 17 phantasia] phantasmate BZH alp 22 substantiis] subiectis MPH 23 secundum] quod add. TMN P del. P¹ | quas om. TMN 30 deveniente] deveniendo II alp 33 formas] operationes sive praem. BZH alp 38 actu - anima] ergo actu et habitu sunt in anima TMN ergo sunt actu vel habitu in anima lp | et] vel BZH a a add. P del. P¹ 39 Inde] Unde I Item H | et] vel corr. P¹VBZH alp 41 et] vel corr. P¹H alp 43 sic] tunc etiam BZH alp 47-48 modus] motus BZH alp 58 in om. P BZH alp 59-60 Nota quare anima habeat duplicem modum intelligendi nota marg. I¹ 63 habet] habent BZH alp corr. H¹ 64 corpora] corpus P BZH alp 67 incorruptibilis et om. TMN | separabilis] inseparabilis H alp | Et] Sed T Quid M Quod N 69-70 Nota bonum quomodo differant forme abstracte per quas nunc intelligit ab illis per quas intelliget separata nota marg. I¹ 70 quae] qui TMN 74 rerum om. P BZH alp

5 Ex. gr. Ptolem., Almag. dict. 1 c. 1 (Venetiis 1515 f. 1v-2r); cf. supra p. 424 v. 38-39. Avic., Philos. prima tr. 8 c. 6 (ed. Van Riet p. 414 v. 5sq; Alb., Phys. Ed. Colon. t. 4 p. 2 v. 51-59, p. 1 v. 51-60; De intell. et int. 1.1 tr. 3 c. 2 (Ed. Paris. t. 9 p. 500a); Ethica 1.6 tr. 2 c. 25 (Ed. Paris. t. 7 p. 443a - p. 444a); Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 1 v. 13sq; cum nota 27; supra p. 4 v. 53sq; infra p. 447 v. 64sq; p. 484 v. 38. 20-21 Arist., De anima 1.1 c. 1 (402 b 17-18); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 9 v. 81, p. 10 v. 36-43; cf. supra p. 3 v. 33. 26 Vide supra v. 5. Cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 206 v. 70-76. 45 Vide supra p. 400 v. 54, p. 410 v. 1, p. 414 v. 39sq; infra p. 440 v. 63 cum notis. 52-53 anima - separata: Cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 206 v. 70-76. 54-55 Alb., De IV coaeq. tr. 4 q. 24 a. 2 (Ed. Paris. t. 34 p. 475a - p. 481b); cf.

TMN OPV BZH alp 49 hinc deficit textus in cod. Z (f. 100vb)

2 agit] agat BZH alp 10 illam comparisonem] illas comparationes BZH alp 12 cum] in BZH alp 14 formam quam] formas quas BZH alp 16 quaestione] conversione BZH alp 17 De - speculativo (77 add. T¹) inser. et iter. in marg. (al. manu) I¹ in marg. T¹ De - speculativo quid sit. xvii^a inser. B in marg. infer. Z. 190^a. in marg. B¹ Queritur quid sit intellectus speculativus inser. a Quaestio LV. (LVII. p) De intellectu speculativo inser. lp def. MN OPVH 20 animabus] animalibus O II alp 24 (Articulus I. lp) Quid - speculativus inser. et iter. in marg. I¹ inser. lp def. cet. codd., a; cf. nota ad v. 17 (app. I) 25 diffinitiones intellectus speculativi nota marg. M 29 intellectuum] instrumento P corr. in marg. P¹ intelligentiarum BZH alp 37 mutat] est mutans TMN 40 speculativus om. I 41-42 diffiniri debet] diffinitur O inv. BZH alp 44 assumere] accipere TMN | intellectuum] intelligentiarum BZH alp 48 intellectuum] intelligentiarum BHZ alp 49 nihil] nisi I | assumitur] accipitur O BH alp 51 eas] illam formam (transp. post virtutem O) OV BH alp

5 Vide supra p. 360 v. 24-28, p. 375 v. 56sq; cum notis. 6-7 anima - substantialiter: Cf. Alb., De IV coaeq. tr. 4 q. 30 a. 2 (Ed. Paris. t. 34 p. 501b); supra p. 31 v. 40sq; p. 73 v. 4sq; 8-12 propter - corpore: Cf. supra p. 410 v. 39sq; 15-16 Alb., De IV coaeq. tr. 4 q. 60 a. 2 (Ed. Paris. t. 34 p. 634a - p. 638a); cf. De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 206 v. 70-76; supra nota ad p. 430 v. 54-55. 17 Dispositionem textus vide supra p. 396 v. 6. 20 Vide infra p. 434 v. 26; cf. etiam p. 434 v. 28, 29, 31. 21 Vide infra p. 436 v. 52. 26-27 Alex. Aphr., De intellectu et intellecto (ed. Théry p. 76). Cf. D. N. Hasse, Lehrstück von den vier Intellekten, 64-65. 26-33 Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. 1.27 c. 49 (Duaci 1624 col. 1952). 31 Avic., Liber VI Nat. pars 1 c. 5 (ed. Van Riet p. 98 v. 61-62). Cf. D. N. Hasse, l. c. 37 accidens - substantiam: Cf. Avic., Liber VI Nat. pars 1 c. 5 (ed. Van Riet p. 98 v. 61-62).

eius, et ideo potest ipsa esse in consideratione movens et mota; movens ut est forma intellectus, mota vero ut est forma rei. Et si obicitur quod forma et materia non concidunt in eandem rem, dicendum quod hoc est verum de materia ex qua est res, et non de materia circa quam est opus, eo quod illa frequenter est obiectum operis, quae per intentionem suae speciei movet operantem.

(10) Ad aliud dicendum quod non potest esse idem secundum idem, a quo est opus et supra quod, sed secundum diversa bene contingit, ut iam dictum est.

(11) Ad aliud dicendum quod cum dicimus 'intellectus est considerans', per modum loquendi accipimus intellectum ut agentem. Cum autem dicimus quod species intelligibilis est considerata, accipimus ipsam ut speciem rei et non ut speciem intellectus.

(12) Ad aliud dicendum quod considerationes succedunt super species intelligibiles secundum quod sunt species rerum, quia sic sunt motae et materia considerationis.

<2.4.2. Utrum intellectus speculativus in actu sit res scita>

Secundo quaeritur, utrum intellectus speculativus in actu sit res scita.

Et videtur quod sic.

(1) Dicit enim ARISTOTELES in TERTIO DE ANIMA quod 'idem in actu est scientia rei'.

(2) Item dicit ARISTOTELES quod sensus est idem in actu cum sensibili. Item dicit quod scientia in actu est res scita.

TMN OPV BZH alp 41 hinc iterum textum praebet cod. Z (f. 100vb)

2 movens transp. post intellectus (v. 2) *H alp om. PB* 4 concidunt] incidunt *O* concedunt *V* conveniunt *B* coincidunt *H alp* 4-5 est verum *im. I* 7-8 operantem] operationem *O BH alp* ad praem. sup. lin. *H¹* 15 accipimus] dicendum quod praem. *BH alp* 17-18 succedunt] sumuntur *BH alp* 21-22 Utrum - scita *inser. I¹* in marg. *M* 78 in marg. *I¹* (Articulus II. p) Utrum intellectus speculativus sit in actu res scita *inser. O¹ B p* 191^a in marg. *B¹* (Articulus II. l) Utrum intellectus sit res scita *inser. al def. N PVH* 27 est scientia *inv. TMN PBH alp* 28 Item - Aristoteles *om. O* 32 intelligitur] intelligit *B alp* 33 speculatum] speculativum *I; var. lect. transl. vet.* 35 his omnibus *inv. TMN PV BH alp* 37 intelligit] intellexit *B alp* 40 a materia *om. BH alp* 41-42 Nihil - appendiciis] Item *Z* 51 sensus] est *add. P BZH alp transl. vet.* 59 intellectu speculativo] intellectum speculativum *I* 63-p. 435 v. 1 species² - supponatur in marg. *H¹*

1-20 et¹ - considerationis: Cf. Ioh. de Mechlinia, ibid. (p. 63 v. 74-82). - 11 Supra p. 433 v. 55sq. - 23-24 Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 3 (ed. Pattin p. 63 v. 82-83). - 23-25 utrum - sic: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 50 (Duaci 1624 col. 1952). - 26 Arist., De anima l. 3 c. 5 (430 a 19-20); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 203 v. 90, p. 204 v. 78-88. Cf. Anon., Lectura in librum De anima (ed. Gauthier p. 459: text. Arist.): 'Idem autem est secundum actum scientia rei'. - 28-30 Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 3 (ed. Pattin p. 63 v. 83-85). - Speculum nat. l. 27 c. 50 (Duaci 1624 col. 1952). - 28-30 Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 3 (ed. Pattin p. 63 v. 83-85). - 28 Arist., De anima l. 3 c. 2 (425 b 25-26); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 158 v. 78-79, p. 159 v. 43-45. - 29 Arist., ibid. l. 3 c. 4 (430 a 4-5); transl. vetus: Alb., ibid. p. 201 v. 86-87, p. 203 v. 41-46; cf. supra v. 26. Alb., Quaest. de proph. Ed. Colon. t. 25, 2 p. 69 v. 67-68; l. Sent. d. 37 a. 27 (Ed. Paris. t. 26 p. 273b); supra p. 62 v. 65, p. 66 v. 39, infra p. 435 v. 65. G. Théry, David de Dinant, 75. - 31 Arist., ibid. (430 a 3-5); transl. vetus: Alb., ibid. p. 201 v. 86-87, p. 203 v. 39-46. Cf. Anon., Lectura in librum De anima (ed. Gauthier p. 447: text. Arist.). Alb., l. Sent. d. 37 a. 17 (Ed. Paris. t. 26 p. 271b). - 35-36 Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 50 (Duaci 1624 col. 1952). - 37-48 Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 3 (ed. Pattin p. 63 v. 85-92). - 40 Arist., De anima l. 3 c. 4 (429 b 5. 21-22), c. 8 (431 b 22-23); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 198 v. 83, p. 199 v. 90-91. 21, p. 201 v. 18-35, p. 223 v. 71. 56-58. - 41 Avic., Liber VI Nat. pars l c. 4 (ed. Van Riet p. 71 v. 41-44), pars 2 c. 2 (p. 120 v. 26-40), pars 5 c. 5 (p. 127 v. 39-47). - 42 Averr., De anima l. 3 c. 16 (CCAA VI, l. p. 435 v. 9sq.). - 49-52 dicitur - sensibilibus: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 50 (Duaci 1624 col. 1952). - 49 Arist., De anima l. 3 c. 8 (432 a 1-3); transl. vetus: Alb., De anima l. 3 c. 8 (432 a 1-3); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 201 v. 84, p. 202 v. 34-39. - 33 Arist., Metaph. l. 7 c. 15 (1040 a 9sq.). Cf. Alb., Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 379 v. 70sq., p. 380 v. 22sq. - 37-38 Quaecumque - idem: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 50 (Duaci 1624 col. 1952). - 40 idem - esse²: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 42-46 quaecumque - absurdum: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. (col. 1952-53). - 42-43 quaecumque - eadem: Cf. Alb., l. Sent. d. 37 a. 17 (Ed. Paris. t. 26 p. 271b). - 47-69 Solutio - aliud: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 3 (ed. Pattin p. 63 v. 92 - p. 64 v. 7). - 47 - p. 436 v. 11 Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 50 (Duaci 1624 col. 1953). - 65 Vide supra p. 434 v. 29. - 66 Vide supra p. 434 v. 31. - 69 Supra p. 263 v. 59sq., p. 265 v. 21sq. - 71 Vide supra p. 434 v. 26sq. - 71-p. 436 v. 3 Quod - propositio: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 3 (ed. Pattin p. 64 v. 7-14).

'specierum' supponantur species rerum | extra. Si ergo intellectus est species specierum, ipse est specie idem cum re extra; et quaecumque sunt specie idem, sunt actu idem; ergo intellectus speculativus est idem actu cum re intellecta.

Si forte dicat aliquis quod per li 'species' supponitur species in intellectu, et per li 'specierum' supponantur species in phantasmatis, contra hoc est altera pars propositionis. Cum enim dicitur quod sensus est species sensibilium, sensibilia sunt extra animam in rebus sensatis; ergo videtur quod etiam cum dicitur: 'Intellectus est species specierum', quod species sint extra in rebus. Item sit quod importentur species in phantasmatis, sequitur idem inconveniens quod timetur in alio; illae enim species simpliciter sunt species particularium et particulares; species autem in intellectu sunt universales; ergo intellectus secundum actum non est species phantasmatum.

Praeterea, per rationem probatur dictum Philosophi: Quaecumque enim sunt in potentia idem, si potentia revocatur ad actum, ipsa erunt actu idem; intellectus possibilis in potentia est idem cum omnibus scibilibus; ergo si potentia reducatur ad actum, ipse erit actu idem cum rebus scitis; sed in speculativo reducitur ad actum; ergo speculativus est actu idem cum omnibus scitis. Prima patet per se. Secunda probatur per hoc quod dicitur in TERTIO DE ANIMA quod intellectus possibilis potentia est omnia intelligibilia.

Item, quaecumque potentiae perficiuntur ab eodem actu, illae sunt idem actu; potentia intellectus et potentia rei scitae perficiuntur ab eodem actu; ergo sunt idem actu intellectus sciens et res scita. Prima patet per se. Secunda probatur per VII METAPHYSICAE, ubi probatur quod idem est actus universalis et particularis, quia ratio rei et quiditas est actus rei scitae, et eadem ratio et quiditas est actus intellectus scientis.

(4) Sed contra: Quaecumque actu sunt idem, simpliciter sunt idem; intellectus et res scita sunt actu idem; ergo simpliciter sunt idem. Prima probatur per hoc

TMN OPV BZH alp 1 I l. 76ra

1 supponantur] supponatur *I TMN O*; sed cf. infra v. 7 et v. 12 13 sit] ita *add. BZH alp* 17 non *om. TN* | est] sunt *O BZ corr. sup. lin. O¹* habet *H alp* 21 revocatur] reducatur *OV* 21-23 ipsa - actum *iter. N del. et corr. in marg. N¹* 21 erunt] erit *BZ* 22 cum] in *alp om. BZH* 24-25 sed - scitis *om. (hom.) TMN* 25 actu - scitis] idem cum omnibus scitis actu *P BZH alp* 28 intelligibilia] actu *add. BZ alp* 35-36 actus - actus *om. alp* | rei² - actus *om. (hom.) TMN* 36 actus *om. P BZH* 41 antedicta] antecedentia *I* 42-43 simpliciter - eadem] sunt eadem *praem. I* sunt eadem simpliciter *P BZH alp* 44 intellectui] intellectu *I BZH alp* | scienti] scibili *alp* 45 igitur] ergo dum *H alp* | scitus¹] scitur *P BZH alp corr. in marg. P¹* | est¹] et *P BZ corr. P¹ om. H alp* | scitus²] scitur *BZH alp* 49 seipsa] seipsam *TN corr. N¹ PV* 58 sit¹] sint *I BZH corr. H¹ a* 65 naturale] secundum naturam *TMN* 66 in *om. I* | dicit] dicitur *P BZH alp* 77-78 ... vii pecia in marg. *Z*

27 Arist., De anima l. 3 c. 4 (429 b 30-31); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 201 v. 84, p. 202 v. 34-39. - 33 Arist., Metaph. l. 7 c. 15 (1040 a 9sq.). Cf. Alb., Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 379 v. 70sq., p. 380 v. 22sq. - 37-38 Quaecumque - idem: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 50 (Duaci 1624 col. 1952). - 40 idem - esse²: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 42-46 quaecumque - absurdum: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. (col. 1952-53). - 42-43 quaecumque - eadem: Cf. Alb., l. Sent. d. 37 a. 17 (Ed. Paris. t. 26 p. 271b). - 47-69 Solutio - aliud: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 3 (ed. Pattin p. 63 v. 92 - p. 64 v. 7). - 47 - p. 436 v. 11 Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 50 (Duaci 1624 col. 1953). - 65 Vide supra p. 434 v. 29. - 66 Vide supra p. 434 v. 31. - 69 Supra p. 263 v. 59sq., p. 265 v. 21sq. - 71 Vide supra p. 434 v. 26sq. - 71-p. 436 v. 3 Quod - propositio: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 3 (ed. Pattin p. 64 v. 7-14).

quod idem est actu esse et simpliciter esse. Secunda supponitur per antedicta. Inde sic: Lapis est scitus et homo est scitus; et quaecumque uni et eidem simpliciter sunt eadem, ipsa sunt eadem; sed lapis scitus et homo scitus simpliciter sunt eadem intellectui scienti; ergo ipsa sunt eadem; igitur lapis scitus est homo scitus, quod est absurdum.

Solutio: Dicendum quod omnia intelligibilia denudata sunt a materia et appendiciis materiae vel nuda per seipsa, et propter hoc intellectus speculativus species est omnium intelligibilium et idem actu cum omnibus. Sed actus duplicem habet comparisonem. Unam ad rem cuius est actus, et sic est ratio rei et quiditas nullam habens differentiam ab ipsa. Si enim haberet differentiam secundum illud in quo differret, non cognosceretur per ipsum res scita; et ideo species quae est in anima, quae est principium intelligendi totam rem et totum esse rei, omnino accipitur ut actus rei totius, et cum sic sit in intellectu, eo quod principium sic sit intelligendi, est scientia res scita in actu, et intellectus speculativus speculatum in actu. Aliam habet comparisonem ad id in quo est ut in subiecto, et sic non est principium intelligendi, sed principium esse; et quia in intellectu est similitudo accidentalitatis, causat in ipso esse accidentale; quia vero in re est forma naturalis, facit in ipsa esse naturale. Et hoc attendens PHILOSOPHUS dicit quod scientia modo quodam est res scita, et in ALIO LOCO dicit quod intellectus est idem actu cum eo quod intelligitur, sed esse est aliud; et similiter sensus quod sensibili est idem actu, sed esse est aliud, sicut SUPRA exposuimus.

(1) Ut tamen melius intelligatur, glossabimus singula dicta ARISTOTELIS. Quod ergo dicit quod 'idem secundum actum est scientia rei', tripliciter glossatur. Primo sic: Idem, scilicet possibilis, de quo ante feci mentionem, in actu existens est scientia rei. Et intendit tunc dicere quod speculativus et possibilis sunt idem in substantia et subiecto; sed quando possibilis est in actu, tunc est scientia rei. Secundo sic: Speculativus intellectus qui est formaliter scientia, secundum actum est idem

rei, sed non secundum esse. Tertio modo sic: Scientia speculativi intellectus actu est idem rei. Et omnibus his tribus modis vera est propositio. Sed intelligendum secundum AVICENNAM et ARISTOTELEM et AVERROEM et ALEXANDRUM et ALFARABIUM quod cum dicitur intellectus esse scientia, intelligitur scientia et intellectus esse unum sicut unum congregatum ex subiecto et accidente, quod dicitur actu idem cum re, quia est in actu simili. Sed melius est, ut dicatur intellectus speculativus formaliter esse scientia et actu idem rei, ut PRIUS habitum est.

(2) Quod autem dicit in SECUNDA AUCTORITATE quod sensus est actu res sensata et scientia res scita, iam est explanatum.

(3) Quod vero in TERTIA AUCTORITATE dicit quod 'anima est sicut manus, manus enim est organum organorum etc.', | ipse glossat in XIV DE ANIMALIBUS, ubi dicit: 'Manus non est unum instrumentum, sed multa, quoniam est sicut instrumentum recipiens instrumenta. Natura ergo dedit homini manum, ut possit uti ipsa diversis modis'. Et INFRA PARUM: 'Manus hominis est sicut unguis et ungula et lancea et gladius et alia instrumenta, quoniam potest facere omnia ista. Et creatio manus est conveniens omnibus operationibus, quoniam est extensa et divisa in multas partes, et potest una parte sola uti et duabus et multis et secundum diversos modos'. Est ergo sensus quod manus est universale organum ad omnia instrumenta operabilia, et sic anima per duas partes suas et species est utens omnibus speciebus. Secundum sensibilem enim partem utitur omnibus speciebus particularibus, et secundum intelligibilem utitur omnibus universalibus et intelligibilibus. Omnia enim quae sunt, sunt sensibilia vel intelligibilia, ut habetur in TERTIO DE ANIMA. Nihilominus tamen et hoc verum est

quod species, quae formaliter est intellectus speculativus, est actus specierum, quae sunt in rebus.

(4) Ad id autem quod contra hoc obicitur per ultimam rationem, dicendum quod duplex est actus, scilicet naturae et rationis. Actus naturae dat esse naturale, quod est esse simplex, et quae sunt eadem in illo actu, simpliciter sunt eadem. Actus autem rationis est intentio et ratio rei, non principium esse, sed principium cognitionis; et propter hoc quae illo actu sunt eadem, non simpliciter sunt eadem, sed secundum quid, ut patet ex praedictis.

2.4.3. Utrum unus et idem numero intellectus speculativus sit in omnibus animabus rationalibus

Tertio quaeritur, utrum unus et idem numero intellectus speculativus sit in omnibus animabus rationalibus. Et videtur quod sic,

(1) quia dicit AVERROES SUPER TERTIUM DE ANIMA quod una est species intellectus speculativi apud omnes homines.

(2) Item, GLOSSA super illud verbum: 'Velociter currit sermo eius' dicit quod 'velox est sicut equus vel angelus vel ventus, alicubi est, non ubique; velocitas autem ipsa ubique est, non est in parte, nusquam artatur', quae non modo est in equis vel iumentis, sed in aliis infinitis, et in eisdem temporum punctis ubique terrarum diffunditur. Hoc non potest intelligi de velocitate hac vel illa, sed de velocitate universali secundum quod est universalis. Cum igitur haec sit in intellectu speculativo, intellectus speculativus erit ubique terrarum unus et idem, et ita erit idem in omnibus animabus.

IMN OPV BZH alp 17 If.76rb

3-4 secundum] sicut dicunt IMN 6 esse¹ est H alp 15 dicit] dicitur BZH alp 16 est² om. BZH alp 18 multa] plura BZH alp 21 Manus om. BZH 22 et² etiam BZH a 29 suas om. BZH alp | est om. IV 30 enim partem om. IMN | utitur] utitur BZH alp 30-31 omnibus speciebus om. IMN | speciebus] sensibilibus ZH alp 30-32 speciebus - omnibus om. (hom.) B 31 utitur] utitur ZH alp 32 omnibus om. IMN | et om. BZH alp 33 vel] et IMN 37 contra] circa IMN 38-39 scilicet] actus add. BZH alp 40 simplex] simpliciter I (dub.) NM OV 41 Actus] actum IMN 43 quae] in add. I 46-48 Utrum (unus et om. M) - (animalibus B) rationalibus (xviiij^a add. Z) inser. et iter. in marg. I¹ in marg. M inser. B in marg. infer. Z¹ 79 in marg. B¹ (Articulus III. lp) Utrum unus et idem numero intellectus sit in omnibus animalibus (animabus lp) rationalibus inser. alp def. N OPV H 50 speculativus om. H alp | in om. I | animabus] animalibus O corr. O¹ BZH a | rationalibus] rationalibus NB 56-57 angelus vel om. I 59 vel iumentis in marg. H¹ om. alp | iumentis] in ventis I corr. O¹ in mentis O in praem. N | infinitis] inanimatis corr. P¹ BZH alp 64 erit] est BZH alp 65 animabus in marg. H¹ rationalibus H alp

3-11 Sed - est: Cf. supra p. 422 v. 20-25. - 4 Avic., Philos. prima tr. 8 c. 7 (ed. Van Riet p. 432 v. 78-80); cf. id., Liber VI Nat. pars 2 c. 2 (ed. Van Riet p. 114 v. 50 - p. 120 v. 41). | Arist.: Vide supra p. 434 v. 26sq. | Averr., De anima l. 3 comm. 19 (CCAA VI, 1 p. 443 v. 85-90). - 5 Alex. Aphr., De intellectu et intellecto (ed. Théry p. 76-78). | Alfarabius: Immo Liber de causis, vide supra p. 422 v. 22 cum nota. Cf. Alb., I Sent. d. 37 a. 27 (Ed. Paris. t. 26 p. 271b); II Sent. d. 1 a. 7 (Ed. Paris. t. 27 p. 21b). - 7-9 unum² - simili: Cf. Averr., Metaph. l. 5 comm. 7 (ed. Ponzalli p. 105 v. 13-19). - 10 Supra p. 435 v. 77 - p. 436 v. 1. - 12 Vide supra p. 434 v. 28 et v. 29. - 15-18 Quod - dicit: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 50 (Duaci 1624 col. 1953). - 15 Vide supra p. 434 v. 49. - 17 Arist., De part. animal. l. 4 c. 10 (687 a 19-22); transl. Mich. Scoti: De animal. l. 14 c. 10 (ed. van Oppenraaij p. 189). Cf. Alb., De animal. l. 14 tr. 2 c. 2 n. 33 (ed. Stadler p. 965 v. 32-36). - 21 Arist., ibid. (687 b 2-9); transl. Mich. Scoti: De animal. l. 14 c. 10 (ed. van Oppenraaij p. 190). Cf. Alb., ibid. n. 35-36 (ed. Stadler p. 966 v. 25-33). - 23-24 Et - operationibus: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 50 (Duaci 1624 col. 1953). - 28-29 et - speciebus: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 32-36 Omnia rebus: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 34 Arist., De anima l. 3 c. 8 (431 b 21-22); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 223 v. 70-71. 55-58. 38-45 dicendum - praedictis: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. - 49-50 utrum - rationalibus: Cf. R. A. Gauthier, Introduction, 129sq. 52 Averr., De anima l. 3 comm. 5 (CCAA VI, 1 p. 407 v. 595-596). - 55-56 Glossa marg. super Ps. 147, 15: 'velox est ut equus, alicubi est,

(3) Item, in PRIMO POSTERIORUM dicit ARISTOTELES: 'Universale dico quod cum de omni sit et per se est et secundum quod ipsum est'. Ex hoc accipitur quod universale est idem de omni; et cum universale sit species intellectus speculativi, intellectus speculativus in una specie est de omni, et sic in eadem specie intellectus speculativus de omni est in uno et in alio.

(4) Per rationem autem probatur idem sic: Quicquid separatum est ab omni materia et materiae appendiciis, non accipit differentiam et numerum nisi differentiam generis et speciei; omne universale ens in intellectu speculativo est separatum ab omni materia et appendiciis materiae; ergo non habet differentiam materiae et numerum, sed speciei et generis. Prima probatur per hoc quod dicit ARISTOTELES quod idem est unum numero et materia. Secunda patet per modum abstractionis intellectus, qui separat ab omni materia et appendiciis materiae. Ex hoc ulterius concluditur quod universale, quod est in intellectu omnium hominum, si est idem specie et genere, erit etiam idem numero apud omnes. Et accipiat hoc universale 'asinus', quod est idem specie et genere in intellectu omnium, et sic erit idem numero.

(5) Item dicit BOETHIUS quod species est totum esse individuorum, eo quod post speciem non est nisi materia et individuantia. Dicit autem PORPHYRIUS quod 'participatione speciei plures homines sunt unus homo'; ergo remotis participantibus, scilicet materia et individuantibus, non remanet nisi unus homo simplex; sed haec remouentur per intellectum omnium hominum; ergo unus homo simplex remanet in intellectu omnium hominum.

(6) Item, quod apud omnes non distinguitur nisi per materiam, remota materia erit idem apud omnes; universale est huiusmodi; ergo remota materia idem erit apud omnes; sed materia removetur per abstractionem intellectus; ergo id quod est in intellectu, est idem apud omnes.

IMN OPV BZH alp 52 If.76va

2 est om. IMN H var. lect. Arist. Lat. 5-7 in - speculativus iter. I corr. per 'vacat' I¹ in marg. N¹ 14 speciei - generis] specie vel generis IMN specie et genere H alp | et] vel M V 15 Aristoteles om. BZH alp 21 est om. Y 25 et om. H alp | individuantia] individuata P BZH alp 26 homo om. IMN 27-28 scilicet - individuantibus] individuantibus scilicet materia B scilicet materiam individuantibus H alp 27 scilicet - et om. Z 29 haec om. BZH alp 30-31 ergo - hominum om. (hom.) BZH alp 39 apud omnes om. P BZH alp 41 differunt] diffinit Y 43 eiusdem] eadem H alp om. B | eiusdem ratione inv. O et eiusdem rationis IMN | ratione] ratio lp 46-47 in - subiectis] indivisibilibus O 51 Non om. Z 59-60 est - omnes om. (hom.) alp 64 animabus] animalibus P BZ a rationibus H 70-71 animabus] animalibus H alp quo modo universale est idem apud omnes nota marg. H¹ 72 velocitas] velocius P BZ alp 73 ad velocitatem om. BZH alp

1 Arist., Anal. post. l. 1 c. 4 (73 b 26-27); transl. Iacobi: Arist. Lat. IV, 1-4 p. 14 v. 4-5. Cf. Alb., Anal. post. l. 1 tr. 2 c. 12 (Ed. Paris. t. 2 p. 47b). - 15 Vide supra p. 49 v. 33sq. Cf. Alb., De incarn. Ed. Colon. t. 26 p. 220 v. 45-47 cum nota 45, p. 213 v. 32-33 cum nota; I Sent. d. 3 a. 33 (Ed. Paris. t. 25 p. 139a); d. 19 a. 2 (p. 512b, p. 513b); Summa I. Ed. Colon. t. 34, 1 p. 102 v. 77-79 cum nota. - 23 Boeth., In Isag. Porph. Ed. II 1.3 c. 5 (PL 64, 106B; CSEL 48 p. 215 v. 16-20). Cf. Alb., De incarn. Ed. Colon. t. 26 p. 220 v. 43-44; I Sent. d. 3 a. 33 (Ed. Paris. t. 25 p. 138b); Phys. Ed. Colon. t. 4 p. 12 v. 71-72; De V univ. Ed. Colon. t. 1, 1 p. 60 v. 55-60, p. 65 v. 17-20. - 25 Porph., Isag. (ed. Busse p. 6 v. 21); transl. Boethii: Arist. Lat. I, 6-7 p. 12 v. 18-19. Cf. Boeth., In Isag. Porph. Ed. II 1.3 c. 9 (PL 64, 112B; CSEL 48 p. 229 v. 21 - p. 230 v. 1). Alb., De V univ. Ed. Colon. t. 1, 1 p. 71 v. 60-61, p. 72 v. 19-20; De intell. et int. l. 1 tr. 2 c. 2 (Ed. Paris. t. 9 p. 492b). - 41 Ioh. Dam., De fide orth. l. 1 c. 8 (PTS 12 p. 28 v. 223-237); transl. Burg. c. 8 (ed. Buytaert p. 42 v. 251 - p. 43 v. 267). - 48 Supra p. 436 v. 52sq. - 52-53 Supra p. 57 v. 18sq. - 56 Averr., De anima l. 3 comm. 5 (CCAA VI, 1 p. 407 v. 595-596).

(7) Item, quicquid omnino facit idem apud omnes, est idem apud omnes; universale omnino facit idem apud omnes; ergo est idem apud omnes. Prima patet per dictum DAMASCENI, qui dicit quod res differunt propriis rationibus. Secunda probatur per hoc quod eadem est cognitio quam constituit eiusdem ratione apud omnes.

(8) Si forte dicatur quod universale quidem est idem apud omnes, sed non intellectus in quo est universale, contra: Eadem numero passio non est in diversis subiectis numero; sed universale quod est apud omnes, est passio eadem numero, ut PROBATUR EST; ergo non est in diversis subiectis apud omnes; ergo intellectus omnium est idem numero.

Sed contra: Non eadem est anima rationalis in omnibus hominibus, | quod sufficienter probatum est supra; ergo nec idem intellectus, cum intellectus sit pars animae; ergo nec id quod est in intellectu est idem apud omnes.

Item dicit AVERROES quod intellectus corrumpitur corruptione intelligibilem, sed non secundum substantiam; sed universale secundum quod est idem apud omnes, est incorruptibile; ergo secundum quod est idem apud omnes, non est in intellectu, sed secundum quod est species, quae est in intellectu sicut in subiecto. Cum igitur non sit idem subiectum, non erit eadem species.

Solutio: Dicendum quod non est idem intellectus in omnibus animabus, ut probant ultimae rationes.

(1) Ad primum autem dicendum quod intellectus speculativus habet duo, scilicet subiectum et speciem. Subiectum autem non est idem apud omnes. Species autem consideratur duobus modis, scilicet ut ratio rei et ut accidens animae. Et ut ratio rei est apud omnes idem; ut accidens vero animae individuatur in omnibus animabus.

(2) Ad aliud dicendum quod velocitas accipitur ut ratio velocitatis non contracta ad velocitatem huius vel illius.

(3) Ad aliud dicendum quod universale est de omni secundum quod est ratio et natura communis suorum particularium, et non secundum quod est accidens animae.

(4–7) Per hoc patet solutio ad quattuor sequentia, quae omnia procedunt secundum quod universale est ratio suorum particularium abstracta ab illis.

(8) Ad aliud dicendum quod secundum quod universale est accidens animae, non est ratio rei, quod patet. Ratio enim est quiditas rei et substantia; species autem intelligibilis est accidens non rei, sed intellectus, et propter hoc cum inducitur a singulis intellectibus, numerabitur per numerum intellectuum.

2.4.4. Utrum species intelligibiles sint in intellectu ut in loco vel ut in materia)

Quarto quaeritur, utrum species intelligibiles sint in intellectu ut in loco vel ut in materia.

Et videtur quod ut in loco.

(1) Dicit enim ARISTOTELES in TERTIO DE ANIMA quod philosophi 'bene iam dicentes sunt animam esse locum specierum, nisi quod non tota, sed intellectiva, necque actu, sed potentia est species', supple: anima intellectiva.

Item, quicquid est in aliquo, a quo habet esse incorruptibile, conservatum est in ipso ut in loco; species sunt in intellectu ut a quo habent esse incorruptibile; ergo sunt in ipso sicut in loco. Prima probatur per hoc quod locus est salvativus locati, ut habetur in IV PHYSICORUM. Secunda patet per hoc quod universale non est nisi in rebus et intellectu. In rebus autem corrumpitur, quia destructis primis impossibile est aliquod aliorum remanere, ut habetur in PRAEDICAMENTIS, et in PRIMO DE MORTE ET VITA: 'Secundum accidens corrumpuntur quae

sunt in substantiis contrariorum, propter id quod de nullo subiecto est praedicare substantiam'.

(2) Item, quaecumque moventur ad aliquid ut ad immobile simpliciter, moventur ad ipsum ut ad locum; species intelligibiles sic moventur ad intellectum; ergo moventur ad ipsum ut ad locum. Prima probatur per hoc quod si aliqua moventur ad aliquid, moventur ad ipsum ut ad locum vel ut ad materiam. Et si ut ad materiam moventur, tunc moventur ad id quod simpliciter est mobile. Si autem moventur ad locum, moventur ad immobile. Habemus enim in IV PHYSICORUM quod locus ut locus semper est immobilis, sed motus est ab ipso et ad ipsum, licet locus ut vas moveatur. Secunda probatur per SEPTIMUM PHYSICORUM, ubi probatur quod in intellectu non est aliqua species motus.

(3) Sed contra: Omnis locus est terminus corporis alicuius; intellectus non est terminus corporis alicuius; ergo non est locus.

(4) Item, ARISTOTELES reprehendit Hesiodum quod dixit eandem esse potentiam loci et materiae; sed potentia intellectus ad speciem intelligibilem est potentia materiae, ut SUPRA est probatum; ergo non erit potentia loci.

(5) Item reprehendit Platonem quod 'dicit idem esse locum et materiam', cum materia nihil terminet, sed potius terminetur a specie; locus autem est forma et species uniuscuiusque, quo determinatur magnitudo et materia magnitudinis. Cum igitur intellectus ad speciem sit hylealis secundum ALEXANDRUM, potentia sua non erit potentia loci.

(6) Iuxta hoc etiam quaeritur, utrum intellectus sit potentia duarum specierum. Et videtur quod sic.

Dicit enim AVERROES SUPER TERTIUM DE ANIMA quod 'quando omnia speculativa fuerint in nobis existentia in potentia, tunc et agens continuatur nobis in potentia, quia non continuatur nobis nisi per illa; et cum fuerint

existentia in nobis in actu, tunc et ipse continuatur nobis in actu'. Ex hoc accipitur quod intellectus est in potentia ad speciem agentis et ad speciem intelligibilis, et ita est in potentia ad duas species simul.

Item, IBIDEM AVERROES: 'Manifestum est quod subiectum intellectuum speculativorum et intellectus agentis est unum et idem. Et simile huic est diaphanum, quod recipit colorem et lucem insimul; et lux est efficiens colorem'. Et ex hoc sequitur idem.

(7) Sed contra: Actus habent fieri in propria materia, ut dicit ARISTOTELES. Cum ergo species agentis et species intelligibilis non sint idem actus, non erunt in uno ut in propria potentia et simul.

Solutio: (1–2) Dicendum ad primum quod intellectus respectu specierum habet convenientiam cum loco et convenientiam cum subiecto. Per hoc enim quod confert esse simplex intelligibilibus et quodammodo incorruptibile, habet convenientiam cum loco, et maxime cum loco superiori, quia de illo dicit ARISTOTELES in SECUNDO DE GENERATIONE ET CORRUPTIONE quod species maxime in terminis est. Formalia enim maxime sunt in loco superiori, et materialia in inferiori. Item, per hoc quod variatio intelligibilium fit circa intellectum sine mutatione ipsius et motu, habet similitudinem cum loco, ut probatur in secunda obiectione. Per hoc vero quod est in potentia nec potest agere per se, et efficitur in actu per intelligibile, habet similitudinem cum subiecto et materia.

(3–5) Et per hanc distinctionem patet solutio ad omnia obiecta.

(6) Ad id quod iuxta hoc quaeritur, scilicet utrum sit in potentia ad duas species simul, dicendum quod suscipit speciem agentis et speciem intelligibilis, sed illae duae species non sunt nisi actus unus. Species enim agentis est actus speciei intelligibilis, sicut lux actus coloris, sicut SUPRA in QUAESTIONE DE AGENTE INTELLECTU est determinatum.

(7) Et per hoc etiam patet solutio eius quod obicitur in contrarium.

2.4.5. Utrum habitus intellectus speculativi post considerationem manet in ipso, vel in memoria aliqua quae sit pars animae rationalis, vel omnino non manet in anima rationali)

Quinto et ultimo quaeritur, utrum habitus intellectus speculativi post considerationem manet in ipso, vel in memoria aliqua quae sit pars animae rationalis, vel omnino non manet in anima rationali. Haec est quaestio AVICENNAE in VI DE NATURALIBUS.

Et videtur quod maneat in ipso.

HABITUM enim EST quod anima secundum intellectum possibilem est locus formarum intelligibilium; locatum autem manet in loco continue; ergo videtur quod species continue post considerationem maneat in intellectu possibili.

Item habemus in PRAEDICAMENTIS quod habitus est qualitas difficile mobilis. Cum igitur habitus sit perfectio potentiae cuius est habitus, habitus intellectus manebit in intellectu.

Sed contra: Formae remanentes post considerationem aut manent in actu completo, aut in actu non completo. Si primo modo, tunc cum sint in intellectu in actu completo, erunt in intellectu; sed intellectus est virtus apprehendens; ergo species illae in actu completo manent in intellectu tamquam in virtute apprehendente. Sed dicit AVICENNA quod apprehendere secundum actum nihil aliud est quam speciem secundum actum esse in virtute apprehendente; ergo intellectus post considerationem species illas apprehendit in actu; ergo continue considerat secundum actum, quod falsum est.

YMN OPV BZH alp

2 et] vel O 5 Per] et praem. O BZH alp | quattuor sequentia inv. I duo sequentia p 12 intellectibus] intelligibilibus P B alp intelligentibus H 13 intellectuum] intelligentium H intelligibilium BZ alp praem. O 14–15 Utrum materia (Et videtur add. B) inscr. et iter. in marg. I¹ in marg. M inscr. B 80 in marg. Y¹ quomodo species intelligibiles sint in intellectu in marg. O¹ 193^a in marg. B¹ (Articulus IV. lp) Utrum species intelligibiles sunt in intellectu ut in loco inscr. alp def. NPVZH 16 quacritur] dubitatur O | sint] sunt YH alp 20 iam om. BZH alp 23–24 incorruptibile] et add. YMN P BZH alp 24 species] autem add. P BZH alp 25 ut om. O 28 patet] probatur P BZH alp 29 et] in add. BZH alp 30 primis] substantiis add. H alp 33 substantiis] subiectis MH alp 34 nullo illo B alp 44 immobilis] immobile YMN P corr. P¹ 49 corporis alicuius inv. OVH alp corporis P BZ 51 Aristoteles] non add. Phic corr. sup. lin. P¹ add. BZH alp | quod] qui corr. P¹ BZH alp 51–52 dixit] dicit BZH alp 55 quod] qui O corr. O¹ corr. P¹ BZH alp 58 determinatur] terminatur OPV corr. P¹ terminatur BZH alp | et] ut YN 65 fuerint] fuerunt Y BZ fiunt V H alp

16–17 quacritur – materia: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.51 (Duaci 1624 col.1953). – 19 Arist., De anima l.3 c.4 (429 a 27–29); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l.1 p.198 v.79–80.26–50. – 27 Arist., Phys. l.4 c.4 (210 b 34–211 a 1); cf. ibid. (212 a 14–21); transl. vetus: Arist. Lat. VII, 1/2 p.145 v.16–17; p.150 v.1–7. Cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t.4 p.214 v.71.20–27, p.221 v.80–82.36–p.222 v.17. Auct. Arist. (ed. Hamessc p.150 n.125). Alb., De IV coaeq. tr.3 q.10 a.3 (Ed. Paris. t.34 p.34 p.418a), q.11 a.1 (p.420b). H. Anzulewicz, Perspektiwe und Raumvorstellung, 268–272. – 31 Arist., Cat. c.5 (2 b 5–6); transl. ant.: Arist. Lat. I, 1–5 p.8 v.12–13. Cf. Alb., De praedic. tr.2 c.4 (Ed. Paris. t.1 p.172bsq.). – 31–32 Arist., De long. et brev. vitae c.2 (465 b 5–7). Alb., De morte et vita tr.2 c.3 (Ed. Paris. t.9 p.354b). – 43 Arist., Phys. l.4 c.4 (212 a 14–16); transl. vetus: Arist. Lat. VII, 1/2 p.150 v.1–2. Cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t.4 p.221 v.80.36–42. – 46 Arist., ibid. l.7 c.3 (247 a 28); transl. vetus: Arist. Lat. VII, 1/2 p.267 v.8. Cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t.4 p.533 v.72.58–59. – 51 Arist., ibid. l.4 c.1 (208 b 29–209 a 2); transl. vetus: Arist. Lat. VII, 1/2 p.137 v.10–p.138 v.3. Cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t.4 p.203 v.69–74, p.204 v.69–p.205 v.26. – 54 Supra p.423 v.46sqq., p.425 v.27sqq. – 55–56 Arist., ibid. l.4 c.2 (209 b 12–21); transl. vetus: Arist. Lat. VII, 1/2 p.140 v.17–p.141 v.6. Cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t.4 p.208 v.71–75.10 50. – 60 Alex. Aphr., De intellectu et intellecto (ed. Théry p.74–75, p.81); cf. supra nota ad v.54. – 64 Vide

YMN OPV BZH alp 10 I.1.76vb

1 et om. BZH alp Avert. Lat. 4 duas] alias BZH alp 5 Averroes] dicit add. B alp | Manifestum quod om. H 6 speculativorum] speculativorum YMN PV BZ 7 Et – est] simul et est sicut lp | Et – huic] simul hoc BZH alp 9 Et om. I 10 fieri] in praem. BZ inferri H diffiniri alp 12 intelligibilis] intelligentis BZH alp 13 in om. YMN 17 esse simplex] simpliciter esse O | simplex] simpliciter YN H 22 et – inferiori in marg. P¹ 23 intelligibilium] in intelligibilitate YN intelligibilitate N intellectuum BZH alp 26 nec] et non YMN non OVP BZH alp 27 habet] et sic praem. OPV H alp et sic habent BZ 34 unus] unius OPV BZH alp 36–37 agente intellectu inv. O BZ (sup. lin.) H¹ alp 38 etiam] et I om. OV BZH alp 40–44 In quo manet habitus intellectus speculativus post considerationem inscr. I¹ 81 in marg. Y¹ utrum – in ipso in marg. M quomodo habitus – in ipso inscr. O¹ Utrum – rationali. Hec est questio avicenne in vi de naturalibus inscr. B ... habitus intellectus speculativi etc. usque illuc. hec questio xx^a in marg. infer. (partim absce.) B 194^a in marg. sup. B¹ Utrum ... maneat ... rationali. xx^a in marg. infer. Z (Articulus V. lp) Utrum – vel in memoria inscr. alp def. NVH 47 animae om. O 48 omnino om. H alp 50 maneat] manet BZH alp 54 post considerationem om. O | maneat] maneat BZH alp 58 cuius – habitus] cuiuslibet BZH alp | intellectus om. BZH alp 61–62 non completo] incompleto BZ corr. H alp completo H 64–65 manent] manebunt BZH alp 67 quam] quod IM

5 Avert., De anima l.3 comm.36 (CGAA VI, l.1 p.499 v.562–566). – 11 Arist., De anima l.2 c.2 (414 a 25–27); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, l.1 p.77 v.77, p.78 v.22–27. – 14–36 Dicendum – coloris: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l.27 c.51 (Duaci 1624 col.1953–54). – 19–20 Arist., De gen. et corr. l.2 c.8 (335 a 21); transl. vetus: Arist. Lat. IX, l.1 p.71 v.15–16. Cf. Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t.5,2 p.200 v.84.62–63; Super Dion. De cael. hier. Ed. Colon. t.36, l.1 p.40 v.54–55. – 36–37 Supra p.406 v.44sqq. – 49 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c.6 (ed. Van Riet p.146 v.95sqq.). – 51 Supra v.14sqq. – 56 Arist., Cat. c.8 (8 b 26–28; 9 a 4–5); transl. ant.: Arist. Lat. I, 1–5 p.23 v.24–26, p.24 v.14–15. Cf. Alb., De praedic. tr.5 c.2 (Ed. Paris. t.1 p.246asq., p.247b); De anima. Ed. Colon. t.7, l.1 p.99 v.27. – 66 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c.6 (ed. Van Riet p.146 v.95sqq.).

Si dicatur quod manent in actu incompleto in intellectu post considerationem, igitur cum actus completus specierum intelligibilium nihil aliud sit quam omnimoda abstractio ipsarum a materia et materiae appendiciis, erunt illae species post considerationem revertentes ad materiam et materiae appendicias; sed omnis species coniuncta appendiciis materiae in aliqua virtute sensitivae animae est ut in subiecto; ergo illae species post considerationem crunt in anima sensibili ut in subiecto et non manent in intellectu.

Si forte dicatur quod hoc non est inconveniens, eo quod ARISTOTELES dicat quod memoria est intelligibilem per accidens, contra: Dicit ARISTOTELES in SECUNDO DE ANIMA quod mutatus ex habitu in actum non est alteratus secundum scientiam, eo quod nihil novum recipit quod prius non habuit; igitur intellectus procedens ex habitu in actum considerandi nihil novum accipit quod prius non habuit; sed si species manent in memoria sensibili, exigitur nova abstractio ab appendiciis materiae, ergo nova acceptio in intellectu possibili; igitur intellectus erit alteratus secundum scientiam in tali processu, quod est contra Philosophum; igitur species post considerationem non manent in memoria sensibili.

Si forte dicatur quod manent in memoria rationalis animae, contra: Memoriae actus est converti super speciem cum intentione praeteriti; intentio praeteriti non est de ratione universalis; ergo species universalis non est in aliquo sicut in memoria, ergo anima rationalis quae non habet nisi species universales, non habet memoriam. Prima probatur ex PRAEHABITIS. Secunda probatur ex hoc quod eadem est ratio universalis in praeterito, in praesenti et futuro, eo quod abstrahit ab hic et nunc.

Item, tempus est una condicionum particularis; universale autem remotum est ab omnibus condicionibus particularis; ergo universale remotum est a differentia temporis. Prima probatur per hoc quod tempus est pro-

prietas motus, et motus non est nisi proprietas eius quod est in materia particulari. Secunda probatur per rationes universalis et particularis; particulare enim est quod de nullo, universale quod de pluribus praedicatur.

Inde sic: Omnis memoria est cum differentia temporis determinata; nullum universale est cum differentia temporis; ergo nullum universale est in memoria. Intellectus autem tantum est universalis; ergo nulla memoria est in intellectu.

Et quia de hoc plura sunt | obiecta SUPRA in QUAESTIONE DE MEMORIA, haec in hoc loco sufficiant.

Si forte dicatur, sicut dicit AVICENNA, quod huiusmodi species post considerationem non manent in intellectu possibili, sed per ipsas efficitur intellectus possibilis aptus sufficienter ad petendum intelligibilia ab intelligentia agente, contra: Secundum hoc species non est in intellectu possibili nisi quando actualiter considerat eam; ergo in secunda consideratione aliquid recipit intellectus possibilis; ergo mutatus est, et hoc est contra Philosophum.

Praeterea, illa intelligibilia aut sunt semper in intelligentia agente, aut recipit ea. Si primo modo, tunc nihil addiscimus, sed per studium et inquisitionem tantum excitamur ad hoc, ut convertamur ad intelligentiam agentem et accipiamus ab ea intelligibilia. Et hoc est error Platonis. Si secundo modo, tunc intellectus agens est in potentia ad recipiendum aliquid, quod SUPRA in QUAESTIONE DE INTELLECTU AGENTE multis rationibus est improbatum.

Si forte dicatur quod intelligibilia manent in anima et intellectus possibilis convertitur ad ipsa et tunc resultant in eo sicut in speculo contra: Aut manent ut res per se existentes, aut ut in aliquo subiecto. Si primo modo, tunc species essent substantiae, quod falsum est. Res enim per se existens non est nisi substantia composita; species autem quae sunt in anima, sunt passioness, sicut habetur in PRINCIPIO PERI HERMENEIAS. Si secundo modo,

tunc cum non sint in anima nisi sint in aliqua virtute eius, quaeratur, quae sit illa, et redibit eadem quaestio quae prius.

Si forte dicatur quod sunt in memoria sensibilis animae et manent in ipsa sicut universalis et propter hoc non exigitur iterata abstractio, contra: Memoria sensibilis animae est potentia sita in organo, ut SUPRA probatum est; omnis autem talis virtus non accipit nisi formam habentem situm, ut dicit AVICENNA; ergo memoria non accipit universale, quia universale abstractum est a situ et materia et omnibus appendiciis materiae.

Ad hoc respondet AVICENNA eligendo illam partem quod intelligibilia emanant ab intelligentia agente in intellectum possibilem, et quod addiscere nihil aliud est quam per studium acquirere aptitudinem perfectam in intellectu possibili ad convertendum se ad intelligentiam agentem, ex qua emanant intellectus simplices in intellectum possibilem, quos tamen intellectus possibilis accipit cum ordine et compositione. Dicit etiam quod haec aptitudo in intellectu possibili ante addiscere est imperfecta, post addiscere autem erit perfecta, et ideo post perfectionem illam nihil addiscimus, quia nullam aptitudinem acquirimus quam non habeamus, sed ante ipsam addiscimus acquirendo aptitudinem quam non habemus.

Sed contra: Illa intelligibilia quae emanant ab intelligentia agente, aut sunt abstracta a phantasmatibus, aut sunt semper in intellectu agente. Si primo modo, tunc oportet quod in aliquo recipiantur sicut in subiecto, cum abstracta sunt; hoc autem non est intellectus agens, eo quod ipse non sit in potentia; sed est agens universaliter; igitur addiscere non erit tantum acquirere aptitudinem convertendi se ad intellectum agentem, sed etiam acquirere formam intelligibilem. Si secundo modo, tunc nulla formarum intelligibilium acquiritur per intellectum, et sic nihil videntur prodesse phantasmata quae accipiuntur per sensus.

Si forte dicatur quod ad hoc prosunt phantasmata, quia ad ipsa determinantur universalis, quae emanant

ab intellectu agente in possibilem et excitant intellectum possibilem ad petendum ab intellectu agente universalis determinabilia ad phantasmata illa, contra: Universale non determinatur ad phantasma nisi attingat illud vel condicionem ipsius; sed id quod emanat ab intellectu agente, non attingit phantasma nec in se nec aliquam condicionem suam; ergo id quod emanat ab intellectu agente, non determinatur ad phantasma. Prima probatur per hoc quod universale non contrahitur a particulari nisi per hoc quod est in ipso vel in aliqua condicione ipsius. Secunda probatur per hoc quod emanatio non fit nisi in intellectum possibilem; et ad illum non pertingit phantasma nec aliqua condicio phantasmatis.

Praeterea quacritur, cuiusmodi emanatio sit, quae fit ab intellectu agente in possibilem. Aut enim ita est quod formae illae fiant in possibili ex respectu ad agentem per modum generationis, aut per modum dationis. Si primo modo, tunc intellectus possibilis continue erit in ignorantia nisi sit actualiter considerans. Ignorantia enim nihil aliud est quam privatio habitus scientiae. Si secundo modo, aut ergo formae datae eiusdem speciei sunt infinitae in intellectu agente, aut finitae, aut plures, aut una. Si primo modo, tunc infinitae formae eiusdem speciei sunt in eodem ut in subiecto. Si secundo modo, ergo | tot potest dare quod non habebit plures, et tunc desinit intelligere, quod est absurdum.

Solutio: Sine praeiudicio aliorum dicimus quod anima rationalis proprie loquendo non habet memoriam. Et si AUGUSTINUS dicat quod memoria est pars imaginis, ipse accipit memoriam prout est praeteritorum, praesentium et futurorum, ut SUPRA diximus, et de hac quaeretur INFRA in QUAESTIONE DE IMAGINE. Sententia autem AVICENNAE in hoc quod non est habere memoriam animam rationalem, est eadem nobiscum. Et ipse distinguit inter thesaurum formarum et virtutem apprehensivam, dicens quod thesauri non est nisi retinere formam et non apprehendere, et propter hoc forma non est in thesauro sicut in virtute apprehensiva; sed virtutis

YMN OPV BZH alp 47 I f. 77ra

1 manent – incompleto] non manent in actu completo OPV BZH¹ alp manent in actu completo H 1–2 intellectu] intellecto I 3 sit] fit I 4 ipsarum] specierum BZH alp 9 erunt transp. ante post (v. 8) YMN sup. lin. post sensibili O¹ 14–17 non – actum in marg. N¹ 15–16 recipit] recepit IM 17 novum] novi Y¹ | accipit] recipit BZH alp 18 non om. BZH a | non habuit] sed non M | habuit] habuerit (dub.) I 20 acceptio] erit add. YN praem. M | in sup. lin. P¹ ab BH alp 22 species om. BZH alp 27 ergo] non est in aliquo praem. O ergo non est in aliquo corr. O¹ 28 non – aliquo om. O 28–29 est – non om. (hom.) I 31 ex] per BZH alp 32 et] in BZ add. YMN H a 34 condicionum] condicio BZ (corr.) H¹ alp 37 38 proprietas motus inv. I 41 nullo] uno H alp | praedicatur transp. ante universale (v. 41) OVH alp 43 determinata] determinati IO; cf. supra p. 298 v. 42, p. 299 v. 37 48 hoc loco inv. I 49 dicit] ait YMN 60 inquisitionem] acquisitionem BZH alp 68 tunc om. I 69 eo] ipso P BZH alp 74 peri hermeneias] perier^{as} I P perier^{as} Y peryer^{as} M peri Ier^{as} N peri^{as} O peryar^{as} V peryar^{as} B peryar^{as} Z peryar^{as} al Perierhermenias p

12 Vide supra p. 298 v. 64. – 13–14 Arist., De anima 1.2 c. 5 (417 b 5–7); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 98 v. 84–86, p. 99 v. 51–68. – 30 Supra p. 302 v. 56sq.; p. 306 v. 43sq. 34 tempus – particularis: Cf. infra p. 448 v. 51sq. – 40–41 particulare – praedicatur: Cf. supra p. 421 v. 1–3. – 42–43 Omnis – determinata: Cf. supra p. 299 v. 36sq. – 43–44 nullum – temporis: Cf. supra p. 299 v. 38sq. cum nota ad v. 36. – 47–48 Supra p. 297 v. 5sq. – 49 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 6 (ed. Van Riet p. 146 v. 6–p. 147 v. 14). – 63 error Platonis: Vide supra p. 400 v. 54 cum notis. Cf. Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 6 (ed. Van Riet p. 149 v. 57sq.). – 64–65 Supra p. 400 v. 8sq. – 67–69 Si – contra: Cf. Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 6 (ed. Van Riet p. 146 v. 6sq.). – 74 Arist., Peri herm. c. 1 (16 a 3–4); transl. Boethii:

YMN OPV BZH alp 63 I f. 77rb

1 tunc om. M PV BZH alp 14 est] sit BZH alp 18 quos] quas H alp 20 ante sup. lin. II¹ autem YNP corr. P¹ om. BZ a 21 addiscere om. I 29 sunt] sint BZH alp 30 est agens inv. I agens YN 34 formarum] forma IO 36–37 quae – phantasmata om. (hom.) V 39–40 in – agente om. (hom.) BZH alp 41–42 Universale] universaliter BZ universalis universaliter H alp 42 determinatur] determinatur H alp | phantasma] fantasmatum I BZH a | attingat] attingant H alp 43 condicionem] additionem BZH a ad praem. V aliquam praem. lp | sed] vel BZH a 44 attingit] determinatur ad O | phantasma] fantasiam BZH alp | nec¹ non P BZ nisi H a om. IO lp 44–46 in ... suam ... id ... phantasma] in ... ipsius ... idem ... phantasma in marg. O¹ 44 aliquam] aliam BZH a 46 ad phantasma] a fantasia BZ alp ad fantasmatum H 48 est om. P BZH alp | in ipso] imponitur BZH a ponitur add. lp | aliqua] alia BZH a 49 fit] sit I 50 pertingit] attingit O 51 phantasma] fantasia BZH alp 61 62 Si – subiecto] quod est inconveniens, quia nec plura accidentia eiusdem speciei sunt in eodem subiecto ... add. in marg. P¹ 70 imagine] ymaginatione BZH corr. H¹ a om. V 74 non del. P¹ om. lp | nisi om. P BZH alp | retinere] recipere OP corr. P¹ BZH alp 75–p. 442 v. 1 et² ... virtutis apprehensivae] et ... virtutis est appre (est appre iterum del.) in marg. P¹ 76–p. 442 v. 2 sed retinere om. O

7 Supra p. 305 v. 24sq. – 9 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 6 (ed. Van Riet p. 146 v. 3–5, p. 148 v. 30–36), c. 2 (p. 89 v. 4–5). – 12 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 6 (ed. Van Riet p. 148 v. 40–p. 149 v. 43). 19 Avic., ibid. (p. 149 v. 44–54). – 57–58 Ignorantia – scientiae: Cf. supra p. 160 v. 24sq. – 66–67 anima – memoriam: Cf. Alb., Super Dion. De eccl. hier. Ed. Colon. t. 36, 2 p. 78 v. 40–44 cum notis. – 67 Aug., De trin. 1. 15 c. 11 n. 14 (CCL 50 p. 441 v. 1–p. 442 v. 27); cf. 1. 10 c. 11 n. 18–19 (p. 330 v. 29sq.); 1. 11 c. 2 n. 6 (p. 339 v. 161sq.); Alb., Super Dion. De eccl. hier. Ed. Colon. t. 36, 2 p. 79 v. 5–9; infra p. 547 v. 55. 69 Supra p. 300 v. 56. – 70 Infra p. 547 v. 55sq. – 72 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 6 (ed.

apprehensivae est apprehendere formam et non retinere. Et propter hoc dicitur quod species intelligibilis non retinetur in intellectu possibili, quia ipse est virtus apprehensiva, sed ex conversione sui ad intellectum agentem generatur in ipso, cum actualiter considerat. Nos autem dicimus quod manet in intellectu possibili, eo quod ARISTOTELES expresse dicat quod memoria et reminiscentia habent suos actus apprehensionis. Unde falsum est quod thesauri non sit apprehendere. In virtutibus enim corporalibus alterius quidem virtutis est recipere et alterius retinere; humidi enim est bene recipere, et sicci bene retinere. Sed in intellectuali virtute eiusdem virtutis est recipere et retinere, eo quod oppositorum actus ibi non sunt oppositi, cum sint separata opposita a materia et potentia agendi et patiendi. Unde

TMN OPV BZH alp

2–3 intelligibilis – retinetur] intelligibiles non retinentur *BZH alp* 12 intellectuali] intelligibili *BZH alp* 16 formas] formam *TMN* 18 actualiter] attuale *BZH alp* 19 quam] quod *I* 21 hoc om. *TMNH* 26 quis om. *O* | aliquid] aliquis *OPV Z om. I* 28 actum] actus *I* 29 imaginis] ymaginationis *P BZ a corr. Pⁱ*

2 Avic., ibid. (p. 149 v. 44–54). – 7 Arist., De memoria et rem. c. 1 (450 a 12–14); c. 2 (451 a 20–21). Cf. Alb., De memoria et rem. tr. 1 c. 3 (Ed. Paris. t. 9 p. 102a–b); tr. 2 c. 2 (p. 109a). 11–12 humidi – retinere: Cf. Arist., De gen. et corr. 1.2 c. 2 (329 b 30–32); transl. vetus: Arist. Lat. IX, 1 p. 55 v. 7–9. Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t. 5, 2 p. 181 v. 3–14; De causis propr. elem. Ed. Colon. t. 5, 2 p. 87 v. 61 sqq. cum nota. – 26 Haec diffinitio colligitur ex dictis Aristotelis, Averrois et Augustini et ab Alberto tum Aristoteli tum Augustino tum Averrois tum Avicennae attribuitur. Ex gr. Arist., De anima 1.2 c. 5 (417 a 27–28); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 98 v. 80, p. 99 v. 1–6 cum nota 5; cf. Arist., Cat. c. 8 (8 b 26–28; 9 a 4–5); transl. ant.: Arist. Lat. I, 1–5 p. 23 v. 24–26, p. 24 v. 14–15. Averr., De anima 1.3 comm. 18 (CCAA VI, 1 p. 438 v. 25–29); 1.2 comm. 55 (p. 215 v. 33–36). Aug., De bono coniug. c. 21 n. 25 (PL 40, 390; CSEL 41 p. 219 v. 17–18). Alb., De nat. boni. Ed. Colon. t. 25, 1 p. 23 v. 83–p. 24 v. 10 cum notis (Arist., Aug. et Cic.); De sacram. Ed. Colon. t. 26 p. 141 v. 85–86 (Aug.); De bono. Ed. Colon. t. 28 p. 175 v. 84–86 (Aug.), p. 259 v. 58–p. 260 v. 1 (Aug.); Super Ethica. Ed. Colon. t. 14 p. 307 v. 60–61; Super Dion. De div. nom. Ed. Colon. t. 37 p. 418 v. 34–35; Top. 1.6 tr. 2 c. 5 (Ed. Paris. t. 2 p. 450a: Avic.). Auct. Arist. (ed. Hamesse p. 190 n. 190: Averr.); supra p. 185 v. 53, p. 439 v. 56 cum nota. – 28 motor – actum: Cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 241 v. 70–71; infra p. 491 v. 51, p. 492 v. 51 sqq., p. 519 v. 6 cum notis. – 29 Infra p. 491 v. 51 sqq., p. 508 v. 35 sqq., p. 546 v. 5 sqq., p. 547 v. 39 sqq.

intellectus possibilis recipit formas intelligibilium et retinet eas.

Ad hoc autem quod obicit Avicenna quod actualiter considerare nihil aliud est quam speciem intelligibilem esse in potentia apprehensiva in actu perfecto, dicendum quod hoc falsum est. Exigitur enim insuper quod ad ipsam speciem convertatur et quod referat eam ad rem, cuius est species. Si autem quaeritur, quid sit reducens possibilem de habitu in actum, dicendum quod nihil nisi voluntas. Et hoc patet per diffinitionem habitus datam a PHILOSOPHO, scilicet quod habitus est, quo quis aliquid agit, quando volucrit. Voluntas enim tripliciter est in anima, scilicet motor aliarum potentialium ad actum et pars imaginis et pars liberi arbitrii, ut INFRA dicitur.

Et per hoc patet solutio ad totum.

⟨DE DIFFERENTIA INTELLIGIBILIS⟩

Deinde quaeritur de differentia intelligibilis. Et quaeruntur tria. Quorum primum est, quid faciat speciem intelligibilem esse intelligibilem; secundum est de diversitate intelligibilium; tertium an omnia intelligibilia sint in anima aut abstrahantur a rebus extra.

1. Quid faciat speciem intelligibilem esse intelligibilem

Ad primum proceditur sic:

(1) Dicit AVICENNA quod species intelligibilis est species nuda a materia et materiae appendiciis; materia autem non est in omnibus rebus nisi per potentiam ad motum, ut habetur in IX METAPHYSICAE; ergo videtur quod non sit aliquid intelligibile nisi abstractum a motu et materia. Et ex hoc sequitur duplex inconveniens. Quorum unum est quod nullus sit intellectus rerum naturalium, quia dicit ARISTOTELES quod illa per intellectum non separantur a motu et materia. Secundum est quod nullus sit intellectus substantiarum separatarum, quae dicuntur intelligentiae; quod enim numquam est cum materia et motu, numquam separatur et denudatur ab illis.

(2) Item, ARISTOTELES in III DE ANIMA dicit: ‘Omnino autem sicut separabiles res a materia, sic et quae circa intellectum sunt’; sed quaedam res nullo modo sunt separabiles a materia, ut naturales; ergo illarum nullus est intellectus.

(3) Item, quicquid dicatur de aliis, materia nullo modo separatur a materia; ergo nullus erit intellectus materiae. Si forte dicatur quod secundum AVICENNAM

quaedam sunt intelligibilia nuda per seipsa, et in his non eget intellectus denudatione, quaeratur quae sint illa. Et si dicitur quod substantiae separatae, contra: Intellectus est quodlibet intelligibile in potentia antequam intelligat; cum autem intelligit, tunc fit illud intelligibile in actu. Ponamus igitur intellectum nostrum intelligere aliquam substantiarum separatarum; tunc ergo in actu noster intellectus efficitur illud intelligibile. Aut ergo efficitur illud in actu secundum rem, aut secundum intentionem. Si primo modo, tunc oporteret quando intellectus intelligeret aliquam substantiarum separatarum, quod efficeretur illa substantia secundum rem, quod falsum est; ergo efficitur illa secundum intentionem. Illa autem intentio non est intentio substantiae separatae nisi per hoc quod est abstracta ab illa; ergo intellectus noster abstrahit a talibus quae omnia denudata sunt a materia.

(4) Item, intelligentia est quidam intellectus communis substantiis separatis omnibus; omne autem commune abstrahitur a particularibus, eo quod non habet esse nisi in illis. Cum igitur noster intellectus commune praedicatum huius et illius intelligentiae accipiat, et non accipit commune nisi denudando a particulari hoc et illo, noster intellectus abstrahit intelligibilia quaedam a substantiis separatis.

TMN OPV BZH alp

48 If. 77va

1 De differentia intelligibilium *inser. et iter. in marg. Iⁱ* De intelligibilis (82. *add. Iⁱ*) *in marg. Iⁱ* *in marg. M* quid faciat speciem intelligibilem esse intelligibilem *inser. Oⁱ* 195^a *in marg. Bⁱ* de intelligibili. quid faciat speciem intelligibilem esse intelligibilem intellectu. *xxi^a* *in marg. infer. Z* Queritur quid faciat speciem intelligibilem esse intelligibilem *inser. a* Quaestio LVI. (LVIII. *p*) De differentia intelligibilis. *inser. lp def. NPV Hⁱ*; cf. *infra* nota ad v. 5–6 4 aut] an *PV BZH alp* 5–6 (Articulus I. *lp*) Quid – intelligibilem *inser. et iter. in marg. Iⁱ* *inser. lp* Quid sit species intelligibilis *in marg. M* *def. cet.*; cf. nota ad v. 1 8 est] scilicet *add. I* 11 ix] xi *BZH alp* 12 aliquid] aliquod *BZH a om. TMN* 16 separantur] abstrahuntur *O BZH alp* 17 nullus] intellectus *O* | substantiarum separatarum] separatorum *O* 19 cum] in *H alp* 22 sicut] sunt *OPV BZH a sint P* ut sunt *lp* 22–24 sic – materia *om. (hom.) V* 23–24 separabiles *inser. ex marg. post materia Hⁱ om. BZ a* 26–27 nullo modo] numquam *BZH alp* 31 dicitur] dicatur *BZH alp* 33 intelligat] intelligatur *BZHⁱ alp* | intelligit] intelligitur *BZH alp* 34 Nota argumentationem quod intellectus noster non potest intelligere substantias separatas *in marg. infer. Bⁱ* 36–37 intelligibile – illud *om. (hom.) BZH alp* 38 intentionem] rationem tantum *O* 38–39 oportet quando] oportet quod quando *O* oportet quod *in marg. Pⁱ* *P* oportet quod *BZH al si add. (sup. lin.) Hⁱ* 40 quod *om. O lp* 44 omnia] omnino *OPV BZH alp* 46 est quidam *inv. P BZHⁱ* quaedam est *H* quidem est *alp* | quidam] quidem *N* 49 noster intellectus *inv. I* nullus intellectus *BZ alp* 52 noster] tunc *O*

1 Dispositionem textus vide supra p. 396 v. 3. – 8 Avic., Liber VI Nat. pars 1 c. 4 (ed. Van Riet p. 74 v. 41–44); c. 5 (p. 94 v. 15–16); pars 2 c. 2 (p. 120 v. 26–40). – 11 Fortasse: Arist., Metaph. 1.9 c. 6 (1048 b 6–9); cf. 1.2 c. 3 (995 a 17); 1.12 c. 2 (1069 b 24–26); 1.8 c. 5 (1044 b 27–28). Auct. Arist. (ed. Hamesse p. 132 n. 210). Alb., 1 Sent. d. 3 a. 33 (Ed. Paris. t. 25 p. 138a): ‘Philosophus in nono Primae philosophiae dicit quod materia cognoscitur per potentiam ad motum et mutationem; ad motum sicut in caelo, ad mutationem sicut in generabilibus et corruptibilibus’; Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 104 v. 61–64: ‘Tamen materia aequivoce est in his quae sunt in potentia ad ubi tantum, et in his quae sunt in potentia ad ubi et formam’. 15 Arist., Phys. 1.2 c. 7 (198 a 29–31); transl. vetus: Arist. Lat. VII, 1/2 p. 80 v. 6–8; De anima 1.1 c. 1 (403 b 10–12). Cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t. 4 p. 130 v. 77–78, p. 131 v. 66–p. 132 v. 1, p. 1 v. 58–60; De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 13 v. 79–80, p. 14 v. 73–75. – 21 Arist., De anima 1.3 c. 4 (429 b 21–22); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 199 v. 90–91, p. 201 v. 18 sqq. – 26–27 nullo modo – materia: Arist., ibid. (429 b 13–14); transl. vetus: Alb., ibid. p. 199 v. 86–87, p. 200 v. 12 sqq. – 28 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 6 (ed. Van Riet p. 134 v. 41–44); cf. pars 1 c. 5 (p. 94 v. 15–16).

(5) Ad hoc QUIDAM volunt dicere quod in intellectu nostro sunt duplices species, scilicet abstractionis et compositionis. Et species abstractionis sunt, quae per resolutionem simplicis a composito et prioris a posteriori fiunt in intellectu, sicut species resolvitur ab individu-
5 et genus a speciebus et generalissimum a subalternis et principium a generalissimis. Compositionis autem species sunt, quae non fiunt per resolutionem ab aliquo, sed potius res intellectae componunt suas species cum intellectu nostro, sicut intelligitur hic angelus et haec
10 intelligentia.

(6) Sed contra: Est intellectus angeli et intelligentiae in communi; et communis intellectus non habetur nisi per resolutionem a particulari, sicut patet, ab hoc enim
15 angelo et illo accipimus angelum, et ab angelo naturam incorpoream, et non nisi per resolutionem prioris a posteriori; ergo species illorum non sunt species compositionis, sed resolutionis.

(7) Si propter hoc dicatur quod intellectus abstrahit ab omnibus, contra: Separata a motu et materia sunt simplicia; a simplicibus autem non potest esse resolutio; omnis autem intellectus est per resolutionem universalis a particulari; ergo nullus intellectus potest esse de simplicibus.

(8) Si forte dicatur quod huiusmodi simplicia non intelliguntur nisi per hoc quod habent ordinem ad materiam et motum, sicut motores intelliguntur ex motu et mobili, contra: Quod non contingit intelligi eo modo quo non contingit intelligi, non contingit significari sermone et ratione; ergo a destructione consequentis, quod contingit significari sermone et ratione, contingit eo modo intelligi quo significatur; sed substantiae separatae ut separatae significantur sermone et ratione; ergo ut separatas contingit eas intelligi; non ergo tantum per
35 ordinem ad motum et materiam.

(9) Item, in quocumque contingit invenire universale et particulare, in ipso contingit invenire speciem intelligibilem; in omni eo quod est citra primum contingit invenire universale et particulare; ergo in omnibus quae sunt citra primum, contingit accipere speciem intelligibilem. Prima probatur per hoc quod universale ut uni-
40 versale non est nisi in intellectu; secunda per dictum BOETHII in libro DE TRINITATE et per multas probationes AVICENNAE et ALGAZELIS in PRIMA PHILOSOPHIA. Quorum una est: Quia omnis res, quae est citra primum, est
45 res ordinabilis sub praedicamento, et non ordinatur sub praedicamento nisi per inventionem universalis et particularis.

(10) Praeterea quaeritur de verbo, quod dicit ARISTOTELES in III DE ANIMA: 'Unum autem aliquod esse intelligibile specie est'. Et AVICENNA dicit quod omne intelligibile cum omni intelligibili est idem specie. Hoc enim videtur esse falsum. Species enim intelligibiles differunt secundum intellecta; intellecta autem non sunt unius speciei; ergo videtur quod nec species intelligibiles.

(11) Quaeritur etiam, utrum intellectus noster semper procedat resolvendo prius a posteriori vel etiam componendo prius cum posteriori. Et videtur quod sic. Nos enim habemus intellectum, quo distinguimus unam speciem ab alia per compositionem differentiae cum genere, et distinguimus unum particulare ab alio et alia accidentia individuante speciem in uno quam in alio; ergo videtur quod intellectus procedat componendo. Aut igitur haec compositio procedit usque ad materiam individui, aut sistit in specie specialissima. Si primo modo, tunc intellectus etiam erit particularis, quod est contra BOETHIUM, qui dicit quod universale est dum intelligitur et particulare dum sentitur. Et est contra AVICENNAM dicentem quod in intellectu non est nisi forma denudata a materia et appendiciis materiae. Si secundo
70

modo, tunc numquam cognoscemus aliquam rem nisi in universali; sed scire in universali est scire in potentia; scire autem in particulari est scire in propria natura; ergo scientia nostra semper erit in potentia et numquam
5 erit de re secundum propriam naturam rei.

Solutio: Dicimus quod omne intelligibile secundum quod est intelligibile habet illam simplicitatem quae fit per resolutionem a materia et appendiciis materiae. Sed duplex est materia, scilicet subiecta motui et substans
10 universali. Materia autem quae est subiecta motui non est id quod est res, et est in potentia ad formam quae est pars rei et non totum esse, et propter hoc non praedicatur de re. Materia autem quae substat universali est id quod est res, quia ipsa est hoc particulare demonstra-
15 tum, et forma sua est forma totius et non partis, et propter hoc praedicatur de tota re; et appendicia illius materiae sunt proprietates et accidentia contrahentia et individuante formam, quae est universale super materiam, quae est particulare. Et cum dicitur quod intellectus abstrahit a materia, intelligitur de materia quae est particu-
20 lare, quod patet. Hominem enim non abstrahit intellectus nisi ab hoc homine et illo, et non abstrahit animam ab homine nec abstrahit hominem a semine vel corpore hominis; et similiter abstrahit angelum ab hoc angelo et illo, et similiter animam ab hac anima et illa; et sic de aliis.

Intelligendum tamen est quod alia est separatio rerum secundum rationem diffinitivam considerantem esse et essendi principia, et alia est separatio intellectus
30 possibilis et secundum rationem diffinitivam considerantem principia cognoscendi. Primo enim modo tripliciter separantur res, secundum quod tripliciter sunt. Et propter hoc naturalis diffinitio rem per principia coniungentia ipsam cum materia et motu, quae materia
35 non est id quod est res sicut particulare, sed est subiectum transmutationis et motus, ut patet in diffinitione

carnis, quae ponitur in TERTIO DE ANIMA, ubi dicit ARISTOTELES quod caro est ratio quaedam frigidi et calidi iudicandi in sensitivo tactus. Et propter hoc dicit ARISTOTELES quod non est aliud caro et carnis esse, diffinitio enim dicens quid est caro dicit esse eius in hac ma-
40 teria mixta ex calido et frigido ad actum medii in sensitivo tactus. Et non est ita intelligendum, sicut QUIDAM male dicunt, quod caro sit simplex, cum dicat ARISTOTELES in PRIMO DE GENERATIONE ET CORRUPTIONE quod
45 'caro et os et unaquaeque partium talium', scilicet homoeomerarum, 'est duplex, quemadmodum et aliorum quodlibet in materia speciem habentium, etenim materia dicitur aut species caro aut os'. Mathematica autem sunt ante motum. Quod probatur ex hoc quod ad
50 motum exigitur movens et motum, quae diversa sunt in specie; et talis diversitas non invenitur in quanto secundum quod est quantum. Una pars enim quanti non potest movere, ut alia moveatur, nec punctus movet lineam nec e converso, nec linea superficiem nec super-
55 ficies corpus, nec e converso. Est tamen unumquodque mobile quantum, et propter hoc quantitas est ante motum, et ideo mathematica abstracta sunt a motu, esse tamen ipsorum est in rebus naturalibus mobilibus. Diffinitio ergo dicens quid est quantitas et magnitudo, dicit
60 per ea quae sunt abstracta a motu, igitur non dicit esse ipsius. Et propter hoc dicit PHILOSOPHUS quod aliud est magnitudo et aliud magnitudinis esse. Similiter metaphysica, quae considerant prima entis principia, non accipiunt rem nisi per quiditatem substantialitatis suae, et
65 ideo non considerant materiam ut materiam, sed ut partem substantiae, quae est pars entis, nec formam accipiunt ut formam, sed ut partem substantiae. Esse autem multarum substantiarum est in materia miscibili et mobili, et ideo diffinitio data per principia essentialia
70 rei, quae sunt partes entis, dicit hoc quod est res, sed non rei esse. Et propter hoc dicit ARISTOTELES quod

TMN OPV BZH alp

5 resolvitur] resolvuntur *BZH alp* 15 angelo¹ *om. O* | et¹ ab *add. ZH alp* | et¹ - angelo *om. (hom.) B* 16-17 a posteriori] et posterioris *BZH alp* 25 simplicia] intelligibilia *O* 28 mobili] materia *PBZH alp* 28-29 eo - intelligi *om. (hom.) T* 28 eo modo in *mag. P* 29 quo - intelligi *om. P* *BZH alp* 31 eo] eodem *IV* 33 ut separatae *om. I* 34 contingit] convenit *MNV* 35 et] ad *I* 37 et particulare *om. O* 38 eo] enim *IBZH* a autem *lp*; cf. *Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t. 17, 2 p. 17 v. 20* | citra] extra *TN* circa *M* contra *Z* | contingit] est *H alp* 39 invenire *om. O* 41 Prima probatur] primum patet *TN* prima patet *M* 46 sub²] in *H alp* 54 intellecta intellecta] intelligibilia intelligibilia *B alp* 55 speciei] specierum *TMN* 57-58 componendo] ponendo *I* composito *V* 59 distinguimus] describimus *I* 60 compositionem] comparisonem *B alp* 61 alia] aliqua *B alp* 61-62 accidentia] et *add. I* 62 quam] et *H alp* 65 specie *om. O* 66 etiam *om. TMNO* 66-67 est - Boethium *om. (lac.) B* 68 et particulare] particulare autem *BZ* singulare vero *II* particulare vero *alp* 69 quod - intellectu] universale in *mag. H* *om. Z* | in intellectu *om. B alp*

1 quidam: Cf. Algazel, Metaph. pars 2 tr. 5 c. 2 (ed. Muckle p. 184 v. 13 p. 185 v. 3); supra p. 429 v. 25, p. 430 v. 59sq. Quoad intellectum angelicum cf. *Alb., De IV coaeq. tr. 4 q. 24 a. 2* (Ed. Paris. t. 34 p. 475b, p. 480a, p. 481a). - 38-39 in - particulare: Cf. *Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t. 17, 2 p. 17 v. 19-22* cum nota. - 41-42 universale - intellectu: Cf. Algazel, Metaph. pars 1 tr. 1 div. 2 iud. 1 (ed. Muckle p. 27 v. 5-6, p. 28 v. 23-24). - 43 Boeth., De trin. c. 2 (ed. Moreschini p. 170 v. 102-104). Cf. *Alb., Summa I. Ed. Colon. t. 34, 1 p. 101 v. 61* cum nota; De causis et proc. univ. Ed. Colon. t. 17, 2 p. 17 v. 19-22. - 44 Avic., Philos. prima tr. 8 c. 3 (ed. Van Riet p. 395 v. 12sq.; c. 4 (p. 397 v. 55sq.); c. 5 (p. 411 v. 39-44). Cf. *Alb., Summa I. Ed. Colon. t. 34, 1 p. 102 v. 29*. | Algazel, Metaph. pars 1 tr. 1 iud. 2 (ed. Muckle p. 29 v. 26-28); tr. 3 (p. 62 v. 4sq.); tr. 4 (p. 90 v. 2sq.); tr. 5 (p. 120 v. 6-9). Cf. *Alb., Summa I. Ed. Colon. t. 34, 1 p. 102 v. 29*. - 49-50 Arist., De anima 1.3 c. 4 (429 b 28); transl. vetus: *Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 201 v. 83, p. 202 v. 6-8*. Cf. Anon., Lectura in librum De anima (ed. Gauthier p. 446: text. Arist.). - 51 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 3 (ed. Van Riet p. 106 v. 54-60). - 67 Boeth., De cons. phil. 1.5 prosa 6 n. 36 (ed. Moreschini p. 160 v. 132-134); cf. id., Contra Eut. et Nest. c. 3 (ed. Moreschini p. 216 v. 200-201); In Isag. Porph. Ed. II 1.1 c. 11 (PL 64, 85D; CSEL 48 p. 167 v. 5-6). *Alb., De V univ. Ed. Colon. t. 1, 1 p. 10 v. 4*. 5; Super Dion. De div. nom. Ed. Colon. t. 37 p. 237 v. 7-8 cum nota; De intell. et int. 1.1 tr. 2 c. 1 (Ed. Paris. t. 9 p. 490a); supra

TMN OPV BZH alp

21 1 f. 77vb

1 numquam] non *BZH alp* | cognoscemus] concedemus *T* cognoscimus *O* | aliquam] aliam *BZH alp* corr. *H* 5 de] in *TMN* | propriam *om. I* 6 de duplici materia. Solutio nota *mag. I* 8 per resolutionem *om. O* 11 id] idem *TN* 12 non¹] est *add. BZH alp* | totum] tantum *TMN* | esse *om. BZH alp* 21 enim non *inv. I* non *V* 22 et¹] ab *add. BZH alp* 24 vel] et *PV* et a *BZH alp* 35 est² *om. I* | sicut *om. PBZH alp* | particulare] particularis *BZH alp* | est³ *om. P BZH alp* 38 Quid sit caro nota *mag. T* diffinitio carnis et similiter alia naturalia diffiniuntur nota *mag. M* 38-40 caro quod in *mag. P* 40-41 diffinitio - eius *om. BZH alp* 41 dicit] quid est *add. P* 44 simplex] simpliciter *I* 45 primo] libro *BZH alp* praem. *lp* quo *V* 46 talium, scilicet *om. YZH* 46-47 homoeomerarum] omiomerarum *TMN OP* omiomerarum *V* homogeneiarum *H alp* homogeneiarum omiomerarum (scilicet *add. Z*) *BZ* 48 speciem] species *P BZH alp* | habentium] habituum *BZH alp* 49 dicitur] dividitur *BZH alp* | aut¹] et *Arist. Lat.* 50 probatur] patet *OP* *BZH alp* 51 diversa] divisa *H alp* 52 diversitas] divisio sive *praem. H alp* 54 movere] moveri *BZH alp* 59-60 Diffinitio] distinctio *BZH alp* 60 dicit] dicit *M O BZH alp* 62 Philosophus] aristoteles *T* 63 aliud] est *add. TMN Z om. V* 64 principia *TN* predicamenta *et. codd., edd.*; cf. *Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 201 v. 98-99, p. 201 v. 1*. - 62 Arist., De anima 1.3 c. 4 (429 b 10); transl. vetus: *Alb., ibid. p. 199 v. 83, 83-84, p. 200 v. 2*. - 63-72 Similiter - esse: Cf. *Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 201 v. 24-34*. - 72 Arist., De anima 1.3

37-38 Arist., De anima 1.3 c. 4 (429 b 13-16); transl. vetus: *Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 199 v. 86-87, p. 200 v. 45-60*. - 39-40 Arist., ibid. (429 b 12-13); transl. vetus: *Alb., ibid. p. 199 v. 86, p. 200 v. 17-20*. - 40-43 diffinitio - tactus: Cf. *Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 200 v. 58-60*: '... diffinitur caro, et dicitur, quod medians in tactu proportionaliter commixtum ex calido, frigido, unido et sicco est caro'. - 43-49 Et - os: Cf. *Alb., Phys. Ed. Colon. t. 4 p. 177 v. 33-42*. - 43 quidam: Alluditur ad opinionem Democriti: Cf. *Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t. 5, 2 p. 120 v. 44-64, 74-80*. - 44-45 Arist., De gen. et corr. 1.1 c. 5 (321 b 19-22); transl. vetus: *Arist. Lat. IX, 1 p. 30 v. 13-15*. Cf. *Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t. 5, 2 p. 144 v. 63-64, p. 145 v. 8-17*. - 49-50 Mathematica - motum: Cf. Boeth., De trin. c. 2 (ed. Moreschini p. 169 v. 73-76). - 59-62 Diffinitio - ipsius: Cf. *Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 200 v. 98-99, p. 201 v. 1*. - 62 Arist., De anima 1.3 c. 4 (429 b 10); transl. vetus: *Alb., ibid. p. 199 v. 83, 83-84, p. 200 v. 2*. - 63-72 Similiter - esse: Cf. *Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 201 v. 24-34*. - 72 Arist., De anima 1.3

‘aliud est aqua et aquae esse’, accipiens aquam secundum quod est substantia considerata a metaphysico per partes entis, quae sunt materia et forma, secundum quod reducuntur ad substantiam. Et sicut est in diffinitionibus subiectorum, sic est in diffinitionibus passionum. Et propter hoc idem est motus et motus esse, et idem simum et simi esse; sed aliud est rectum et recti esse, et aliud est multum et multi esse, et sic de aliis. Diffinitio autem quae est per principia cognoscendi, datur per formas abstractas a particulari, quae sunt genus et differentia. Ex his enim cognoscimus unumquodque aliorum.

(1) Ad primum ergo dicendum quod denudatio, quae est a materia, quae est particulare, fit ab omnibus; separatae enim substantiae particulares sunt, et intellectus agit in eis universalitatem accipiendo naturam communem in ipsis, sicut abstrahitur intellectus angeli ab hoc angelo et illo. Similiter naturalia licet coniuncta sint materiae, quae est subiectum motus in ratione sua diffinitiva, tamen separata sunt a materia, quae est particulare. Non enim consideratur haec caro vel illa, sed caro in communi.

(2) Ad aliud dicendum quod materia non potest abstrahi ab intellectu entis, ut supra dictum est, et contrahitur sub ente per privationem formae. Et haec est ratio materiae in communi, quam abstrahit intellectus ab hac et illa materia.

(3) Ad aliud dicendum quod intelligentiae habent materiam, quae est particulare, quae a BOETHIO vocatur ‘id quod est’, et ab hac abstrahitur intentio communis, quae est obiectum intellectus.

(4) Sequens autem concedimus de plano.

(5) Ad aliud dicimus quod illa distinctio specierum non habet locum in intellectu speculativo, sed si sunt

species compositionis, sunt in intellectu practico in mechanicis, qui formas quas habet, componit cum materia.

(6) Ad aliud dicendum quod separata non sunt adeo simplicia, quin sit in eis accipere universale et particulare, ut supra docuimus.

(7) Ad aliud dicendum quod nihil praeter primum est adeo simplex, quin in ipso sit accipere naturam universalis et particularis. Et hoc dico de his quae perfecta sunt in natura, sicut substantiae sensibiles et separatae; licet igitur separata sint simplicia modo quodam, tamen sunt composita modo alio, qui ambo modi supra expositi sunt, et ideo ab ipsis potest fieri resolutio.

(8) Ad aliud dicendum quod in veritate hoc verum est quod nullam habemus scientiam secundum naturam de eo quod nullo modo est in sensu. Sed in sensu sunt res per se et per accidens. Et per se duobus modis: secundum sensibile commune et proprium. Per accidens etiam duobus modis, scilicet immediate et mediate; per album enim accipimus filium Deonis, eo quod filio Deonis accidit album. Accipimus etiam animam filii Deonis, quae est forma ipsius, et hoc per medium. Et propter hoc multipliciter contingit intelligi res, quae multipliciter sunt in sensu; licet enim per motum veniamus in motorem, tamen cum illo accipimus substantiam motoris; et quia illa est immobilis, accipimus eam simplicem et separatam. Sunt tamen quidam dicentes quod non omnis nostra scientia oritur a sensu, et dicunt quod anima potius impeditur a sensu in nobilissimo modo sciendi. Sed hoc est contrarium philosophiae ARISTOTELIS. Dicit enim quod destructo sensu perit demonstratio sensus; et in METAPHYSICA dicit quod dilectio sensuum est signum naturalis desiderii sciendi in omnibus hominibus, et IBIDEM dicit quod experimentum principiorum scientiae accipitur a memoria et sensu. Et

nos videmus quod caeci et surdi fere indisciplinabiles sunt. Concedimus tamen bene quod scientia quae est per revelationem, est alio modo quam per sensum, sicut est in prophetiis et in illuminationibus, quae fiunt a deo, de quibus non est intentio ad praesens.

(9) Ad aliud concedimus plane quod in omni eo quod est citra primum, est universale et particulare, et hoc dico de subsistentibus perfectis. In principiis autem eorum non est necesse, universalis enim non est universale sicut nec formae est forma vel materiae materia, quia aliter esset abire in infinitum.

Si autem quaeritur, quid sit illud intelligibile quod AVICENNA dicit esse nudum per se a materia et non denudatum ab intellectu, dicimus quod hoc est solus uniuscuiusque intellectus, eo quod intellectus convertitur super essentiam suam, et hoc quando intelligit uniuscuiusque proprium intellectum. Si autem accipit hoc commune quod est intellectus, abstrahit sine dubio a particularibus intellectibus eo modo quo dictum est. Individuantia enim sunt illa quae dicuntur appendicia materiae, a quibus separari necesse est commune secundum quod commune est.

(10) Ad id quod ulterius quaeritur, dicendum quod omne intelligibile cum omni intelligibili est unum in specie quadam. Habet enim intelligibile duas comparationes, scilicet ad intellectum agentem, cuius actu efficitur intelligibile, qui actus est species ens in omni intelligibili secundum quod est intelligibile, sicut actus lucis est actus et species omnis coloris visibilis, et sic omne intelligibile est unum specie agentis intellectus, sicut omnis color visibilis est unus specie lucis. Aliam habet comparationem ad rem, cuius est species, et sic diversa sunt intelligibilia sicut diversae sunt res, sicut etiam differunt colores secundum suum esse materiale quod habent in coloratis, sed diversitatem hanc non habent ex relatione ad intellectum, sicut nec colores suam habent diversitatem ex relatione ad visum.

Et sic patet solutio trium quaestionum, quae possunt fieri, quarum duas facit ARISTOTELES in libro DE ANIMA,

quarum prima est: Quia cum ‘intelligere sit pati aliquid’, et ‘pati est secundum aliquid commune’ cum faciente, quid commune habeat intellectus cum speciebus facientibus ipsum in actu, praecipue cum secundum Anaxagoram bene dicentem in hoc ‘intellectus sit simplex et impassibilis et nulli nihil habet commune’. Solutio enim illius est quod intellectus quidem simplex est per remotionem a materia contrariorum, et est impassibilis actu contrariorum et nulli nihil habet commune physice, sed tamen potentiam habet communem cum ipsis speciebus agentibus, quae potentia est ad speciem et actum agentis intellectus, et propter hoc ‘intellectus est intelligibilia in potentia quodammodo’.

Secunda quaestio est, si intellectus intelligat se, utrum intelligat se sicut alia intelligibilia, aut alio modo. Et patet quod ipse per speciem agentis intelligit intelligibilia et per speciem eiusdem intelligit se, eo quod species agentis facit actu intelligibilia et intellectum possibilem, ut supra probatum est.

Tertia quaestio apponimus nos, cuius solutio iam habita est, scilicet quod intelligibilia cum sint multa, sunt tamen perfectiones unius potentiae, eo quod perficiunt actu uno, sicut etiam colores cum sint multi, sunt perfectiones unius potentiae, scilicet visus, quia omnes movent visum secundum actum lucidi. Dicit tamen PHILOSOPHUS quod ‘aliter se habente’ intellectu intelligit anima naturalia et mathematica et metaphysica. In naturalibus enim est intelligentia sicut extensa. Naturalia enim et esse naturalium accipitur eodem modo, scilicet in his quae per se phantasmata faciunt, hoc est in motu et materia subiecta contrariis sensibilibus. Mathematica autem et metaphysica accipit primo secundum esse in naturalibus, quae per se phantasmata faciunt, et circumflectitur ab esse ad essentias eorum diffinitivas, quae sunt supra naturalia et ante ipsa, et propter hoc mathematica secundum essentiam invenit ante motum. Metaphysica autem secundum suam essentiam invenit in partibus et speciebus entis.

(11) Ad ultimum dicendum quod intellectus procedit componendo et resolvendo. Et procedit etiam usque ad

TMN OPV BZH alp 48 I f. 78ra

1–2 secundum quod prout *H alp* 2 metaphysico metaphysica *I V* meth^{eo} *P* mathematico *BZH a* 5 subiectorum – diffinitionibus *om. (hom.) TMN V* | diffinitionibus | diffinitio *BZH alp* 7 idem] est *add. BZH alp* 8 est *om. BZH alp* 14 est²] a *add. I* per *add. B* | particulare] particularis *H alp* 20 separata] separabilia *TMN* 20–21 particulare] particularis *H alp* 21 enim *sup. lin. P* *om. BZH alp* 25 per privationem] et privatione *BZH alp* 29 quae²] et *H alp* 30 ab *om. I* 33 dicimus] dicendum *OV BZH alp* | distinctio] diffinitio *BZH a* divisio *lp* 36 habet] habent *BZH a* | componit] componunt *BZH* 38 simplicia] separata *H alp om. BZ* 39 docuimus] diximus *OV* 41 quin] quando *I* | sit] est *I* | naturam] materiam *BZH alp* 44 igitur] ergo *I* | modo quodam] quodammodo *OV H alp* 45–46 qui – resolutio *om. I* 51–52 secundum – modis *om. (hom.) TMN* 53 Deonis] dyarii *H* dyarii *a* Diaris *lp* 54 Deonis] diarii *H* dyarii *a* Diaris *lp* | accidit album] album accidit *BZH alp* 55 Deonis] dyarii *H a* Diaris *lp* 56–57 contingit – multipliciter *om. (hom.) TMN* 56 intelligi] intelligere *BZH alp* 60 61 dicentes] qui dicunt *BZH alp* 61 non *om. Y* 64 destructo] aliquo *add. TMN* 65 demonstratio] illius *add. TMN* sensibilis illius *add. lp* 65–66 dilectio] delectatio *BZH alp* 67 experimentum] exemplum *BZH alp*

24 Supra p. 443 v. 23–24, p. 443 v. 26sq., p. 445 v. 13sq. – 29 Boeth., De hebdom. (ed. Moerschlini p. 188 v. 32–33). – 39 Supra p. 444 v. 38sq., supra v. 28sq. – 45 Supra p. 445 v. 6sq. – 51–54 Per – album: Arist., De anima I.2 c. 6 (418 a 20–23); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 102 v. 79–80, p. 104 v. 14–31 cum nota 19 (app. I et II); cf. De nat. et orig. an. Ed. Colon. t. 12 p. 38 nota 27 (app. II); supra p. 259 v. 27sq., p. 261 v. 21sq. – 60 quidam: Plato et Stoici sive Platonici, cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 190 v. 74–p. 191 v. 22; Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 87 v. 36sq., v. 72sq., p. 88 v. 9sq., v. 39, p. 89 v. 1sq., v. 32sq.; Anal. post. I.2 tr. 5 c. 1 (Ed. Paris. t. 2 p. 228b). – 64 Impr.: Arist., Anal. post. I.2 c. 19 (99 b 34–100 a 9); transl. Iacobi: Arist. Lat. IV, 1–4 p. 105 v. 9–p. 106 v. 3; cf. Metaph. I.1 c. 9 (992 b 24sq.). Alb., Anal. post. I.2 tr. 5 c. 1 (Ed. Paris. t. 2 p. 229b–p. 230b); Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 87 v. 83sq., v. 36sq. U. Dähnert, Erkenntnislehre des Albertus Magnus, 25–26. | Dicit: Arist., Anal. post. I.1 c. 18 (81 a 38–40); transl. Iacobi: Arist. Lat. IV, 1–4 p. 40 v. 4–6. Cf. Alb., Anal. post. I.1 tr. 4 c. 7 (Ed. Paris. t. 2 p. 104b); De IV coaeq. tr. 4 q. 24 a. 2 (Ed. Paris. t. 34 p. 481a). Auct. Arist. (ed. Hamesse p. 317 n. 70). – 65 Arist., Metaph. I.1 c. 1 (980 a 21–22). Cf. Alb., Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 6 v. 86.80–84. – 67 Arist., ibid. (980 b 28–981 a 3). Cf. Alb., ibid. p. 10 v. 79–81.52–p. 11 v. 25; supra

TMN OPV BZH alp 71 I f. 78rb

1 fere] omnes *add. B alp* 4 est] etiam *H alp* 6 concedimus] dicimus *TMN* 10 vel] nec *BZH alp* 12 quid] quod *TMN PV* 14 solus] salus *BZH alp* 17 intellectum *om. BZH alp* 19 intellectibus] intelligibilibus *BZH alp* 20 dicuntur] dicunt *I* | appendicia] appendencia *I* 24 cum] est *V om. TMN* 26 ad *sup. lin. I* | actu] actus *I* 27 ens] eius *O corr. P* *om. lp* 32 sunt *om. I* 36 sicut] si *I H corr. H* | sed *M OPV BZ* 40 prima] una *BZH alp* | Quia] queritur *TMN O* quod *H alp* 41–42 faciente] fantasia *BZH alp* 45 impassibilis] possibilis *H alp corr. H* | et²] etiam *BZH alp om. V* 46 est² *om. BZH a* 52 intelligibilia] intelligentia *TMN P corr. P* *B a* | in potentia *om. TMN* | quodammodo] quoddam modo *I* 53 intellectus] intelligit *P* | intelligat] intelligit *TMN OPV BZ* 56 speciem eiusdem *inv. BZ* eandem speciem *H alp* 61 perficiunt] perficiuntur *P BZH alp* 63 omnes] colores *TMN* 65 anima] omnia *H alp* 66 et mathematica] et meth^{eo} *in marg. P* | mathematica] mechanica *O mathematicalia (et sic deinceps) H* | et metaphysica *om. V BZH alp* | metaphysica] mathematica *P corr. O* 67 sicut] sic *B alp* | Naturalia] naturale *BZH alp* 68 accipitur] accipit *OV BZH* 70 autem] vero *O BZH alp om. P* 71 primo] modo *add. BZH alp* 72 circumflectitur] conlectitur *BZH a* reflectitur *lp* 74 hoc *om. P BZH a* 75 Metaphysica] Mathematica *I* naturalia *lp om. BZH a*

2–4 Concedimus – deo: Cf. supra p. 428 v. 58sq. – 13 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 6 (ed. Van Riet p. 134 v. 41–44); cf. Philos. prima tr. 3 c. 8 (ed. Van Riet p. 160 v. 99–1). – 39–40 Arist., De anima I.3 c. 4 (429 b 22–25); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 201 v. 80–81.62–76. – 51–52 Arist., ibid. (429 b 30–31); transl. vetus: Alb., ibid. p. 201 v. 84. p. 202 v. 34–38. – 53 Arist., ibid. (429 b 26–29); transl. vetus: Alb., ibid. p. 201 v. 82–83.77sq. – 58 Supra p. 419 v. 73–p. 422 v. 46. – 59 Supra p. 23–39, p. 445 v. 33–p. 446 v. 4. – 64 Arist., De anima I.3 c. 4 (429 b 28–29); transl. vetus: Alb., ibid. p. 201 v. 84. p. 202 v. 34–38.

individuum componendo, sed hoc est per reflexionem ad sensum, non quod particulare ut particulare sit in intellectu, sed quod anima rationalis universale per individuantia comparat ad materiam, et tunc accipit ipsum secundum propriam naturam rei; licet enim intellectus accipiat universale, ipse tamen potest coartare ipsum per differentiam quidem ad speciem et per comparationem ad individuantia ad materiam.

⟨2. De diversitate intelligibilium⟩

Secundo quaeritur de diversitate intelligibilium.

(1) Dividit enim ARISTOTELES intelligibile in simplex et compositum, dicens quod 'intelligentia indivisibilium in his est circa quae non est falsum, in quibus autem falsum et verum est, compositio quaedam iam intellectuum est sicut eorum quae insunt'. Et vocat intelligentiam actum intellectus, et indivisibilia vocat incomplexa.

(2) Sed tunc quaeritur, quare dicit illam intelligentiam esse in his, in quibus non est falsum, cum nec verum sit in talibus, sicut ipse innuit in sequenti verbo, cum dicit: 'In quibus autem falsum et verum est, compositio quaedam intellectuum est sicut eorum quae insunt', scilicet sicut praedicata insunt subiectis. Similiter in PRAEDICAMENTIS dicit quod 'singulum incomplexorum ipsum quidem secundum se neque verum neque falsum est'; ergo videtur quod intelligentia indivisibilium sit in his in quibus nec est falsum neque verum. De compositis autem dicit ARISTOTELES quod 'factorum et futurorum tempus intellectus componens est. Falsum enim in compositione semper est: et namque si album falso composueris; contingit enim secundum divisionem dicere omnia', sicut et secundum affirmationem, supple, simili-

liter secundum quodlibet tempus, sicut 'quod albus est Deon et erat et erit. Unum autem faciens hoc intellectus est unumquodque'. Hoc autem ARISTOTELES probat per simile sumptum ab Empedocle. In prima enim mundi constitutione quando concordia omnia reduxerat in primum mixtum, 'capita', idest principia, 'membrorum germanorum', idest quae concordia conducit in unum corpus, fuerunt 'sine cervice', idest sine colligantia, quae 'postea' universali lite dividente mixtum et particulari 'amicitia' congregante ea quae habent germanitatem, in unum corpus 'sunt composita'. Sic etiam intelligentia indivisibilium est sine colligantia compositionis, sed intellectus componens unum facit componendo de his quae habent germanitatem, sicut homo et animal, cum dicit homo est animal, et diametros est asymmetros, et Aethiops est niger. Et dividit germanitatem non habentia | dicendo diametros non est symmetros, et homo non est asinus. Si aliter autem fiat compositio et divisio, tunc crit intellectus falsus.

(3) Sed contra hoc obicitur. Tempus enim est de constituentibus particulare secundum quod est particulare; intellectus autem non est particularis; ergo intellectus non est factorum et futurorum et praesentium.

(4) Item PROBATUM EST quod intelligibile est universale; universale autem remotum est ab omni tempore; cum igitur compositio intellectus non fiat nisi ex universalibus, erit compositio intellectus remota ab omni differentia temporis.

(5) Praeterea quaeritur de hoc quod dicit quod 'intellectus est unum faciens unumquodque horum'. Per hoc enim videtur quod compositio sit ab intellectu et non a rebus compositis.

(6) Et hoc videtur inconveniens, quia 'in eo quod res est vel non est, oratio vera vel falsa est'. Similiter si

componantur ea quae secundum rem non sunt composita, erit compositio falsa; et sic videtur compositio et divisio esse a rebus et non ab intellectu.

(7) Praeterea quaeritur de hoc quod dicit ARISTOTELES tractans de intelligibili: 'Indivisibile autem quoniam dupliciter, potentia aut actu est, nihil prohibet et intelligere', supple, dupliciter esse divisibile, scilicet potentia aut actu; et hoc 'cum' in 'longitudinem' divisibile 'intelligat'. Hoc est linea actu est indivisa, qui actus est continuatio ad punctum, et propter hoc si mensuratur ut indivisa, mensurabitur uno indiviso. Potentia autem est linea divisa, et ideo si sic mensuratur, mensurabitur pluribus et divisis. Similiter est in intellectu propositionis. Actus enim propositio est una, qui actus est unio compositionis, et ideo tempus quod sic determinat eam, est unum indivisum. Potentia autem est propositio plura, et si dividatur, fiet actu plura. Et similiter tempus potentia est divisibile secundum utrumque terminorum. Vocat autem ARISTOTELES propositionem | longitudinem, quia similiter longitudini divisibilis et indivisibilis est. Et hoc INTENDIT in his verbis: 'Indivisibilis enim', scilicet intellectus compositus, 'actualiter est et in tempore indivisibili. Similiter enim tempus divisibile et indivisibile longitudini est', idest propositioni, quae protenditur inter duos terminos, scilicet subiectum et praedicatum, et unitur in compositione per modum continui, cui compositioni adiacet tempus divisibile et indivisibile sicut ipsa propositio. Sicut autem in continuo non sunt partes actu, sic etiam in medio, quod est compositio propositionis, non sunt termini in actu proprio, sed in actu compositionis et totius. Et hoc intendit ARISTOTELES, cum dicit: 'Non igitur est dicere aliquid in medio intelligere utrumque; non enim esset nisi dividatur, sed aut potentia. Seorsum autem intellectus utrumque dividit et tempus simul, tunc autem est ut in longitudine; si vero est sicut ex utrisque, et tempore quod

est in utrisque'. Hoc est in medio, quod est compositio, non contingit dicere aliquem intelligere divisim utrumque in actu proprio, non enim esset, supple, in actu proprio, nisi actualiter divideretur, sed potentia tantum contingit ipsa intelligi in medio, quod est compositio. Sed tamen quandoque intellectus seorsum utrumque dividit, et tunc dividit etiam tempus, scilicet quod non uno tempore intelliguntur, et tunc est in propositione sicut in longitudine, scilicet divisio et indivisio. Si vero est intellectus unus compositus sicut ex utrisque, tunc etiam est in tempore uno, quod est in utrisque.

Postea dicit ARISTOTELES quod ipsa 'anima' intellectiva 'intelligit in indivisibili', scilicet specie compositionis, 'et in indivisibili tempore id quod non secundum quantitatem est indivisibile, sed specie', hoc est forma compositionis; sed tamen id quod intelligit, et tempus in quo intelligit, sunt divisibilia secundum accidens, hoc est potentia, et non sunt divisibilia in quantum sunt illa, idest in quantum sunt hoc quod sunt, quia hoc quod sunt, sunt ab actu compositionis, et sic indivisibilia sunt. Quia etiam his, licet sint discreta, inest aliquod divisibile potentia, sed forte non separabile, hoc est non separatum secundum actum, et hoc facit tempus unum et longitudinem unam in continuis, quia similiter est in omni continuo et tempore et longitudine. Sed punctum est divisio active, hoc est dividens, et propter hoc ipsum monstratur indivisibile, quia id quod est dividens, non potest esse divisibile, et propter hoc diffinitur privative, cum dicitur 'punctus est cui pars non est'.

QUIDAM autem omnino aliter exponunt istam litteram, quorum expositionem prosequi longum est. Et quia praehabita magis compctit litterae, ideo secundum ipsam sic obicitur: Quicumque intellectus est propositionis, ipse idem est praedicatus et subiecti; aut ergo uno actu aut duobus. Si uno, aut secundum ordinem, aut aequaliter super utrumque. Si primo modo, tunc cum

TYMN OPV BZH alp 48 hinc usque ad p. 454 v. 34 def. N

1 sed] et BZH alp | per] propter BZH alp 3 quod om. BZH alp | universale] universaliter V BZH a 3-4 per - comparat] comparat per (per om. Z) iudicium BZH alp 4 materiam] naturam BZ alp 7 et] non add. I 7-8 comparisonem] compositionem H alp 9 De - intelligibilium (xxii add. B) inscr. et iter. in marg. I' in marg. O inscr. B De diversitate intellectuum .83. in marg. I' 196^a in marg. B' Queritur (Q.) Articulus II. lp) de diversitate intelligibilium inscr. alp def. MNPV ZH 11 in] secundum BHZ alp 14 est om. BZH alp 14-15 intellectuum] intelligibilium BZH alp 17 quare] que a om. I PBZ 21 intellectuum] intelligibilium BZH alp | sicut] scilicet praem. BZH add. alp | insunt] sunt I 22 praedicata] predicamenta B alp 24 quidem om. BZH alp 25 indivisibilium] etiam divisibilium BZH alp | sit] sunt I 33 Unum Arist. Lat.; cf. infra v. 61 unus codd., edd. 35 prima] propria TYMN ipsa BZH alp 38 idest] in BZH a exp. II om. lp 39 fuerunt] fuerit I PV 41 amicitia] a materia BZH a | ea] can BZH a 45 quae - germanitatem om. H alp 45-46 cum - animal iter. I 46 est¹] et PBZH corr. H' a | est²] esse BZ a 47 non om. I 48 dicendo] dicens H alp | symmetros] assimetros H alp 51 Sed] Si I | obicitur] obiciatur I 55 intelligibile] intelligere BZH alp 61 unum sublin. P' om. BZH alp

11-16 Dividit - incomplexa: Cf. Ioh. de Mechlina, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 7 (ed. Pattin p. 74 v. 71-74). 11-15 Arist., De anima l. 3 c. 6 (430 a 26-28); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 207 v. 54-55. 23-41. - 19 Arist., ibid. (430 a 27-28); transl. vetus: Alb., ibid. p. 207 v. 54-55. 33-41 - 22-23 Arist., Cat. c. 4 (2 a 8-10); transl. ant.: Arist. Lat. I, 1-5 p. 4 v. 7-9. Cf. Alb., De praedic. tr. 1 c. 7 (Ed. Paris. t. 1 p. 165a-b). - 26-28 De - est: Cf. Ioh. de Mechlina, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 7 (ed. Pattin p. 74 v. 97-98). - 27 Arist., De anima l. 3 c. 6 (430 a 31-b 6); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 207 v. 57-59, p. 208 v. 22-60. - 34-50 Hoc - falsus: Cf. Ioh. de Mechlina, Tract. de homine l. 4 tr. 5 c. 7 (ed. Pattin p. 74 v. 75-83). - 34 Arist., ibid. (430 a 28-30); transl. vetus: Alb., ibid. p. 207 v. 55-56. 42-48. 51-53 Tempus - particulare: Cf. supra p. 440 v. 34. - 53-54 intellectus - praesentium: Cf. Arist., ibid. (430 a 31-b 1); transl. vetus: Alb., ibid. p. 207 v. 57, p. 208 v. 22-23. Anon., Lectura in librum De anima (ed. Gauthier p. 476; text. Arist.): 'Factorum autem et futurorum tempus ante intelligens et componens'. - 55 Supra p. 443 v. 8sq. - 60 Arist., ibid. (430 b 5-6); transl. vetus: Alb., ibid. p. 207 v. 59, p. 208 v. 58-60. 64-65 in - est: Arist., Cat. c. 5 (4 b 8-10); transl. ant.: Arist. Lat. I, 1-5 p. 13 v. 9-11: 'Eo enim quo res est vel non est, eo oratio vel vera vel falsa dicitur, non eo quod ipsa susceptibilis est contrarii'. Cf. id., Peri herm. c. 9 (18 a 28-29); transl. Boethii: Arist. Lat. II, 1-2 p. 13 v. 12-13: 'In his ergo quae sunt et facta sunt necesse est affirmationem vel negationem veram vel falsam esse'. Alb., De praedic. tr. 2 c. 13 (Ed. Paris. t. 1 p. 191a-p. 193b); Peri herm. l. 1 tr. 5 c. 3

TYM OPV BZH alp 19 I f. 78va

5 Indivisibile] divisibile TYM 6 dupliciter] duplex PBZH est duplex alp | potentia] primo BZH a alias potentia al. lect. sup. lin. H' aut praem. lp var. lect. Arist. Lat. 6-7 intelligere] intelligibile OPV 7 supple] supra BZH corr. H' om. O | dupliciter] duplex I | dupliciter esse] erit dupliciter BZH alp | esse] erit PV | divisibile] indivisibile B alp om. II 8 cum] est IM est cum BZH alp 9 qui] quia BZH a 11 ut] et I om. M lp | indivisa] divisa OP corr. P' BZH a 13 divisim] diversis O | est sup. lin. P' om. BZH a | in] cum PBZH a om. V 14 unio] unius TYM 16-17 plura] plures H alp 20 longitudini] longum P corr. in marg. P' BZH alp 29 sic] sicut I 32 Non] cum O | igitur] ergo I enim PV BZH alp 35 ut om. BZH alp 38 divisim] divisum PBZH alp 39-40 non - proprio om. (hom.) Y 39 supple] super O corr. in marg. O' om. H alp 41 ipsa] ipsas M PV B alp 44 intelliguntur] intelligitur H alp 49 in sup. lin. I om. H 52 sed] sive BZH a | quod om. I 52-53 et intelligit om. (hom.) I 53 divisibilia] indivisibilia V BZH alp 53-54 secundum - divisibilia om. (hom.) BH alp 55 idest] scilicet BZH alp | sunt¹ om. PBZH alp 58-59 separatim] separatim IY 63 monstratur] monstretur PV monstratur corr. in marg. P' om. BZ 67 est in marg. P' esset H alp 72 tunc] illud add. BZH alp

4-5 Arist., De anima l. 3 c. 6 (430 b 6-8); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 207 v. 59-60, p. 208 v. 61-72. Cf. Anon., Lectura in librum De anima (ed. Gauthier p. 476; text. Arist.): 'Indivisibile autem quoniam dupliciter, aut potentia aut actu, nichil prohibet intelligere indivisibile, cum intelligat longitudinem'. - 19 Vide notam ad v. 21. - 21 Arist., ibid. (430 b 8-10); transl. vetus: Alb., ibid. p. 207 v. 60-61, p. 208 v. 72-83. - 31-32 Arist., ibid. (430 b 10-14); transl. vetus: Alb., ibid. p. 207 v. 61-63, p. 208 v. 84-85, p. 209 v. 7. - 48 Arist., ibid. (430 b 14-15); transl. vetus: Alb., ibid. p. 207 v. 63-64, p. 209 v. 8-19. - 52-64 sed - privative: Arist., ibid. (430 b 16-21); transl. vetus: Alb., ibid. p. 207 v. 64-67, p. 209 v. 20-82. - 65 dicitur: Euclid., Elementa l. 1 diff. 1; transl. Adelardi versio I (ed. Busard p. 31 v. 3). Alb., Super Euclidem l. 1 diff. 1 (Wien, Bibl. des Dominikanerkl. 80/45 f. 105v; ed. Tummers p. 4 v. 23-p. 5 v. 9). - 66 Quidam: Fortasse expositores ab Averr., De anima l. 3 comm. 20 (GCAA VI, 144-145).

in ordine sit prius et posterius, non erit simul in indivisibili tempore, et hoc est contra litteram. Si autem est secundo modo, ergo unus actus numero simul terminabitur ad duos terminos, quod est etiam impossibile.

(8) Praeterea, secundum praehabitam litteram aliquid est in propositione ut punctum continuans in continuo, et aliquid est ut partes continuatae. Continuum enim est, cuius partes ad punctum copulantur. Quaeratur ergo, quid sit illud. Et videtur quod nihil. Dicitur enim in PRIMO DE ANIMA, et habitum est SUPRA in reprehensione Platonis, quod intelligibilia potius habent similitudinem cum discretis quam cum continuis. In discretis autem non est aliquid continuans nec continuatum.

(9) Praeterea quaeritur de intellectu contrariorum. Cum enim intellectus dicit album et nigrum esse contraria, contrarietas non est nisi inter duo contraria; ergo iudicium contrarietatis non est nisi utrumque contrarium sit in intellectu simul; et hoc videtur esse contranaturam contrariorum quod simul insint in aliquo. Item, AVICENNA dicit quod intellectus ut fides est contrariorum simul.

(10) Praeterea, utrumque contrariorum potentia est in intellectu antequam sciat; ergo cum apprehendit ea, utrumque inest actu; et sic contraria iterum insunt simul.

(11) Sed contra: Aut contraria intelliguntur sub ratione contrariorum, aut non. Si non, tunc non intelliguntur ut contraria. Si sic, cum igitur ratio contrariorum sit mutuo se expellere ab eodem susceptibili, intelliguntur contraria ut mutuo se expellentia a susceptibili, quod est intellectus, et sic si unum inheret, alterum non inheret.

(12) Praeterea quaeritur de intellectu diffinitionis, de quo dicit ARISTOTELES quod 'dictio aliquid de aliquo sicut affirmatio aut vera aut falsa omnis est. Intellectus autem non omnis, sed qui est ipsius quid est, secundum

quod aliquid erat esse, verus est'; ergo intellectus diffinitionis | verus est; verum autem non est nisi in compositione praedicati ad subiectum; ergo videtur quod in diffinitione sit huiusmodi compositio, quod falsum est.

(13) Praeterea, diffinitio est unum et non multa, ut habetur in I PERI HERMENEIAS et in VII METAPHYSICAE; ergo intellectus diffinitionis est de numero indivisibilium intellectuum; et intelligentia indivisibilium in his est in quibus nec est falsum nec verum; ergo intellectus diffinitionis nec falsus nec verus est.

(14) Praeterea, Aristoteles non invenitur dixisse de pluribus intelligibilibus quam quae enumerata sunt, scilicet de intellectu indivisibilium et complexorum et oppositorum et diffinitionis. AVICENNA autem loquitur etiam de intellectu materiae et dei et temporis et privationis et mali; ergo videtur diminutus esse Aristoteles.

(15) Praeterea, cum sint alii modi complexionis quam secundum enuntiationem, sicut distinguuntur species orationis perfectae et imperfectae, quaeritur quare in diversitate intelligibilium non tangitur intellectus illorum.

Solutio: Dicendum quod verum prout est in compositione, opponitur falso, et sic in intellectu indivisibilium neque verum neque falsum est. Verum autem prout est rei entitas vel indivisio esse et quod est, est in indivisibili, et sic dicitur quod sensus proprius semper verus est, et huic non opponitur falsum, et hoc verum potest esse in indivisibilibus. Et propter hoc dicit PHILOSOPHUS quod circa indivisibilia non est falsum, et non dicit quod circa ipsa non sit verum, quia falsum nullo modo est circa ipsa, verum autem uno modo.

(1–2) Per hoc patet solutio ad duo prima.

(3) Ad aliud dicendum quod tempus, quod adiacet compositioni, est in intellectu intemporaliter, hoc est sub ratione temporis, quae simplex et perpetua est et remota ab omni successione prioris et posterioris. Temporalitas

autem ipsius refertur ad res intellectas, sicut etiam SUPRA expeditum est in QUAESTIONE DE MEMORIA.

(4) Et per hoc patet solutio etiam ad sequens.

(5) Ad aliud dicendum quod nota compositionis, quae est inter subiectum et praedicatum, est ab intellectu. Quod sic probatur: Compositio quae est in re, sive sit formae et materiae sive universalis et particularis sive speciei et generis sive subiecti et accidentis, semper est sine medio. Unumquodque enim horum per se ipsum inest suo supposito; sed praedicatum non inest subiecto nisi mediante compositione, et propter hoc notam compositionis ponit intellectus. Propter quod etiam dicit ARISTOTELES in V METAPHYSICAE quod verum et falsum sunt in anima.

(6) Ad id quod in contrarium obicitur, dicendum quod cum dicitur: 'In eo quod res est vel non est, oratio vera vel falsa est', li 'est' non dicit essentiam compositi, sed esse ipsius in compositione; et similiter li 'non est' negat esse tale, et propter hoc non est totum a rebus, sed etiam ab intellectu.

(7) Ad id quod obicitur de intellectu propositionis, dicendum quod unus est et in indivisibili tempore. Sed tamen duplex est tempus, scilicet quod determinat compositionem in intellectu propositionis, et quod mensurat actum intelligendi. Et de hoc secundo tempore intelligitur, quod dicitur quod intellectus propositionis est unus et in indivisibili tempore. Actus autem intelligendi, qui est super propositionem, non attingit praedicatum et subiectum ut duo ordinata vel inordinata, sed prout sunt unum in compositione, et sic actus unus potest esse bene super duo, quia sic actu sunt unum, potentia duo.

(8) Ad aliud dicendum quod intellectus complexi in enuntiatione similitudinem habet cum continuo, et subiectum et praedicatum sunt sicut partes continui, compositio autem sicut punctus continuans. Sed quod reprehenditur Plato, hoc est ideo, quod ipse posuit motum intelligendi ut motum continui, quod non est verum, quia motus continui est super partes continui et

habet continuitatem ad spatium, successionem a partibus spatii; sed motus intellectus est super intelligibile sicut super unum indivisibile sine successione.

(9) Ad id quod obicitur de intellectu contrariorum, dicendum quod omnia opposita ordinem habent ad unum, et negatio quidem cognoscitur privatione affirmationis, privatio autem per hoc quod non ponitur habitus, ut dicit AVICENNA, et propter hoc non habent intellectus proprios per se, sed intelliguntur privatione suorum oppositorum. Contraria autem et relativa habent intellectus per se proprios, quorum utrumque per speciem suam est in intellectu actu; dicit enim AVICENNA quod contraria sunt in intellectu ut fides et simul.

(10) Ad id autem quod contra obicitur, dicendum quod species contrariorum simplices sunt et non in actu contrarietatis, et propter hoc non se expellunt mutuo ab intellectu, sed in materia sunt in actu contrarietatis, et propter hoc in illa se mutuo expellunt.

(11) Ad aliud dicendum quod sub ratione contrarietatis intelliguntur contraria, sed haec ratio refertur ad res et non ad intellectum, sicut omnis ratio intelligibilis referri habet ad rem intellectam.

(12) Ad id | quod obicitur de intellectu diffinitionis, dicendum quod Aristoteles non dicit intellectum diffinitionis esse verum nisi sicut sensus propriorum est verus.

(13) Et per hoc patet solutio etiam ad sequens.

(14) Ad id autem quod obicitur de insufficientia enumerationis intelligibilium, dicendum quod omnis intellectus est unus. Unum autem aut est unum potentia et actu, aut actu et non potentia, aut potentia, non actu; non enim pluribus modis potest dividi unum. Si unum est potentia et actu, tunc est intellectus incomplexorum, et iste variatur secundum numerum incomplexorum, et non habet variationem in specie, et propter hoc non reducitur ad artem; multiplicatio enim numeralis quae est per materiam solam, est infinita, et in ipsa 'iubet Plato quiescere', quia de infinitis non potest fieri disciplina.

ITM OPV BZH alp 37 If.78vb

2 est² om. H alp 7 est om. BZH alp 9 Dicitur] dicit I V 16 contraria] continua PBZH a 17 contrarietatis] contrariorum O 19 insint] insunt BZH a | in aliquo] alicui O BH alp om. Z 23 sciat] fiat PBZ fiat actu H alp | ea] eam PBZH corr. II' a 24 inest] est in BZH alp 27 ut om. I 28–29 intelliguntur] intelliguntur ITM PV BZH alp 29 a] ab hoc V ab eodem O in marg. P' BZH alp 33 dictio] dico I dicto M 34 sicut] ut BZH alp 37 est¹ sup. lin. H' om. BZ alp 37 38 compositio] comparatione BZH alp 40 diffinitio] divisio Y 42 diffinitionis] divisionis Y 44 nec¹] non BZH alp 45 falsus – verus] verus nec falsus Y O BZH alp 47 quae om. PV BZH alp 51 diminutus – Aristoteles] aristoteles esse diminutus BZH alp 53 enuntiationem] enumerationem BZ alp | distinguuntur] distinguitur O distinguunt alp 56 Dicendum in marg. P' dicimus BZH alp 58 neque' ... neque] nec ... nec BZH alp 59 quod] eius praem. Y eius quidem M hoc add. V quid add. II alp | est³ om. O V 62–63 Philosophus] Aristoteles O 66 Per] et praem. O BZH alp 67 tempus, quod om. (hom.) I | quod² sup. lin. O' non O 68 intemporaliter] intemporaliter OP B alp corr. O' | est²] in ratione temporis vel add. BZH alp 69 quae] quia BZ alp

7–8 Continuum – copulantur: Cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t. 4 p. 283 v. 77–78 cum nota. – 10 Arist., De anima I. 1 c. 2 (404 b 16–27); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 20 v. 78–83, p. 21 v. 37–p. 22 v. 83. | Supra p. 440 v. 58sq.; cf. etiam p. 400 v. 51sq., p. 410 v. 1sq., p. 414 v. 39sq. – 20 Avic.: Potius Averr., De anima I. 3 comm. 21 (CCAA VI, 1 p. 455 v. 14–22). Cf. Avic., Philos. prima tr. 7 c. 1 (ed. Van Riet p. 351 v. 50–51). Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 207 v. 31–41; Super Dion. De cael. hier. Ed. Colon. t. 36, 1 p. 21 v. 53–54 cum nota; supra p. 397 v. 62, p. 399 v. 50sq. – 33 Arist., De anima I. 3 c. 6 (430 b 26–28); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 210 v. 84–85, 16–46. – 41 Arist., Peri herm. c. 5 (17 a 8–24); transl. Boethii: Arist. Lat. II, 1–2 p. 8 v. 13–p. 9 v. 9. Cf. Alb., Peri herm. I. 1 tr. 4 c. 2 (Ed. Paris. t. 1 p. 408a–p. 410b). | Arist., Metaph. I. 7 c. 12 (1037 b 8sq.). Cf. Alb., Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 367 v. 59sq., v. 49sq. – 43–44 intelligentia – verum: Arist., De anima I. 3 c. 6 (430 a 26–27); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, 1 p. 207 v. 54, 23–30; supra nota ad p. 448 v. 11–15. – 49 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 5 (ed. Van Riet p. 132 v. 25–p. 133 v. 38); cf. supra p. 424 v. 27. – 53–54 species orationis perfectae et imperfectae: Cf. Arist., Peri herm. c. 4 (16 b 26–17 a 7); transl. Boethii: Arist. Lat. II, 1–2 p. 7 v. 20–p. 8 v. 12. Alb., Peri herm. I. 1 tr. 4 c. 1 (Ed. Paris. t. 1 p. 406a–p. 407b). – 56–65 Dicendum – modo: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine I. 4 tr. 5 c. 7 (ed. Pattin p. 74 v. 83–90). – 62–63 Vide notam ad v. 43–44. –

ITM OPV BZH alp 61 If.79ra

1 etiam] et H alp patet add. I 3 solutio etiam inv. ITM P | etiam transp. ante patet V om. O BZH alp 9 est] sit I 13 v] vii BZH a 6 lp 17 li 'est' licet BZ a 18 li om. BZH alp 19 et om. BZH | non] etiam praem. BZH alp 20 etiam] est add. BZ praem. H alp 27 in sup. lin. O' om. V BZH alp | indivisibili] indivisibilis BZH alp 31 quia – duo om. (hom.) I 35–36 reprehenditur] comprehenditur PBZ corr. P' 36 quod] quia OPV BZH alp 39 successionem] et praem. P' lp 39–40 partibus] continui add. BZ 40 est transp. post intelligibile OV H alp om. I PBZ 42 quomodo intelliguntur contraria nota marg. O' 56 in] ab O | in – mutuo] mutuo ab illa se BZH alp 62–63 diffinitionis] non add. O 65 etiam om. P BZH alp 66–67 enumerationis] enuntiationis (dub.) P BZH a 68 aut om. BZH alp 69 potentia²] et add. OPV BZH alp 71 incomplexorum] complexorum corr. P BZH alp 72 incomplexorum] complexorum I corr. sup. lin. I' om. BZH alp 74 ad] in PV BZH alp 75 materiam] naturam BZ a 76 fieri] esse H alp

1–2 Supra p. 300 v. 52sq., p. 302 v. 56sq. – 4–14 Ad – anima: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine I. 4 tr. 5 c. 7 (ed. Pattin p. 75 v. 2–8). – 13 Immo: Arist., Metaph. I. 6 c. 4 (1027 b 25–27); cf. I. 5 c. 29 (1024 b 17–28). Alb., Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 313 v. 74, p. 314 v. 60–79; p. 295 v. 87–92, 75–p. 296 v. 56. Auct. Arist. (ed. Hamesse p. 128 n. 153). – 16 Vide supra p. 448 v. 64–65 cum nota. – 27–31 Actus – duo: Cf. Ioh. de Mechlinia, Tract. de homine I. 4 tr. 5 c. 7 (ed. Pattin p. 75 v. 14–16). – 32–35 Ad – continuans: Cf. Ioh. de Mechlinia, ibid. (p. 75 v. 12–14). – 35–41 Sed – successione: Cf. Ioh. de Mechlinia, ibid. (p. 75 v. 16–20). – 46 Avic., Liber VI Nat. pars 5 c. 5 (ed. Van Riet p. 133 v. 30–31); cf. id., Philos. prima tr. 7 c. 1 (ed. Van Riet p. 350 v. 34sq.). – 50–51 Vide supra p. 450 v. 20 cum nota. – 75–76 iubet Plato quiescere: Porphy., Isag. (ed. Busse p. 6 v. 12–16); transl. Boethii: Arist. Lat. I, 6–7 p. 12 v. 8–13. Cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t. 1, 1 p. 66 v. 64–65, p. 70 v. 17–30; Super

Si autem est actu unum, potentia plura, ipsum intelligibile aut est hoc per modum essentiae vel per modum esse, sive sicut aliquid de aliquo, vel ut aliquid tantum. Si est sicut aliquid de aliquo per modum esse, tunc est unum actu compositionis praedicati ad subiectum, et sic est intellectus enuntiationis. Si autem est ut aliquid tantum et per modum essentiae, quae essentia est rei quidditas, tunc est sicut intellectus diffinitionis, qui variatur secundum quod diffinitio est per principia cognoscendi vel essendi. Et primo modo est diffinitio logica. Secundo modo diffinitio realis, quae variatur tripliciter secundum quod per esse et essentiam est cum motu et materia, sicut naturalis diffinitio; et secundum quod datur per ea quae sunt ante motum, sicut mathematica; et secundum quod datur per principia essentiae reducta in partes entis secundum quod est ens, sicut est diffinitio metaphysica. Si autem est intelligibile potentia unum et actu plura, tunc est intellectus oppositorum. Contraria enim sunt unum in potentia materiae, et similiter privatio et habitus et affirmatio et negatio. Relativa autem diffiniuntur ad se invicem et utrumque est diffiniens alterum, licet non sint in uno subiecto. Et cum pluribus modis non possit variari unum intelligibile, Aristoteles non agit de pluribus. Avicenna autem distinguit intelligibile ex modis intelligendi, et cum alius modus sit intelligendi privationem et habitum, et malum et bonum, dicit esse diversa intelligibilia. Similiter quod est in successione, habet esse debile, ut tempus et motus, et similiter quod est in potentia, ut materia, et propter hoc modo debili intelliguntur. Similiter cuius esse est excellens supra nostram inquisitionem, ut dei, debiliter intelligitur propter debilitatem intellectus. Et haec omnia comprehenduntur sub 'intelligentia indivisibilium' secundum ARISTOTELEM, licet diversimode, forti scilicet intellectu et debili intelligantur.

(15) Ad aliud dicendum quod ARISTOTELES distinguit intelligibilia complexa, quae sunt secundum intellectum

speculativum. Species autem orationis perfectae praeter enuntiationem ordinatae sunt ad opus, sicut patet in ipsis modis verborum qui significant inclinationes animi, ut imperativus et optativus, et propter hoc reducuntur ad intelligibile practicum. Interrogativa autem non differunt ab enuntiatione nisi in modo dubitationis. Complexio autem quae fit secundum orationem imperfectam, non fit nisi secundum modum compositionis subiecti et accidentis. Accidentia autem quae componuntur cum subiecto, aut sunt plura, aut non. Si non, tunc subiectum et accidens sunt unus terminus propositionis, et sic accipiuntur ut unum intelligibile ab uno actu substandi sub compositione. Si autem sunt plura, tunc aut sunt ordinata essentialiter ad unum, sicut cum dicitur 'homo qualis, coloratus, albus', et tunc adhuc sunt ut unum intelligibile. Si autem non sunt ordinata ad unum, sicut 'homo albus, grammaticus, longus', tunc sunt simpliciter ut plura intelligibilia.

(3. An omnia intelligibilia sint in anima, aut abstrahantur a rebus extra)

Tertio quaeritur, an omnia intelligibilia sint in anima, aut abstrahantur a rebus extra.

Et videtur quod sint in anima.

Dicit AUGUSTINUS in X DE TRINITATE: 'Ad doctrinas cognoscendas plerumque nos laudantium atque praedicantium accendit auctoritas, et tamen nisi breviter impressam cuiusque doctrinae haberemus in anima notionem, nullo ad eam descendam studio flagraremus'. Ex hoc accipitur quod omnis doctrinae notio impressa est in anima ante studium, et sic intelligibilia cuiusque doctrinae per se et semper sunt in anima.

Item, AUGUSTINUS in EODEM LIBRO: 'Omnis amor studentis animi, hoc est volentis scire quod nescit, non est amor eius rei quam nescit, sed quam scit'. Ergo studens

amat quod scit ante studium; sed nihil scitur nisi cuius scientia est in anima; ergo scientia cuiuslibet studii est in anima antequam discatur per studium.

Item, AUGUSTINUS IBIDEM: 'Non solum qui dicit: «scio», et verum dicit, necesse est, ut quid sit scire sciat; sed etiam qui dicit: «nescio», idque fidenter et verum dicit et scit verum se dicere, scit utique quid sit scire et discernit a sciente nescientem, cum veraciter se intuens dicit: «nescio»'.

Item, AUGUSTINUS in X CONFSSIONUM: 'Percurro omnes ianuas carnis meae nec invenio, qua ingressae sint res, quae per sonos significantur. Oculi quidem dicunt: «si coloratae sint, nos eas nuntiamus»; aures dicunt: «si sonuerunt, a nobis indicatae sunt»; nares dicunt: «si oluerunt, per nos transierunt»; dicit et sensus gustandi: «si sapor non est, nihil me interrogas»; tactus dicit: «si corpulentum non est, non contrectavi». Vide, unde et qua haec intraverunt in memoriam meam. Nescio quomodo; nam cum ea didici, non credidi cordi alieno, sed in meo recognovi et vera esse approbavi et recommendavi ei tamquam reponens, unde proferrem, cum vellem. Ibi ergo erant et antequam didicissem'.

Item, AUGUSTINUS IBIDEM: 'Aut quare cum dicerentur, agnovi et dixi: «ita est, et verum est», nisi quia iam erant in memoria, sed tam remota et retrusa, quasi in caveis abditioribus, ut nisi a movente aliquo eruarentur, ea fortasse cogitare non possem?' Ex hoc accipitur quod omnia intelligibilia sunt in anima, et quod sensus non faciunt nisi excitare animam, ut convertatur ad ea quae sunt apud se.

Item, AUGUSTINUS: 'Invenimus nihil aliud esse discere ista, quorum non per sensus haurimus imagines, sed sine imaginibus sicut sunt, quae per seipsa intus cernimus, nisi ea quae passim atque indisposita memoria continebat, cogitando quasi colligere atque animadvertendo curare, ut tamquam ad manum posita in ipsa memoria, ubi sparsa prius et neglecta latitabant, iam

familiari intentioni facile occurrant'. Ex hoc accipitur quod discere nihil aliud est quam ordinare et ad manum ponere intelligibilia, quae prius erant apud animam.

Item, IBIDEM: 'Animus sibi hoc proprie vindicavit, ut non quod alibi, sed quod in anima colligitur, cogitari proprie iam dicatur'.

Item, BOETHIUS in CONSOLATIONE PHILOSOPHIAE:

'Quod si Platonis musa personat verum,

Quod quisque discit, immemor recordatur'.

Ratio autem horum omnium haec est: Si intelligibilia non essent apud animam, nullo modo scirentur; et quod nullo modo scitur, nullo modo discernitur; ergo intelligibilia nullo modo discernentur; sed intelligibilia discernuntur, cum inveniuntur; ergo per aliquid quod fuit ante inventionem; et hoc non fuit nisi species intelligibilis; ergo species intelligibilis fuit in anima ante inventionem.

Item, discens consentit docenti; principium autem illius consensus aut accipitur a doctore, aut est in anima discipuli. Si primo modo, ergo discipulus omnia accipit a doctore tamquam nescita; et nescitis nemo consentit; ergo discipulus in nullo consentit docenti, quod falsum est. Si secundo modo, cum ergo nemo consentiat nisi per hoc quod scit illud esse verum quod dicitur, scientia veritatis dicti illius ante doctrinam fuit in anima discipuli.

Sed contra: In PRINCIPIO METAPHYSICAE dicit ARISTOTELES: 'Evenit autem scientia et ars propter experimentum hominibus, et experimentum quidem artem facit, quemadmodum affirmat Polus recte dicens'. Cum igitur 'experimentum sit cognitio singularium', ut IBIDEM habetur, ars et scientia accipiuntur ex cognitione singularium; sed cognitio singularium accipitur per sensus; ergo scientia et ars a sensibus generantur in anima.

Item, IBIDEM ARISTOTELES: 'Ars est, cum ex multis experimento intellectis universaliter una fit de similibus acceptio'.

Item, IBIDEM: 'Ex memoria experimentum fit hominibus; multae enim memoriae eiusdem rei experimenti

1 autem] ipsum intelligibile *add.* O | potentia] vero *add.* BZH alp 1-2 ipsum intelligibile in *margin.* O' *om.* BZH alp 2 hoc *om.* BZH alp | vel] aut OP BZH alp 5 unum] in BZH alp 10 Et *om.* BZH alp 11 modo] est *add.* H alp 13 diffinitio] distinctio V est *add.* BZH alp 15 reducta] reducuntur I 16 est²] etiam Y *om.* BZH alp 21 est] in *add.* I 24 agit] tangit BZH alp 28 et² *om.* BZH alp 31-32 ut - intelligitur] intelligitur debiliter ut dicitur (dicit H) BZH alp 34 diversimode, forti *inv.* P diversimode forte Y forte diversimode BZH alp 34-35 scilicet intellectu *om.* P BZH alp 35 debili] debiliter BZH alp 38 orationis] omnis *praem.* B *add.* ZH omnes *praem.* alp 43 differunt] differt IYM PVBZ alp 46 quae] secundum quod BZH alp 48 et] vel BZH alp 51 cum *om.* P BZH alp 52 coloratus] color actus P *corr.* P' V color actus BZH alp 53 ut *om.* BZH alp 54 sicut] cum dicitur *add.* O | longus] logicus Y BZH alp 56-57 Utrum omnia - extra *inser.* I' An omnia intelligibilia sint in anima (84. *add.* Y¹) in *margin.* Y¹ in *margin.* M an ... an abstrahantur ... extra in *margin.* O' (Articulus III. *lp.*) Utrum omnia intelligibilia sint (sunt alp) in anima. (xxii. *add.* B) *inser.* B alp 197^a in *margin.* B¹ *def.* PVZH 58 sint] sunt BH alp 59 aut] an P BZH alp 61 de *om.* IY 62 plerumque] plurimum BZH alp 63 et] non *add.* O 64 cuiusque] cuiuscumque BZH alp 65 descendam] descendum (*dub.*) PV discendo BZH alp 66 dicendo H *corr.* H¹ 67 intelligibilia] intelligentia BZH alp | cuiusque] cuiuscumque BZH alp 67-68 doctrinae] impressa est *add.* H alp 68 sunt] est H alp

8-17 intellectus - metaphysica: Cf. supra p. 50 v. 54 sqq., p. 55 v. 14 sqq., p. 445 v. 33 - p. 446 v. 12. - 20-22 Relativa - subiecto: Cf. Avic., Philos. prima tr. 3 c. 10 (ed. Van Riet p. 176 v. 64 sqq.). - 30-32 Similiter - intellectus: Cf. Alb., I Sent. d. 2 a. 4 (Ed. Paris. t. 25 p. 58a - p. 59a); De intell. et int. l. 1 tr. 3 c. 2 (Ed. Paris. t. 9 p. 500a). - 34 Vide supra notam ad p. 450 v. 43-44. - 36 Arist., De anima l. 3 c. 6 (430 a 27-28); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 207 v. 54-55. 31-41. - 38-42 Species - practicum: Cf. supra p. 450 v. 53 sq. cum nota. - 58-59 an - extra: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. l. 27 c. 52 (Duaci 1624 col. 1954). - 61 Aug., De trin. l. 10 c. 1 n. 1 (CCL 50 p. 311 v. 15-18). -

2 scientia¹] substantia I VP BZH simile H 5 sit] scit BZH alp 6 fidenter] frequenter O confidenter BHZ alp 7 se iter I | dicere] discere BZ et *add.* O | sit] scit BZH alp 10 in - confessionum *om.* BZH alp 11 sint] sunt BZH alp 13 nuntiavimus Aug. 15 dicit] facit I 16 si¹] sed I 17 contrectavi] non indicavi *add.* lp contrectavi, si non contrectavi, non indicavi Aug. 18 qua] qualiter Y quando BZH alp | intraverint I intraverit Y 20 esse] est et V et *add.* P BZH alp 21 ci] ea BZH alp 23 quare] queritur V BZH alp | dicerentur] discederet BZH alp diceretur *corr.* H¹ discederet lp 26 abditionibus Y | a movente] admonente lp Aug. | eruarentur] eruaretur Y *om.* H 29 faciant H alp 31 Item] dicit *add.* H alp 32 sensum O 34 indisposite lp Aug. 41 ibidem] ibi dicitur IYM dicitur *add.* O | sibi] igitur BZH alp | hoc] hoc verbum lp Aug. | vendicavit *codd.*, a 54 docenti; principium *inv.* BZH alp | autem] ante BZH alp aut lp 55 consensus BZH alp | accipitur] est O 57 nescita] nescia P *corr.* P' nesci lac. V nesciat BZH alp 63-64 experimenta O 65 recte *om.* I 67 habetur] dicitur I habet P *corr.* P' BZH *corr.* H¹ alp | acciperentur Y accipiuntur H alp 70 ibidem] dicit *add.* BZH alp | Ars est] quod alp *om.* BZH 71 experimentis BZH alp | intellectis] intellectus M PV *corr.* in *margin.* P' intelligitur BZH alp | intelligitur (!) p | fit] sit I PV B a var. lect. Arist. Lat. 73 Ex - fit] experimentum fit ex memoria BZH alp

4 Ibid. (p. 315 v. 126-130). 10 Aug., Conf. l. 10 c. 10 n. 17 (CSEL 33 p. 239 v. 2-13; CCL 27 p. 163 v. 7 - p. 164 v. 18). - 23 Ibid. (CSEL 33 p. 239 v. 13-17; CCL 27 p. 164 v. 18-22). - 31 Ibid. c. 11 n. 18 (CSEL 33 p. 239 v. 18 - p. 240 v. 1; CCL 27 p. 164 v. 1-7). - 41 Ibid. (CSEL 33 p. 240 v. 10-12; CCL 27 p. 164 v. 15-17). - 44 Boeth., De cons. phil. l. 3 metr. 11 (ed. Moerschmann p. 91 v. 15-16). Cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t. 7, l. p. 34 v. 10-12, p. 55 v. 58-79, p. 199 v. 87-90; Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 12 v. 33-36 cum nota. - 62-63 Arist., Metaph. l. 1 c. 1 (981 a 2-5); transl. Iacobi: Arist. Lat. XXV, l. p. 5 v. 20-22. Cf. Alb., Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 10 v. 80-81, p. 11 v. 19-26. W. Kübel, Übersetzungen der Aristotelischen Metaphysik, 255sq. - 66 67 Arist., ibid. (981 a 15-16); transl. Iacobi: Arist. Lat. XXV, l. p. 6 v. 8. Cf. Alb., ibid. p. 12 v. 84, p. 13 v. 8-20. - 70 Arist., ibid. (981 a 5-7); transl. Iacobi: Arist. Lat. XXV, l. p. 5 v. 23-24. Cf. Alb., ibid. p. 10 v. 81-82, p. 11 v. 36-48. - 73 Arist.,

potentiam perficiunt'. Cum igitur memoria sit ex sensibus, experimentum erit ex sensibus et ab hoc universale, quod est artis et scientiae principium.

Item, in POSTERIORIBUS in FINE SECUNDI: 'Ex sensu quidem igitur fit memoria, ex memoria autem multotiens facta experimentum. Multae enim memoriae numero experimentum est unum. Ex experimento | autem ex omni quiescente universali in anima, uno praeter multa, quod cum in omnibus unum sit illud idem, artis est principium et scientiae'.

In libro DE ANIMA etiam habetur quod 'anima potentia est omnia et nihil actu antequam intelligat'.

Per rationem autem probatur idem: Discretio fit sensibilem per sensum communem; principium autem illius discretionis est diversitas sensibilem propriorum, quae accipiuntur per diversos sensus et non sunt in anima antequam accipiantur. Cum igitur intellectus potentior sit in discernendo, ad hoc quod ponat discretionem in rebus, non indiget quod species rerum sint in anima antequam discernat.

Item, complexum causatur ab incompleto; si ergo incompleta non sunt in anima, neque complexa erunt in ipsa; sed incompleta non sunt scita nisi sint; ergo non sunt in anima nisi sint; sed sunt tantum in rebus extra; ergo ad hoc quod sint cognita, oportet ut sint in rebus extra. Aut igitur ex hoc ipso cognoscuntur quod sunt, aut prius sunt et ab ipsis facientibus fit cognitio eorum in anima. Si primo modo, tunc omnia a quolibet cognoscerentur statim ut essent, quod falsum est. Si secundo modo, tunc res sunt causa nostrae scientiae per hoc quod generant suas similitudines in nostris animabus, et sic non semper fuerunt in anima.

MMN OPV BZH alp 7 *I f. 79va* 34 *hinc iterum textum praebet N (f. 103ra)*

1 sit] fit *I* 1-2 sensibus] sensibili *PV* 2 experimentum – et *om. (hom.) BZH alp* | sensibus] sensibilibus *corr. P¹* | hoc] accipitur *add. (in marg.) P¹ BZH alp* 4 secundi] enim *I* 5 igitur] enim *I om. BZH alp* | fit] sit *I* 7 *Ex sup. lin. O¹ om. MPBZH alp* 8 quiescenti *I* 9 in *om. P BZH alp* 11 In] Item *praem. H alp* 13 probatur idem *inv. OPBZH alp* 22 neque] nec *H alp* 23–24 ergo – sint *om. (hom.) O* 24 tantum] tamen *BZ alp* 25 ut] quod *M OPV BZH alp* 27 fit] sit *I* 28–29 cognoscuntur *B alp* cognoscuntur *ZH* 29 esset *MM* 30 cause *P BZH alp* causate *Z* 32 non *sup. lin. H¹ om. P BZ alp* 37 terminos] rationes *O* 38–39 quod scammonia *om. V* | squamovea *MMNP* 42 quod reducatur] ut reducatur *O* | in] ad *H alp* 49 duplici] triplici *BZH alp* 50 intelligibilis *BZ alp* 52 haec] hoc *BZH alp* | species *om. P BZH alp* 53 fantasia *PV BZ alp* 54 abstrahitur *BZH alp* | species *P BZH alp* 55 passibili *I*

4 Arist., Anal. post. 1.2 c.19 (100 a 3–8); transl. Iacobi: Arist. Lat. IV, 1–4 p.105 v.18–p.106 v.3. Cf. Alb., Anal. post. 1.2 tr.5 c.1 (Ed. Paris. t.2 p.230a–b); supra p.2 v.4 sqq. – 11 Arist., De anima 1.3 c.4 (429 b 30–31); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, 1 p.201 v.84–85, p.202 v.34–39. – 33–64 Dicimus – possibili: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. 1.27 c.52 (Duaci 1624 col.1954). – 38–39 scammonia – cholera: Cf. Alb., De veget. 1.5 tr.2 c.1 §73 (ed. Meyer/Jessen p.323); 1.6 tr.2 c.1 §267 (p.474); c.17 §437 (p.564–565). – 43 Vide supra p.399 v.26 cum nota. – 46 Vide supra p.452 v.61 sqq.; infra p.545 v.60, p.549 v.42. – 53 Supra v.11–12. 57 Vide supra p.453 v.23.

Solutio: Dicimus quod omnia scibilia possunt considerari in suis principiis, | vel in seipsis. Si in seipsis, tunc non sunt in anima antequam discantur nisi potentia. Si in principiis, tunc duobus modis considerantur, scilicet secundum terminos principiorum et terminorum naturam, et sic generantur a sensu, sicut quod scammonia illius est naturae quod purgat cholera. Considerantur etiam in terminorum habitudine, et sic semper sunt in anima, sed tamen in potentia, cui potentiae sufficit notitia terminorum ad hoc quod reducatur in actum. Unde dicit PHILOSOPHUS quod 'principia scimus in quantum terminos cognoscimus'. Et haec est sententia Aristotelis.

AUGUSTINUS autem dicit quod scibilia sunt in memoria, et accipit memoriam large pro mente, in qua est notitia scibilem, sive sint praesentia sive praeterita sive futura. Est autem scibile in duplici specie, scilicet intelligibilis secundum quod est intelligibile, et hanc speciem habet ab intellectu agente. Et est species mentis, et sic semper sunt in anima; sed haec species est in potentia, ut SUPRA dictum est, donec adveniat phantasma, quod abstrahatur ad speciem intellectus agentis; tunc enim efficitur in actu et coniungitur intellectui possibili, et mediante ipsa discernitur hoc quod quaerebatur. Et hoc est quod dicit AUGUSTINUS speciem latere et in abditis thesauris esse reconditam ante studium. Est etiam species intelligibilis, quae est species rei, et haec abstrahitur a rebus, et non semper est in anima.

Per hoc etiam patet solutio ad obiecta. Consensus enim et discretio fiunt in discipulo per speciem intellectus agentis, quae coniungibilis est cuilibet intelligibili ad hoc quod fiat actu in intellectu possibili.

⟨DE COMPARATIONE INTELLECTUS AD SENSIBILEM ANIMAM⟩

Deinde quaeritur de comparatione intellectus ad sensibilem animam. Et quacruntur duo. Quorum primum est de differentia et convenientia intellectus et sensus; secundum est, quam utilitatem conferat sensus intellectui.

⟨1. De differentia et convenientia intellectus et sensus⟩

Ad primum proceditur sic:

Et ponantur rationes ARISTOTELIS in PRINCIPIO III DE ANIMA. Quarum prima est haec:

(1) 'In utrisque', scilicet intellectu et sensu, 'anima iudicat aliquid et cognoscit eorum quae sunt'. Et formatur sic ratio: Quaecumque potentiae eiusdem sunt actus, ipsae sunt eadem; intellectus et sensus sunt tales; ergo sunt idem. Prima probatur ex hoc quod potentiae diffiniuntur per actus, secunda autem per auctoritatem PRIUS habitam.

(2) Secunda ratio est ex auctoritate antiquorum. 'Antiqui enim sapere et sentire idem esse firmabant, sicut Empedocles dixit'. Et ratio sua fuit, quia voluntas et desiderium non augentur nisi ex aliquo cognito per intellectum et sensum, et non augentur nisi ad praesens; ergo praesens est cognitum per intellectum et sensum. Sed praesens est singulare; ergo singulare est cognitum per intellectum et sensum. Cum igitur respectu eiusdem cognoscibilis non sint diversi modi specie cognoscendi, eadem cognitio erit sensus et intellectus.

(3) Tertia ratio sumitur ex dicto Homeri dicentis quod 'talīs est intellectus in terrenis hominibus, qualem ducit in die pater virorum deorumque'. Et appellat deos planetas, qui illuminantur a sole, et solem patrem. In

dic autem sol ducit lumen corporale; ergo intellectus intelligendo ducit lumen corporale, sed corpora apprehensio est apprehensio sensus; ergo intellectus est sensus. |

Sed contra sunt rationes ARISTOTELIS, quas ponit in PRINCIPIO SECUNDI CAPITULI TERTII DE ANIMA. Quarum prima haec est:

Si est intelligere sicut sentire, tunc intellectus patitur ab intelligibili sicut sensus; sed sensus patitur sic quod ab excellenti corrumpitur; ergo et intellectus, quod falsum est.

Item, sensus in una vi sensitiva non apprehendit omnia, eo quod est vis sita in organo, cuius naturae est apprehendere unum sensatum tantum; sed intellectus apprehendit omnia; ergo non erit vis sita in organo; sed vis immixta corpori organico et non immixta differunt; ergo intellectus et sensus differunt.

Item, intellectus locus est specierum per hoc quod incorruptibile esse species habent in ipso; sensus autem non sic est locus specierum; ergo differunt sensus et intellectus.

Item, sensus post valde sensibile debilius est in apprehendendo minus sensibile; intellectus autem post valde intelligibile fortior est in apprehendendo minus intelligibile; ergo sensus potentia non est potentia intellectus. Prima probatur per SUPRA habita, scilicet quod sensus corrumpitur ex sensibili excellenti. Secunda probatur per hoc quod principia sunt valde intelligibilia et

MMN OPV BZH alp 34 *I f. 79vb*

1–2 De comparatione intellectus ad sensum *inscr. et iter. in marg. I¹* De – animam .85. *in marg. I¹* De differentia et convenientia sensus et intellectus *inscr. et iter. in marg. O* Queritur (Quaestio LVII. l Quaestio LIX. p) de comparatione intellectus ad sensibilem animam *inscr. B lp* .198^a. *in marg. B¹* Queritur que est differentia inter intellectum et sensum *inscr. a def. MMNPVZH* 4 et convenientia | memorie *in marg. P¹* et memoria *BZ* 6–7 De sensus *inscr. et iter. in marg. I¹* Articulus I. Quae est differentia et convenientia inter intellectum et sensum? *inscr. lp def. cet. codd. a; sed cf. supra nota ad v.1* 10 haec *om. BZH alp* 13 sic] sicut *I* 15 ex] per *O* 16 actum *O* 18 est] sumitur *alp om. P BZ illeg. H* 22 ct¹] vel *I OY* aut *P H* ut *B a; cf. infra v.25* 30 ducit] ducunt *BZ* inducit *alp* 31 qui] que *BZH* 32–33 ergo – corporale *om. (hom.) IV* 34 apprehensio *om. P BZH alp* 36 secundi capituli *om. BZH alp* | tertii] in libro *O* 39 ab – patitur *om. (hom.) alp* 43 natura *BZH alp* 45 vis *om. P BZ* 49 habet *MMNP BZ alp*

1–2 Dispositionem textus vide supra p.396 v.3. – 4 de – sensus: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. 1.27 c.31 (Duaci 1624 col.1940). – 9–10 Et – anima: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. | Arist., De anima 1.3 c.3 (427 a 20–21); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, 1 p.170 v.76–77.61–65. 15–16 potentia – actus: Vide supra p.2 v.44, 45, p.310 v.41 sq.; infra p.510 v.66, p.535 v.6. – 17 Supra v.9. – 18–20 Arist., ibid. (427 a 21–23); transl. vetus: Alb., ibid. p.170 v.77 78.67–70. – 28–30 Arist., ibid. (427 a 25–26); transl. vetus: Alb., ibid. p.170 v.78–79, p.171 v.5–15. – 30–31 Et – patrem: Cf. Alb., De fato. Ed. Colon. t.17, 1 p.68 v.34–35: 'Hermes'. – 35–37 Arist., De anima 1.3 c.4 (429 a 13–15); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, 1 p.177 v.74–75.43–49. – 37 45 prima – organo: Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. 1.27 c.31 (Duaci 1624 col.1940). – 39–40 sensus² – corrumpitur: Vide notam ad v.52–55. – 48–50 Item specierum: Cf. Vinc. Bellovac., ibid. 48 intellectus locus est specierum: Arist., De anima 1.3 c.4 (429 a 27–29); transl. vetus: Alb., De anima. Ed. Colon. t.7, 1 p.198 v.79–80.27–50. – 52–55 sensus – intelligibile: Arist., ibid. (429 a 31–b 4); transl. vetus: Alb., ibid. p.198 v.81–82.62–p.199 v.20. Cf. Vinc. Bellovac., Speculum nat. 1.27 c.31 (Duaci 1624 col.1940). – 56 Supra v.35 sqq., impr. v.39–40. – 57 – p.456 v.2 Secunda – ante: Cf. Vinc.